BIBLIOTECA POLIROM

Graham Greene

Americanul liniştit

POLIROM

GRAHAM GREENE

AMERICANUL LINIȘTIT

The Quiet American, 1955

traducător RADU LUPAN

• PARTEA ÎNTÂI •

▫ *CAPITOLUL I* ▫

Era după cină și-l așteptam pe Pyle la mine acasă, în apartamentul meu din rue Catinat. Îmi spusese: „Voi fi la tine cel mai târziu pe la zece”, de aceea, când am auzit că bate miezul nopții, n-am mai putut sta locului și am coborât neliniștit în stradă. Pe palierul scării pălăvrăgeau câteva femei bătrâne, cu pantaloni negri. Era prin februarie. Ieșiseră pe-afară penrtu că, probabil, nu mai puteau sta în pat din cauza căldurii. Conducătorul unui trishaw pedala alene, îndreptându-se spre malul fluviului. Pe locul unde fuseseră debarcate noile avioane americane se zăreau felinarele aprinse. Pe strada lungă nu se vedea nici urmă de Pyle.

S-ar putea, mă gândeam, să fi fost reținut dintr-un motiv sau altul la legația americană, dar, în acest caz, mi-ar fi telefonat cu siguranță la restaurant – era deosebit de grijuliu în privința gesturilor astea mărunte de politețe. Tocmai mă întorsesem, vrând să urc, când am zărit o fată care aștepta în pragul porții vecine. Nu-i vedeam fața, ci numai pantalonii de mătase albă și tunica lungă, înflorată. Știam totuși cine e. Mă așteptase de-atâtea ori, la aceeași oră și în același loc să mă întorc acasă.

Am chemat-o:

— Phuong!

În limba țării, numele ei însemna pasăre Phoenix, deși azi nimic nu mai e fabulos și nimic nu mai renaște din propria-i cenușă. Mi-am dat seama înainte de a-mi răspunde că-l așteaptă pe Pyle.

— Nu a venit.

— *Je sais. Je t'ai vu seul ă la fenetre.*

— Totuși, dacă vrei, poți urca să-l aștepți sus. Va veni curând.

— Pot aștepta și aici.

— E mai bine să nu rămâi singură pe stradă. Să nu te înhațe poliția.

Am urcat. Phuong mă urmă. Mă gândeam la numeroasele glume batjocoritoare pe care le-aș fi putut face, dar slabele ei cunoștințe de franceză sau engleză nu i-ar fi îngăduit să înțeleagă aluziile mele ironice. Și, ce e mai ciudat, nu simțeam nici cea mai mică dorință să o jignesc și nici să-mi bat joc de mine însumi. Când am ajuns pe palier, femeile au întors capul după noi și imediat după aceea au auzit glasurile lor urcând și coborând, ca și cum ar fi cântat în cor.

— Ce spun?

— Își închipuie că m-am întors acasă.

Florile galbene ale copăcelului pe care-l adusesem cu câteva săptămâni înainte, în cinstea Anului Nou chinezesc, se scuturaseră aproape cu totul. Petalele căzuseră printre clapele mașinii de scris. Le-am scos cu băgare de seamă.

— *Tu es trouble,* îmi spuse Phuong.

— E un lucru neobișnuit la Pyle. E un om atât de punctual.

Mi-am scos cravata, m-am descălțat și m-am lungit pe pat. Phuong a aprins aragazul și a pus apa la fiert, pentru ceai. Toate păreau la fel ca acum șase luni.

— El spune că vei pleca curând.

— S-ar putea.

— Ține mult la tine.

— Mulțumește-i din partea mea... pentru nimic. Am observat că Phuong se pieptănase altfel.

Părul ei negru îi cădea drept pe umeri. Mi-am amintit că Pyle spusese odată că are o pieptănătură foarte complicată. Ea o socotea nimerită pentru o fiică de mandarin. Închisei ochii și era iar aici, în tot ceea ce fusese și mai înainte: șuieratul aburilor, clinchetul ceștii, un anume ceas al nopții și făgăduiala odihnei.

— Nu va întârzia prea mult, îmi spuse Phuong, ca și cum eu aș fi avut nevoie să fiu consolat că Pyle nu mai vine.

Eram curios să știu ce vorbesc când sunt împreună. Pyle era un tip grav și mă plictisise de moarte cu orațiile lui despre Extremul Orient, pe care-l cunoștea abia de câteva luni, în timp ce eu îl știam de câțiva ani. Un alt subiect de conversație pe care-l prefera era Democrația. Pyle avea păreri bine formate și agasante despre tot ce făceau Statele Unite pentru lumea întreagă. Pe de altă parte, Phuong era grozav de neștiutoare; dacă ar fi venit vorba de Hitler, te-ar fi întrerupt să te întrebe cine e ăsta. Explicația ar fi fost și mai dificilă, deoarece ea nu cunoscuse niciodată vreun neamț sau vreun polonez și abia dacă avea niște cunoștințe vagi despre geografia Europei, deși despre principesa Margaret știa, desigur, mult mai multe lucruri decât mine. O auzii cum pune tava pe marginea patului.

— Te mai iubește, Phuong?

Când o anamită stă în pat cu tine, e ca și cum pe pernă ți s-ar fi așezat o pasăre care ciripește și cântă. Era o vreme când credeam că niciuna dintre ele nu are un glas atât de melodios ca al lui Phuong. Am întins mâna și i-am luat brațul. Oasele lor sunt la fel de delicate ca ale păsărilor.

— Te mai iubește, Phuong?

Râse și o auzii că aprinde un chibrit.

— Dacă mă mai iubește? repetă ea.

Cine știe, poate că nu prea înțelegea ce-i spuneam.

— Să-ți pregătesc o pipă? mă întrebă. Când am deschis din nou ochii, aprinsese lampa și tava era pregătită. La lumina lămpii, pielea ei avea o culoare aurie întunecată, cum e chihlimbarul. Cu fruntea încruntată din cauza concentrării, se aplecase deasupra flăcării, încălzind micul bulgăre de opiu înfipt în vârful acului pe care-l rotea mereu.

— Pyle tot nu fumează? o întrebai.

— Nu.

— Trebuie să-l convingi să fumeze, altfel n-o să se mai întoarcă.

Se spunea printre ele că iubitul care fumează se întoarce întotdeauna, chiar și din Franța. Potența sexuală a bărbaților scădea din cauza fumatului, ele preferau însă un iubit credincios unui amant viril. Frământa acum bulgărașul de pastă fierbinte de marginea întoarsă a ceștii și mirosul de opiu îmi umplu nările. Nu există pe lume altă mireasmă care să-i semene. Ceasul deșteptător de lângă pat arăta ora douăsprezece și douăzeci, dar încordarea mea scăzuse cu totul. Pyle se pierduse undeva, în depărtări. Când fata mi-a întins pipa, am văzut pe fața ei, luminată de lampă, aceeași expresie de îngrijorată atenție pe care ar fi avut-o față de un copil. Îmi îndrăgisem 14 pipa: cei vreo șaizeci de centimetri de bambus neted și drept, cu capetele de fildeș. Undeva, mai jos, era ceașca, asemenea unui potir de rochița rândunicii răsturnat, cu marginea întoarsă lucind mat și întunecată de amestecarea frecventă a opiului. Cu o răsucire rapidă și îndemânatică a încheieturii mâinii, Phuong cufundă acul în micuța deschizătură, dădu drumul opiului și întoarse ceașca înspre flacără, ținându-mi pipa nemișcată. Grăuntele de opiu se umfla ușor și uniform pe măsură ce inhalam.

Fumătorul experimentat poate goli o pipă întreagă dintr-o singură răsuflare; eu însă trebuia să inhalez întotdeauna de câteva ori. După aceea mă întindeam pe pat, cu gâtul rezemat de perna din piele, în timp ce Phuong pregătea o a doua pipă.

— Știi, i-am zis eu atunci, e limpede ca lumina zilei: Pyle știe că trag câteva pipe înainte de culcare și nu vrea să mă deranjeze. O să treacă pe aici mâine dimineață.

Acul pătrunse iar prin orificiul îngust, astfel că am început o a doua pipă. Apoi, cum stăteam întins, am spus:

— Nu-ți face griji. Nu-ți face *nici un fel* de griji. Am luat o gură de ceai și mi-am strecurat palma în căușul palmei ei.

— Atunci când m-ai părăsit, am continuat eu, am avut noroc că am putut să mă consolez cu opiul. Știu o locuință bună pe rue d'Ormay. Cât tămbălău facem noi, europenii, pentru nimic. Phuong, tu n-ar trebui să trăiești cu un bărbat care nu fumează.

— Dar el o să se însoare cu mine, mi-a zis ea. Acum, în curând.

— Desigur, asta-i o altă problemă.

— Să-ți mai pregătesc o pipă?

— Da.

M-am întrebat dacă Phuong ar consimți să doarmă cu mine în noaptea aceea în cazul în care Pyle nu s-ar mai întoarce niciodată, dar știam că, în momentul în care voi fi fumat deja patru pipe, n-o să o mai doresc. Desigur că ar fi fost plăcut să-i simt coapsa peste mine, în pat; ea dormea întotdeauna pe spate și dimineața, când mă trezeam, îmi puteam începe ziua cu o pipă și nu cu propria mea prezență.

— Pyle n-o să vină acum, am spus. Rămâi aici, Phuong.

Mi-a întins pipa și a clătinat din cap. În momentul în care mă apucasem să inhalez opiul, prezența sau absența ei

nu mai aveau decât extrem de puțină importanță.

— De ce nu e Pyle aici? m-a întrebat ea.

— De unde să știu eu? i-am răspuns.

— S-a dus să se vadă cu generalul The?

— N-aș putea să spun sigur.

— Mie mi-a spus că, dacă nu o să poată cina cu tine, nu va veni aici.

— Nu-ți face griji. O să vină. Mai pregătește-mi o pipă.

Când s-a aplecat asupra flăcării, mi-a venit în minte poemul lui Baudelaire *Mon enfant, ma sceur.* Cum sunau versurile acelea?

Aimer î loisir, Aimer et mourir Au pays qui te ressemble.

Afară, pe chei, vapoarele, *„dont l'humeur est vagabonde",* dormeau. M-am gândit că, dacă i-aș mirosi pielea, aș simți un parfum slab, extrem de slab, de opiu, iar culoarea pielii ei era cea a micii flăcărui. Florile de pe rochia fetei le văzusem în realitate, dincolo de canal, în nord. Phuong era de-a locului, așa cum era o plantă locală, și eu nu voiam să mai plec niciodată acasă.

— Aș vrea să fiu în locul lui Pyle, am rostit eu cu voce tare, însă durerea era redusă și suportabilă – opiul avea grijă de asta.

Se auzi o bătaie în ușă.

— Pyle! se repezi Phuong.

— Nu. El nu bate în felul ăsta.

Acel cineva bătu iarăși, nerăbdător. Phuong se ridică în grabă, zdruncinând copăcelul cu flori galbene, care își scutură din nou petalele peste mașina mea de scris. Ușa se deschise.

— Domnul Fowlair! se auzi o voce poruncitoare.

— Eu sunt, am zis.

Nu aveam chef să mă ridic pentru un polițist îi vedeam pantalonii kaki fără să-mi ridic capul, îmi explică într-o franco-vietnameză aproape ininteligibilă că eram chemat – imediat repede – la *Sărete.*

— La cea franceză sau la cea vietnameză?

— Franceză.

În graiul lui cuvântul sunase cam așa: „frân-ceză”.

— Pentru ce?

Nu știa; avea ordin să mă ducă acolo.

— *Toi aussi,* spuse el, adresându-se lui Phuong.

— Spune *vous* când vorbești cu o doamnă, îl repezii. De unde știai că e aici?

Polițistul repetă doar că acestea erau ordinele pe care le primise.

— Voi veni mâine dimineață.

— *Sur le chang,* îmi spuse din nou.

Pe fața lui îngustă, cu trăsături clar conturate, se vedea încăpățânarea. N-avea nici un rost să încep o discuție, așa că m-am ridicat, mi-am pus cravata și m-am încălțat. Aici poliția avea ultimul cuvânt. Ar fi putut să-mi retragă permisul de liberă trecere, ar fi putut să-mi interzică accesul la conferințele de presă, ar fi putut chiar să-mi refuze viza de ieșire. Acestea erau metodele permise, legale, dar legalitatea nu e lucrul cel mai important într-o țară în război. Cunoșteam pe cineva căruia îi dispăruse pe neașteptate și într-un mod inexplicabil bucătarul. Aflând că fusese cercetat la Siguranța vietnameză, se dusese acolo, dar i se răspunsese că, după ce i se luase un interogatoriu, bucătarul fusese lăsat în libertate. Familia lui însă nu l-a mai văzut niciodată. Cine știe, poate că bucătarul fugise la comuniști, poate că fusese înrolat întruna din armatele particulare care foiau în jurul Saigonului – trupele Hoa-

Hao, cele caodaiste sau cele ale generalului The. Poate că zăcea într-o închisoare franceză. Poate că făcea avere, vesel și ferice, vânzând fete în Cholon, suburbia chinezească a orașului. Poate că murise în timpul interogatoriului.

— N-o să merg pe jos, i-am zis polițistului. O să-mi plătiți cursa cu trishaw-ul.

Trebuia să-ți menții demnitatea.

Din același motiv, am refuzat și țigara pe care mi-o oferi ofițerul francez de la Siguranță, După ce fumasem trei pipe, mintea îmi era limpede și ageră. Puteam lua cu ușurință asemenea hotărâri fără să pierd din vedere problema principală: ce voiau de la mine? îl cunoșteam pe Vigot, pe care-l întâlnisem adeseori, în diferite împrejurări, îl remarcasem pentru că părea, în mod cu totul ciudat, să-și iubească nevasta, o blondă falsă și frivolă care-l ignora. Acum, la ora două noaptea, pe o căldură insuportabilă, ședea în fumul de țigară, obosit și abătut, cu viziera verde deasupra ochilor, cu un volum de Pascal pe birou, și răsfoia cartea ca să-i mai treacă timpul. Când refuzai să-i dau voie să o interogheze pe Phuong în absența mea, renunță imediat, scoțând doar un oftat care spunea cât îi era de lehamite de Saigon, de căldură sau de întreaga condiție umană.

Îmi spuse în engleză:

— Regret că a fost necesar să vă chem.

— Nu am fost chemat, mi s-a dat ordin să vin.

— O, polițiștii aceștia indigeni... nu prea înțeleg nimic.

Ochii i se opriseră pe o pagină din *Les Pensees,* ca și cum ar fi fost încă absorbit de acele judecăți triste.

— Voiam să vă pun unele întrebări... despre Pyle.

— Întrebați-l mai bine chiar pe el.

Se întoarse spre Phuong și o întrebă iute în franceză:

— Cât timp ați trăit cu monsieur Pyle?

— Cam o lună, nu știu exact.

— Câți bani v-a dat?

— N-aveți nici un drept s-o întrebați asta, intervenii eu. Ea nu se vinde.

— Nu a trăit și cu dumneavoastră mai înainte? mă întrebă el. Timp de doi ani.

— Sunt un corespondent de presă care ar trebui să scriu despre războiul dus de dumneavoastră, asta când mă lăsați să o fac. Nu-mi cereți să colaborez și la fițuicile dumneavoastră de scandal.

— Ce știți despre Pyle? Vă rog să-mi răspundeți la întrebări, domnule Fowlair. N-aș vrea să vi le pun. Dar e vorba de ceva serios.

— Nu sunt informator. Dumneavoastră știți tot ce v-aș putea spune despre Pyle. Vârsta: treizeci și doi de ani, funcționar la Misiunea de Ajutor Economic, naționalitatea americană.

— Se pare că-i sunteți prieten, îmi spuse Vigot, privind spre Phuong.

Un polițist indigen intră în cameră, aducând trei cești cu cafea neagră.

— Sau ați prefera cumva ceai? întrebă Vigot.

— Îi *sunt* prieten. Și de ce nu? Nu o să plec odată și-odată acasă? Nu pot să o iau cu mine. Ea se va simți foarte bine cu el. E un aranjament rezonabil. O s-o ia în căsătorie, așa spune. Să știți că s-ar putea să o și facă. În felul lui, e un băiat bun. Serios. Nu ca scandalagiii aceia de la Continental. Un american liniștit.

Îmi rezumai opiniile cu concizie și precis, ca și cum aș fi spus: o șopârlă albastră, un elefant alb. Vigot aprobă:

— Da...

Părea să caute prin birou cuvintele cu ajutorul cărora să se poată exprima tot atât de precis ca și mine.

— Da, continuă el, un american foarte liniștit. Stătea în camera aceea mică și încălzită peste măsură, așteptând ca unul din noi să vorbească.

Un țânțar bâzâia, gata să se repeadă, și eu o pândeam pe Phuong. Opiul îți ascute mintea, poate numai pentru că îți liniștește nervii și-ți potolește emoțiile. Nimic, nici măcar moartea, nu mai pare să aibă vreo importanță. Mă gândeam că Phuong nu a simțit tonul ușor melancolic și concluziv cu care vorbise Vigot. Știa destul de prost engleza. Stătea acolo liniștită, pe scaunul tare, de birou, și-l mai aștepta încă pe Pyle. În clipa aceea însă eu renunțasem să-l mai aștept și vedeam pe fața lui Vigot că a înțeles ce se petrece cu noi.

— Cum l-ai cunoscut? mă întrebă polițistul. Ce rost avea să-i explic că, de fapt, Pyle mă cunoscuse pe mine? Era prin septembrie, în urmă cu un an. L-am văzut traversând piața și îndreptându-se spre barul Continental. Obrazul lui arăta atât de tânăr și de puțin obosit, iar ochii îi erau îndreptați spre noi ca o săgeată. Cu picioarele lungi, cu părul tuns scurt, periuță, și cu aerul lui naiv de student, părea un om incapabil să facă vreun rău cuiva.

Mesele de pe trotuar erau mai toate ocupate.

— Îmi permiteți? mă întrebase el cu o politețe gravă. Mă numesc Pyle. Sunt nou-venit pe-aici. Și, aplecându-se, se așezase într-un scaun și ceruse o bere. Apoi privi undeva în lucirea orbitoare a amiezii.

— A explodat o grenadă? întrebase cu emoție și interes.

— Cred mai degrabă că a bubuit țeava de eșapament a unui automobil, am spus eu și-mi păru rău că se arătase dezamăgit.

Uiți prea repede vremea când ai fost tu însuți tânăr. Altădată mă interesau și pe mine acele lucruri care, în lipa unui alt termen mai potrivit, se numesc știri. Dar exploziile grenadelor nu mă mai impresionau deloc. Erau pomenite pe ultima 21 pagină a ziarelor locale: atâtea la Saigon în noaptea trecută, atâtea la Cholon; niciodată știrile acestea nu ajungeau în paginile presei din Europa. Pe stradă treceau în sus, spre rue Catinat, câteva femei vietnameze, siluete fine cu pantaloni albi de mătase, cu tunici lungi și strimte, de culoare trandafirie sau mov, despicate pe de lături până la coapsă. Le urmăream din ochi cu nostalgia pe care știam că o voi simți când voi părăsi pentru totdeauna aceste locuri.

— Sunt drăguțe, ce zici? îl întrebai pe Pyle, luând o gură de bere.

El le aruncă într-o doară o privire grăbită.

— A, da, desigur, spuse cu indiferență; era un tip serios. Ministrul e foarte îngrijorat din pricina acestor grenade. Ar fi foarte neplăcut, adăugă el, dacă s-ar întâmpla vreun accident... unuia dintre noi, se înțelege.

— Unuia din voi? Mda, cred că ar fi un lucru serios. Congresul ar fi neplăcut impresionat.

De ce suntem ispitiți întotdeauna să ne batem joc de oamenii naivi? Poate că nu trecuseră nici zece zile de când se plimba prin Boston cu brațele pline de cărți, pe care le citea pentru a se documenta asupra Extremului Orient și asupra problemelor din China. Nu auzise ce-i spuneam. Se cufundase iarăși în meditații asupra problemelor Democrației și ale responsabilității Apusului și era ferm hotărât – aveam să aflu aceasta foarte curând – să facă bine, nu cuiva anume ci unei țări întregi, continentului, lumii. Ei bine, acum era în elementul lui – putea să aibă grijă de soarta întregului univers.

— E depus la morgă? îl întrebai pe Vigot.

— De unde ați știut că e mort?

Era o întrebare prostească, de polițist, nedemnă de omul care-l citea pe Pascal, nedemnă nici de omul care-și iubea soția într-un chip atât de ciudat. Nu poți iubi dacă ești lipsit de intuiție.

— Sunt nevinovat, am zis eu.

Mă asiguram pe mine însumi că acesta e adevărul. Oare Pyle nu făcea întotdeauna numai ce-l tăia capul? Căutam să-mi dau seama dacă nu sunt mișcat cumva, măcar de bănuiala polițistului, dar nu simțeam nimic deosebit. Nimeni în afară de Pyle nu era responsabil de ceea ce se întâmplase. Opiul mă făcea să mă întreb: nu ne e oare mai bine când suntem morți? O priveam cu fereală pe Phuong. Pentru ea era mai greu. În felul ei, trebuie să-l fi iubit: nu ținuse ea la mine și totuși mă părăsise pentru Pyle? Se atașase de tinerețea, de speranțele și de seriozitatea lui, iar acum toate acestea aveau să o dezamăgească mai mult decât bătrânețea și deznădejdea. Stătea și ne privea pe amândoi și mă gândeam că poate nu a înțeles ce se petrece. Poate că ar fi fost mai bine dacă aș fi putut să o iau de acolo înainte ca să priceapă despre ce e vorba. Eram gata să răspund la orice întrebare, pentru ca interogatoriul să se termine cât mai repede și, în același timp, să rămână tot atât de neclar. Iar ei aveam să-i explic ce s-a întâmplat mai târziu, acasă, departe de ochiul bănuitor al polițistului, de scaunele tari de birou, de globul alb în jurul căruia se roteau fluturi de noapte.

Îl întrebai pe Vigot:

— Ce ore te interesează?

— De la șase la zece.

— La ora șase am băut ceva la Continental. Chelnerii or să-și amintească. La șase patruzeci și cinci m-am îndreptat

spre chei și a privit cum se descărcau avioanele americane. L-am văzut pe Wilkins de la *Associated Press* în poartă la Majestic. Am intrat apoi la cinematograful de 23 alături. Își vor aminti, probabil – au trebuit să-mi dea ceva rest. De acolo am luat trishaw-ul și m-am dus la Vieux Moulin – am ajuns, cred, pe la opt treizeci –, unde am luat masa singur. Era și Granger acolo, îl puteți întreba. Am plecat acasă cu trishaw-ul, cam pe la zece fără un sfert. II veți găsi, desigur, pe omul care-l conducea. Îl așteptam pe Pyle să vină la ora zece, dar n-a mai venit.

— De ce-l așteptați?

— Îmi telefonase. Mi-a spus că vrea să mă vadă ca să discutăm ceva important.

— Aveți vreo idee cam despre ce era vorba?

— Nu. Orice era important pentru Pyle.

— Și fata aceasta – știți cumva unde era ea?

— Îl aștepta în stradă, la miezul nopții. Era neliniștită. Nu știe nimic. Cum, nu vă dați seama că-l mai așteaptă încă?

— Ba da.

— Nu se poate să credeți cu adevărat că l-am ucis din gelozie. Și ea ce motiv ar fi avut? Doar urmau să se căsătorească.

— Știu.

— Unde l-ați găsit?

— În apă, sub podul de la Dakow. Clădirea localului Vieux Moulin se afla chiar lângă pod. Poliția înarmată patrula pe pod, iar restaurantul avea un grilaj de fier, menit să facă imposibilă aruncarea de grenade înăuntru. Trecerea podului nu era sigură în timpul nopții, deoarece după căderea întunericului tot malul mai îndepărtat al râului era

sub controlul Vietminh-ului. Cinasem la vreo cincizeci de yarzi de trupul lui.

— Ce păcat că s-a amestecat, zisei eu.

— Ca să fiu sincer, răspunse Vigot, nu regret deloc. A făcut mult rău.

— Dumnezeu să ne păzească întotdeauna de cel inocent și de cel bun.

— De cel bun?

— Da, de cel bun. Căci era bun, în felul lui. Dumneavoastră sunteți romano-catolic și nu puteți aprecia calea pe care a urmat-o. Și, în orice caz, era un yankeu afurisit.

— Nu vă supărați, dar n-ați vrea să-l identificați? îmi pare rău, dar așa cere procedura. O procedură nu prea agreabilă.

Nu voiam să-l sâcâi, așa că nu l-am întrebat de ce nu așteaptă pe cineva de la legația americană. Cunoșteam motivul. Metodele franțuzești sunt puțin cam învechite în raport cu procedeele noastre mai reci, mai impersonale. Ei cred în conștiință, în sentimentul culpabilității, criminalul trebuie pus în fața crimei comise, deoarece s-ar putea întâmpla să nu se poată stăpâni și să se trădeze. Mi-am repetat încă o dată că sunt nevinovat, în timp ce coboram scara de piatră ce ducea la subsol, de unde se auzea bâzâitul instalației frigorifice.

L-au scos afară ca pe o tavă de cuburi de gheață. M-am uitat la el. Rănile îi erau înghețate, nu sângerau. Atunci le-am zis:

— După cum vedeți, nu se redeschid în prezența mea.

— *Commentl.*

— Doar nu acesta era unul din motivele confruntării? O ispitire de vreun fel sau altul? L-ați înghețat însă prea tare!

în Evul Mediu nu aveau frigidere...

— Îl recunoașteți?

— O, da!

Părea cu totul nepotrivit cu locul acela. Ar fi trebuit să rămână la el acasă. Îl vedeam în diferite fotografii dintr-un album de familie: vara, călare, pe pajiștile unei ferme, scăldându-se la Long Island, fotografiat cu colegii într-un apartament de la al 23-lea etaj. Aparținea zgârie-norilor și lifturilor expres, înghețatei și whisky-ului sec, laptelui la prânz și sandviciurilor cu pui cumpărate la magazin.

— N-a murit din pricina acestei răni, îmi spuse Vigot, arătându-mi o tăietură la piept. A fost înecat în nămol. Am găsit noroi în plămâni.

— Lucrați rapid.

— N-ai încotro, în clima asta... împinseră tava înăuntru și închiseră ușa.

Cauciucul amortiza zgomotul ușii trântite.

— Nu ne puteți ajuta deloc? mă întrebă Vigot.

— Deloc.

M-am întors acasă cu Phuong. Nu mai eram atât de preocupat să-mi păstrez demnitatea. Moartea alungă orice vanitate, chiar vanitatea încornoratului care nu trebuie să-și arate durerea. Ea încă nu știa ce se întâmplase, iar eu nu știam cum să-i spun vestea cu blândețe și grijă. Eram corespondent de presă; pentru mine totul se exprima în titluri: „Funcționar american ucis la Saigon”. Când lucrezi la un ziar, nu înveți cum să anunți știrile rele și iată, chiar acum trebuia să mă gândesc la ziar și să o întreb:

— Nu te superi dacă mă opresc puțin la poștă? Am lăsat-o să mă aștepte pe stradă, am trimis ziarului cablograma și m-am întors. Era doar o simplă formalitate: știam prea bine că ziariștii francezi fuseseră informați sau că – în cazul în

care Vigot se purtase cinstit cu mine (ceea ce nu era exclus) – cenzorii aveau să rețină telegrama 26 mea până ce francezii le vor fi trimis pe ale lor. Ziarul meu avea să primească știrea după cei de la Paris. Și nu din pricină că asasinarea lui Pyle ar fi fost un lucru deosebit de important. N-avea nici un rost să telegrafiez o seamă de amănunte despre adevărata lui îndeletnicire sau că, înainte de a muri, se făcuse vinovat de cel puțin cincizeci de alte morți, deoarece aceasta ar fi dăunat relațiilor anglo-americane, iar ministrul ar fi fost furios. Avea pentru Pyle un mare respect. Pyle era posesorul unei foarte apreciat titlu universitar. Știu și eu ce fel de titlu? Unul din acelea pe care le au de obicei americanii: licențiat în Relații Publice sau în arta teatrului sau poate chiar în problemele Extremului Orient (citise o mulțime de cărți).

— Unde-i Pyle? mă întrebă Phuong. Ce-au vrut?

— Hai acasă, am zis eu.

— O să vină și Pyle?

— Poate să vină la fel de bine și aici, și oriunde altundeva...

Bătrânele stăteau tot pe palier, pălăvrăgind. Afară aerul era ceva mai răcoros. Când am deschis ușa, mi-am dat seama imediat că, în absența mea, camera fusese percheziționată: totul era mai la locul lui decât fusese vreodată.

— Să-ți pregătesc o pipă? mă întrebă Phuong.

— Da.

Mi-am scos cravata și m-am descălțat. Interludiul se terminase, iar noaptea era aproape la fel cum fusese și până atunci. Phuong se aplecă și aprinse lampa. *Mon enfant, ma sceur,* cu pielea de culoarea ambrei. *Sa douce langue natale,* i-am zis: 1. Dulcea ei limbă maternă (fr.).

— Phuong.

Frământa bulgărașul de opiu pe marginea ceștii.

— *II est mort,* Phuong.

Ținea acum în mână și se uita la mine ca un copil care încearcă să se concentreze, încrun-tându-și sprâncenele.

— *Tu disl.*

— *Pyle est mort. Assassine.*

Puse acul jos și se uită la mine, lăsându-se pe călcâie. Nici o scenă, nici o lacrimă, se gândea doar, cum se gândesc îndelung și însingurați oamenii care trebuie să-și schimbe întreg cursul vieții.

— E mai bine să rămâi aici peste noapte, am adăugat.

Dădu din cap și, luând acul, începu să încălzească din nou bulgărașul de opiu. În noaptea aceea m-am trezit dintr-un somn scurt și adânc, cum dormi de obicei când fumezi opiu, un somn nu mai lung de zece minute, dar care-ți pare tot atât de lung cât o noapte întreagă. Mâna mea se odihnea, ca în oricare altă noapte, pe coapsa ei. Dormea și abia o auzeam respirând. Din nou, după atâtea luni, nu mai eram singur, și totuși m-am întrebat deodată, supărat, amintindu-mi de Vigot și de viziera lui lăsată peste ochi și de poliție și de coridoarele tăcute de la legație, pe unde nu mai trecea nimeni, de pielea mătăsoasă și netedă de sub mâna mea: „Sunt oare singurul om căruia îi pasă cu adevărat de Pyle?”

▫ *CAPITOLUL II* ▫

Până în dimineața în care Pyle nimerise în piața din fața Continentalului, cunoscusem destul de mulți americani, colegi de-ai mei din presă, voinici, zgomotoși, mai naivi sau mai serioși, făcând glume răutăcioase pe seama francezilor care, oricum ar fi fost, purtau totuși acest război. După ce se sfârșea de-a binelea cine știe ce încăierare și morții erau ridicați de pe câmpul de luptă, corespondenții erau chemați la Hanoi, la o distanță de vreo patru ore de zbori Aici, comandantul-șef le ținea o cuvântare și, după o noapte petrecută în cantonamentul rezervat presei, unde se spunea că servește cel mai bun barman din Indochina, zburau cu avionul deasupra ultimului câmp de bătălie, la o înălțime de 3.000 de picioare (distanța la care bate o mitralieră grea). După aceea erau depuși din nou, sănătoși și gălăgioși, ca niște școlari după o excursie, la hotelul Continental din Saigon.

Pyle era un om liniștit și părea modest. În acea primă zi, a trebuit să mă aplec uneori peste masă ca să pot înțelege ce spune. Mai era și foarte, foarte serios. De mai multe ori am avut impresia că se crispează din pricina tărăboiului pe care-l făceau corespondenții americani sus pe terasă – pe terasa socotită a fi mai greu de 29 ajuns cu grenadele de mână. Dar nu vorbea de rău pe nimeni.

— L-ai citit pe York Harding? mă întrebă el.

— Nu. Nu cred. Ce-a scris?

Se uită la o lăptărie de pe trotuarul din față și spuse cu un aer visător:

— Parc-ar fi un chioșc cu răcoritoare.

Ce dor de casă dezvăluia atenția dată acestui amănunt neobișnuit, observat într-un peisaj atât de puțin familiar! Parcă eu, când m-am plimbat pentru prima oară pe rue

Catinat, nu mă oprisem înainte de toate la vitrina în care se aflau flacoanele cu parfum Guerlain și nu mă consolasem gândindu-mă că, la urma urmei, Europa nu era decât la treizeci de ore de zbor? Desprin-zându-se fără nici un entuziasm din contemplarea lăptăriei, îmi spuse:

— York a scris o carte intitulată *Progresul Chinei roșii.* O carte foarte profundă.

— N-am citit-o. Îl cunoști pe Harding? Dădu din cap cu gravitate și căzu într-o tăcere adâncă. După o clipă însă, se grăbi să rectifice impresia pe care mi-am putut-o face, spunându-mi:

— Nu-l cunosc prea bine. Cred că l-am văzut numai de vreo două ori.

Asta mi-a plăcut la el – socotea că e o dovadă de lăudăroșenie afirmația că l-a cunoscut pe... cum l-o mai fi chemat și pe ăla, pe York Harding. Mai târziu aveam să aflu că nutrea un imens respect pentru cei pe care-i considera scriitori serioși. Calificativul nu se aplica romancierilor, poeților sau dramaturgilor decât dacă scriau despre o temă pe care el o aprecia ca fiind contemporană, și chiar în acest caz era mai bine să citești despre tema respectivă de-a dreptul din York Harding.

— Știi, dacă trăiești multă vreme într-un loc, nu te mai interesează ce se scrie despre el.

— Desigur, mie mi-a plăcut întotdeauna să aflu ce spune omul de la fața locului, răspunse Pyle prudent.

— Și după aceea să-l verifici cu York?

— Da.

Simțise probabil ironia, deoarece adăugă cu obișnuita lui politețe:

— Dacă ați găsi vreme să mă lămuriți și pe mine asupra problemelor mai importante de pe aici, aș considera

aceasta drept un semn de mare bunăvoință din partea dumneavoastră. Știți, York Harding a fost prin aceste locuri acum mai bine de doi ani.

Îmi plăcea loialitatea lui față de Harding, indiferent cine-o fi fost și ăsta. Nu semăna deloc cu bârfeala corespondenților sau cu cinismul lor imatur. Așa că i-am spus:

— Să mai bem o bere și o să încerc să-ți explic cum stau lucrurile.

În timp ce el mă privea atent, ca un elev silitor, am început să-i explic care este situația în nord, la Tonkin, unde francezii se cramponaseră în acele zile de delta Fluviului Roșu, pe teritoriul căreia se afla Hanoiul și singurul port din nord, Haiphong-ul. Aici erau cele mai întinse culturi de orez și, când recolta dădea în pârg, începea bătălia din fiecare an pentru a pune mâna pe ea.

— Asta-i în nord. Francezii, săracii, ar putea rezista dacă Vietminh-ul nu va fi ajutat de chinezi. Războiul se poartă prin junglă, prin munți și prin câmpii mlăștinoase, cultivate cu orez, în care te cufunzi până la umeri la fiecare pas, iar dușmanul dispare pur și simplu, își îngroapă armele și se îmbracă țărănește... Poți totuși să zaci liniștit în umezeala din Hanoi. Acolo nu se bombardează. Dumnezeu știe de ce. Ai putea spune că-i vorba de un război regulat.

— Și aici, în sud?

— Francezii controlează drumurile principale până la ora șapte seara. După ora asta, mai controlează turnurile de pază și orașele – adică unele din ele. Asta nu înseamnă că ești totuși în siguranță, altminteri grilajele de fier de la intrarea restaurantelor nu și-ar avea rostul.

De câte ori nu repetasem aceste lucruri, ca o placă de patefon pusă pentru cei sosiți de puțină vreme:

parlamentari veniți în vizită, noul ministru britanic... Câteodată mă trezeam în mijlocul nopții și spuneam „Să luăm de pildă, cazul caodaiștilor”. Sau al trupelor Hoa-Hao sau Binh Xuyen, armatele particulare care-și vindeau serviciile fie pentru bani, fie pentru a se răzbuna. Străinii le considerau un subiect interesant, dar ce putea fi interesant în trădare și neîncredere?

— Și, desigur, mai e și generalul The. Era șeful statului-major al caodaiștilor, dar a plecat în munți ca să lupte atât împotriva francezilor, cât și împotriva comuniștilor...

— York, mă întrerupse Pyle, scria că Orientul are nevoie de o a Treia Forță.

Poate că ar fi trebuit să observ în ochii lui lucirea aceea de fanatism, să-mi dau seama cât de mult îl atrage sunetul magic al cifrelor: coloana a cincea, a treia forță, ziua a șaptea... Cu toții am fi fost-scutiți de multe necazuri, chiar și Pyle, dacă mi-aș fi dat seama atunci încotro se îndreaptă mintea lui tânără și activă. Dar, după ce i-am dat câteva informații sumare și seci despre lumea în care nimerise, l-am părăsit și am plecat să-mi fac plimbarea zilnică pe rue Catinat. Avea să învețe singur cum arată cu adevărat această lume care te urmărea cum te urmăresc miresmele: aurul lanurilor de orez într-un amurg cu luciri de soare târzii, trestiile subțiri ale pescarilor plutind deasupra 32 câmpiilor asemeni țânțarilor, ceștile de ceai de pe taraba vreunui preot bătrân, cu patul și calendarele lui comerciale, cu gălețile și ceștile sparte, cu văsăria adunată o viață întreagă, spălată și pusă la uscat în jurul scaunului, sau pălăriile de paie în formă de scoică ale fetelor care repară șoseaua distrusă de explozia minelor, auriul și verdele crud și veșmintele deschise din sud, cafeniul întunecat, îmbrăcămintea neagră, cercul amenințător al munților și uruitul avioanelor în nord. Când am venit pentru prima oară aici, socoteam câte zile mai am de stat, ca un școlar

care așteaptă vacanța. Credeam că sunt legat de ceea ce mai rămăsese dintr-o piață din Bloomsbury, de autobuzul 73, ce trecea pe lângă portalul gării Euston, și de primăvara într-o cârciumă din Torrington Place. Acum în grădina din piață luminile erau stinse și mie nici nu-mi păsa. Doream să mai vină încă o zi punctată de exploziile acestea care puteau fi ale eșapamentului unui automobil sau ale unei grenade, doream să privesc mereu aceste fete în pantaloni de mătase, care se mișcau cu grație în amiaza umedă, o doream pe Phuong, iar casa mea se mutase la opt mii de mile de Anglia. Am cotit după reședința înaltului Comisar, unde stăteau de pază soldați din Legiunea străină, cu chipiuri albe și epoleți purpurii, am trecut pe lângă catedrală și m-am întors pe partea unde se înalță zidul mohorât al Siguranței vietnameze, care părea că miroase a urină și a nedreptate. Și totuși, chiar și asta făcea acum parte din casa mea, ca și coridoarele întunecoase de care te ferești în copilărie. Numerele recente ale revistelor obscene *Tabu* sau *Illusion* se lăfăiau în standurile de lângă chei și, așezați pe trotuar, marinarii beau bere, oferind o țintă ușoară pentru bombele făcute de indigeni. Mă gândeam la Phuong, care 33 se târguia probabil în piață, pe strada a treia la stânga, înainte de a se duce să ia o gustare la lăptărie (știam întotdeauna unde se află în acele zile), așa că Pyle dispăru în chip firesc și fără eforturi din gândurile mele. Nici nu i-am pomenit lui Phuong despre el când ne-am așezat la masă, în camera noastră de pe rue Catinat, iar ea îmbrăcase cea mai frumoasă rochie de mătase înflorată pe care o avea, deoarece se împlineau doi ani din ziua în care ne cunoscusem la Grand Monde, în cartierul Cholon.

A doua zi dimineața, când ne-am sculat, niciunul din noi nu i-a pomenit numele. Phuong se trezise mai înainte și pregătise ceaiul. Nu poți fi gelos pe un mort. Așa că, în acea

dimineață, am avut impresia că ar fi destul de simplu să ne reluăm viața de altădată.

— Rămâi și în noaptea asta? am întrebat-o la dejun, pe un ton cât mai natural în timp ce mâncam niște *croissants.*

— Va trebui să-mi aduc lucrurile.

— Poliția va fi acolo, i-am zis. Ar fi mai bine să te însoțesc.

A fost singura dată în acea zi când a venit vorba într-un fel de Pyle.

Pyle locuise într-un apartament dintr-o vilă nouă, situată în apropierea străzii Duranton, la capătul unuia dintre bulevardele acelea pe care francezii le tot subîmpărțeau mereu în cinstea generalilor lor, astfel că rue de Gaulle devenea după a treia intersecție rue Leclerc și aceasta, la rândul ei, avea să se transforme cândva în rue de Lattre. Probabil că vreo personalitate importantă urma să sosească cu avionul din Europa, deoarece de-a lungul drumului care ducea la reședința înaltului Comisar era postat câte un polițist la fiecare douăzeci de yarzi.

Pe aleea pietruită din fața casei unde locuia Pyle erau parcate mai multe motociclete. Polițistul vietnamez îmi cercetă cu atenție legitimația de ziarist. Nu îi permise lui Phuong să intre în casă, așa că m-am dus să caut un polițist francez.

În odaia de baie a lui Pyle, Vigot își spălase mâinile cu săpunul lui Pyle și acum se ștergea cu prosopul lui Pyle. Pe mâneca hainei lui albe se vedea o pată de ulei – uleiul mașinii lui Pyle, am presupus eu.

— Ceva nou? îl întrebai.

— I-am găsit mașina în garaj. Rezervorul de benzină e gol. Aseară a ieșit probabil cu trishaw-ul sau cu mașina altcuiva. S-ar putea ca rezervorul să fi fost golit dinadins.

— Nu-i exclus să fi mers și pe jos. Îi știi doar pe americanii ăștia.

— Mașina dumitale a ars, nu-i așa? continuă el gânditor. Nu ai încă una nouă?

— Nu.

— N-are nici o importanță.

— Așa cred și eu.

— Ai vreo părere? mă întrebă Vigot.

— Mai multe.

— Spune-mi-le și mie.

— Ei bine, s-ar putea să fi fost omorât de către Vietminh. Au ucis o grămadă de oameni în Saigon. Corpul lui a fost găsit în râu, aproape de podul de la Dakow, teritoriul stăpânit în timpul nopții, după ce se retrage poliția voastră, de Vietminh. Ori s-ar putea să fi fost ucis de Siguranța vietnameză – s-a mai văzut și asta. Poate că nu le plăceau prietenii 35 lui. Ori poate că a fost ucis de caodaiști, pentru că avea legături cu generalul The.

— E adevărat?

— Așa se spune. S-ar putea să fi fost asasinat de către generalul The, pentru că avea legături cu caodaiștii. Sau de trupele Hoa-Hao, pentru că se lega de concubinele generalului. Sau poate de cineva care voia să-i ia banii...

— Sau pur și simplu din gelozie, continuă Vigot.

— ...sau poate de Siguranța franceză, deoarece nu-i plăceau legăturile pe care le avea. Chiar îl căutați cu adevărat pe asasin?

— Nu, răspunse Vigot. Îmi fac doar raportul, asta-i tot. Nu sunt uciși în războiul acesta mii de oameni în fiecare an?

— Poți să mă lași deoparte. Nu sunt implicat în asta. Nu sunt implicat, am zis încă o dată.

Era unul din articolele crezului meu. Condiția umană fiind ceea ce este, lasă-i pe ceilalți să lupte, să iubească, să se ucidă. Eu nu voiam să mă amestec cu nimic. Colegii mei spuneau că sunt corespondenți de presă, eu preferam titlul de reporter. Scriam ce vedeam; nu întreprindeam nici o acțiune. Chiar și părerile sunt un fel de acțiune.

— Dar dumneata ce faci pe-aici?

— Am venit să iau lucrurile lui Phuong. Polițiștii dumitale nu o lasă să intre.

— Atunci hai să le căutăm.

— Ești prea amabil, Vigot. Apartamentul avea două camere, bucătărie și baie. Am intrat în dormitor. Îmi închipuiam unde trebuia să fie valiza lui Phuong – sub pat. Am tras-o amândoi afară. Era plină de cărți cu ilustrații. I-am luat din dulap câteva rochii, două tunici mai bune și pantalonii de schimb. Păreau să atârne acolo doar de câteva ore, că sunt și că nu sunt, asemenea unui fluture are zboară în trecere printr-o încăpere. Într-un sertar am găsit chiloții ei mici, triunghiulari, și colecția de eșarfe. Nu prea aveai ce să pui în valiză; mai puține lucruri decât ai fi avut nevoie acasă pentru un week-end. În sufragerie zării o fotografie: Phuong și Pyle în grădina botanică, lângă un uriaș dragon de piatră. Phuong ținea de lesă câinele lui Pyle – un „chow” negru cu limba tot neagră. Un câine puțin cam prea negru. Am luat fotografia și am pus-o în cufăr.

— Unde-i câinele? îl întrebai pe Vigot.

— Nu-i aici. Poate că l-a luat cu el.

— Dacă se întoarce, o să puteți analiza pământul care i-a rămas pe gheare.

— Nu-s nici Lecoq și nici Maigret. Și apoi e război.

M-am apropiat de dulapul cu cărți și m-am uitat la cele două rafturi ce alcătuiau biblioteca lui Pyle. *Progresul Chinei roșii, O provocare aruncată democrației, Rolul*

Apusului – acestea constituiau, cred, operele complete ale lui York Harding. Mai erau o grămadă de rapoarte ale Congresului american, o carte de expresii uzuale vietnameze, o istorie a războiului din Filipine, o ediție Shakespeare în „Modern Library”. Cu ce se distra? I-am găsit lecturile mai ușoare pe un alt raft. O ediție de buzunar din Thomas Wolfe, o antologie misterioasă intitulată *Triumful vieții* și o culegere de poezie americană. Mai era o carte cu probleme de șah. Nu părea să fie de ajuns pentru sfârșitul unei zile de lucru, dar, la urma urmei, o mai avusese și pe Phuong. Ascunsă parcă după antologie, se găsea o carte cu copertele 1. Figuri de detectivi din romane polițiste franceze.

Învelite în hârtie, intitulată *Fiziologia căsătoriei.* Studia probabil problemele sexuale tot așa cum studia și Orientul – din cărți, iar cuvântul-cheie era căsătoria. Pyle era convins că trebuie să se implice, să se angajeze.

Biroul lui era aproape gol.

— L-ați curățat bine, îi spusei lui Vigot.

— Ah! A trebuit să am grijă de asta, din însărcinarea legației americane. Știi ce repede se răspândesc zvonurile. S-ar fi putut fura ceva. Am împachetat și am sigilat toate hârtiile.

Pe fața lui Vigot nu se vedea nici măcar umbra vreunui zâmbet.

— S-a găsit ceva compromițător?

— Nu ne putem îngădui să descoperim ceva compromițător la un aliat.

— Ai ceva împotrivă dacă iau una din aceste cărți ca amintire?

— Am să mă uit în altă parte.

Am luat *Rolul Apusului* de York Harding și am pus-o în cufăr, împreună cu hainele lui Phuong.

— Ca prieten, mă întrebă Vigot, n-ai să-mi spui nimic? Mi-am încheiat raportul. A fost asasinat de către comuniști. Poate că e vorba de începutul unei campanii împotriva ajutorului american. Dar între patru ochi... ascultă, de ce să vorbim așa, pe uscat? N-ai vrea să mergem după colț și să luăm un vermut?

— E prea devreme.

— Nu ți-a încredințat nici un secret când te-a văzut ultima oară?

— Nu.

— Când v-ați văzut?

— Ieri dimineață. După explozia cea mare. Vigot tăcu, voind parcă să sublinieze cât de important e să țin minte acest răspuns – nu pentru el, ci pentru mine. Nu umbla cu vicleșuguri.

— Nu erai acasă aseară, când te-a căutat?

— Aseară? Probabil. N-am știut că...

— S-ar putea să ai nevoie de o viză de ieșire. Știi că s-ar putea amâna la nesfârșit.

— Crezi oare cu adevărat că vreau să plec acasă?

Vigot privi pe fereastră la cerul strălucitor, fără pic de nori. Spuse cu amărăciune:

— Multă lume crede.

— Îmi place aici. Acasă am... probleme.

— *Merde*! exclamă Vigot. Iată-l și pe atașatul economic american.

Repetă sarcastic „atașatul economic”.

— Atunci e mai bine să plec. O să vrea să mă sâcâie și pe mine.

Vigot îmi spuse cu un glas obosit:

— Îți doresc mult noroc. O să aibă să-mi spună o groază de lucruri.

Când ieșeam, atașatul economic tocmai coborâse din Packard-ul lui și încerca să-i explice ceva șoferului. Atașatul era un om voinic, între două vârste, cu un posterior cam exagerat și cu o față care părea să nu ceară niciodată intervenția briciului. Mă strigă:

— Fowler, nu poți să-i explici șoferului ăsta afurisit că...?

I-am explicat. Atașatul îmi zise:

— Păi asta i-am spus și eu, dar pretinde întotdeauna că nu înțelege ce-i spun, deși-i vorbesc în franceză.

— E probabil o chestie de accent.

— Am stat trei ani la Paris. Și accentul meu e de ajuns de bun pentru vietnamezii ăștia blestemați.

— Glasul Democrației, spusei.

— Poftim?

— Cred că-i titlul unei cărți de York Harding.

— Nu înțeleg ce vrei să spui.

Se uită bănuitor la valiza pe are o purtam:

— Ce-ai acolo?

— Două perechi de pantaloni albi de mătase, două tunici de mătase, câteva perechi de chiloți aparținând unei fete... cred că trei perechi. Toate produse indigene. Nimic care să provină din ajutorul american.

— Ai fost sus?

— Da.

— Ai auzit ce s-a întâmplat?

— Da.

— E un lucru groaznic, spuse el, groaznic...

— Bănuiesc că ministrul a fost tulburat.

— Cred și eu. S-a dus la înaltul Comisar și a cerut să-l vadă pe președinte.

Mă luă de braț și ne îndepărtarăm puțin de mașină.

— Îl cunoșteai bine pe tânărul Pyle, nu? Nu-mi pot închipui cum i s-a întâmplat așa ceva. L-am cunoscut pe tatăl său. Profesorul Harold C. Pyle. Ai auzit de el?

— Nu, n-am auzit.

— E o autoritate mondială în problema eroziunii submarine. Nu i-ai văzut fotografia, luna trecută, pe coperta revistei *Times?*

— Aha, cred că-mi amintesc. Pe fundal se vede o faleză care se prăbușește și în prim-plan niște ochelari cu ramă de aur.

— El era. A trebuit să scriu textul telegramei trimise familiei. A fost ceva îngrozitor. Îl iubeam pe băiatul ăsta ca pe propriul meu fiu.

— Și așa ați devenit o rudă apropiată a tatălui său.

Mă privi cu ochii lui umezi și cafenii și-mi spuse pe un ton de reproș:

— Ce-i cu dumneata? Nu se vorbește așa când un tânăr admirabil...

— Scuzați-mă. Moartea îi afectează pe oameni în diferite feluri. Cine știe, poate că-l iubeam cu adevărat pe Pyle. Ce-ați scris în telegramă?

Îmi răspunse cu seriozitate și precizie:

— „îndurerați, vă aducem la cunoștință că fiul dumneavoastră a căzut ca un soldat pentru cauza Democrației”. A semnat-o ministrul.

— Ca un soldat, repetai. Nu-i puțin cam confuz? Cel puțin pentru cei de-acasă. Misiunea de Ajutor Economic nu

prea seamănă cu armata. Acordați cumva și decorații... Inimi purpurii?

Cu glasul scăzut și încordat, îmi spuse:

— Avea o misiune specială.

— Așa? De fapt bănuiam asta cu toții.

— Nu vorbea deloc despre asta, nu-i așa?

— O, nu, l-am asigurat imediat și mi-am amintit de expresia lui Vigot – era un american foarte liniștit.

— Ai cumva vreo bănuială, mă întrebă atașatul, de ce l-au ucis și cine s-o fi făcut?

Dintr-o dată, m-am enervat. Eram sătul de toată liota asta a lor, de magazinele lor speciale unde se vindea Coca-Cola, de spitalele lor mobile, de mașinile lor prea mari și de ce nu chiar de ultimul lor tip de carabine. Așa că i-am spus:

— Da. L-au ucis deoarece era prea naiv ca să poată trăi. Era tânăr și ignorant și nepriceput și s-a implicat. Nu știa nici o iotă mai mult decât știa vreunul dintre voi, dar i-ați dat bani, i-ați 1. *Purple Heart* (inimă purpurie) – decorație militară americană (prima de acest gen din istoria Statelor Unite) creată de George Washington. Se acordă celor răniți sau uciși în misiune sau în serviciul guvernului S. U. A.

Dat cărțile lui York Harding și i-ați spus: „Dă-i drumul! Câștigă-i și pe cei din Orient de partea Democrației”. Nu vedea nimic altceva în jurul lui decât ce auzise acasă, în sălile de conferințe, iar scriitorii și conferențiarii lui îl imbecilizaseră cu totul. Nici rănile unui cadavru nu le putea deosebi. Primejdia roșie, soldatul democrației...

— Credeam că i-ai fost prieten, îmi spuse cu un ton de reproș atașatul.

— I-am fost prieten. Aș fi preferat să-l știu însă acasă, citind suplimentul de duminică al ziarelor și urmărind la televizor meciurile de baseball. Aș fi preferat să-l știu în

siguranță, cu o fată americană standard, care e abonată la Clubul Cărții.

Tuși cam încurcat, încercând să-și dreagă vocea.

— Da, da, desigur. Uitasem de povestea aceea neplăcută. Am fost cu totul de partea dumitale, Fowler. S-a purtat foarte urât. Nu-ți ascund că am avut o lungă convorbire cu el despre fată. Știi, aveam avantajul că i-am cunoscut pe profesor și pe doamna Pyle...

I-am zis scurt:

— Te așteaptă Vigot.

Apoi am plecat. O văzuse doar o dată pe Phuong. Când am întors capul, am observat că privea în urma mea uluit și stânjenit: un veșnic frate mai mare care nu înțelegea nimic.

▫ CAPITOLUL III ▫

Pyle o întâlnise pentru prima dată pe Phuong tot la Continental, la vreo două luni după ce sosise la Saigon. Era spre seară, nu prea târziu. Soarele abia asfinţise şi o undă de răcoare stăruia în aer. Feştilele începeau să pâlpâie pe tarabele de pe străzile laterale. Zarurile cădeau cu zgomot pe mesele la care francezii jucau *quatre cent vingt-et-un* şi fete cu pantaloni albi de mătase coborau cu bicicletele pe rue Catinat. Phuong bea o oranjadă, iar eu o bere. Stăteam tăcuţi şi mulţumiţi că suntem împreună, când l-am văzut brusc pe Pyle îndreptându-se cam încurcat spre masa noastră. Am făcut prezentările. S-a uitat lung la Phuong, ca şi cum nu ar mai fi văzut până atunci vreo altă femeie, apoi a roşit.

— Nu aţi dori cumva, dumneavoastră şi doamna, să veniţi la masa noastră? Unul din ataşaţii noştri...

Era vorba de ataşatul economic. Ne zâmbea de pe terasa de deasupra, cu gura până la urechi, invitându-ne plin de amabilitate şi încredere în sine, ca omul care nu-şi pierde prietenii fiindcă foloseşte antiodorantele cele mai potrivite. Auzisem de câteva ori că i se spune Joe, dar nu izbutisem niciodată să aflu cum îl mai cheamă.

Se agită, dând zgomotos la o parte scaunele, chemându-l pe chelner, deşi toată această activitate nu putea avea alt rezultat aici, la Continental, decât să ni se aducă bere, brandy cu sifon sau vermut.

— Nu-mi închipuiam că eşti în oraş, îmi spuse. Ii aşteptăm pe băieţi să se întoarcă de la Hanoi. Se pare că pe front au fost lupte, nu glumă. Nu te-ai dus cu ei?

— M-am săturat să zbor patru ore cu avionul pentru o conferinţă de presă.

Mă privi dezaprobator.

— Băieții ăștia sunt într-adevăr niște țipi tari. Cred c-ar putea să câștige de două ori mai mult făcând afaceri sau lucrând la radio, și asta fără nici un risc.

— Da, dar ar trebui să și aibă de lucru, am comentat eu.

— Parc-ar fi niște cai de luptă, așa-i atrage războiul, continuă atașatul cu glasul exultant, făcându-se că nu aude vorbele mele care, evident, nu-i erau pe plac. Bill Granger de pildă... nu suferă să stea deoparte când aude de vreo încăierare.

— Cred că ai dreptate. L-am și văzut aseară luând parte la una, în bar la Sporting.

— Știi bine că nu la asta mă refeream.

Doi conducători de trishaw, pedalând furios, coborau în goană pe rue Catinat. Într-un finiș impresionant, ei se opriră drept în față la Continental. In prima trăsurică se afla Granger. În cealaltă zăcea îngrămădit un ghemotoc cenușiu, lipsit de grai, pe care Granger îl împingea pe trotuar:

— Hai, haide odată, Mick, spunea el, hai. Apoi începu să se târguiască cu conducătorul trishaw-ului cât să-i plătească.

— Na, îi iei sau nu? se înfurie deodată Granger și aruncă în mijlocul străzii o sumă de cinci ori mai mare decât trebuia, ca omul să se aplece să o adune.

Atașatul economic se grăbi să spună:

— Băieții ăștia merită și ei puțină distracție, nu?

Granger se trânti pe un scaun. Deodată o observă pe Phuong.

— Ia te uită, bătrâne porc de câine, se adresă el lui Joe. Unde ai mai pus mâna pe bucățica asta? Nu știam că le vezi! Mă iertați, mă duc să... Aveți grijă de Mick.

— Ce grosolănie cazonă...

Pyle mă privi, roși din nou și se scuză cu gravitate:

— Dac-aș fi știut, nu v-aș fi invitat... Grămada de haine cenușii fu apucată deodată de un tremur și capul îi căzu frânt, pe masă. Se auzi un suspin adânc, un suspin șuierat a infinit plictis, și totul reintră în liniște.

— Îl cunoști? îl întrebai pe Pyle.

— Nu. N-o fi cumva ziarist?

— Am auzit că Bill îi spune Mick, interveni atașatul economic.

— Poate că-i noul corespondent al lui *United Press.*

— Nu-i el. Îl cunosc. Să nu fie cineva din personalul misiunii voastre economice. Nu-i poți cunoaște pe toți. Sunt cu sutele...

— N-aș crede, spuse atașatul economic. Nu-mi amintesc să-l mai fi văzut înainte.

— Am putea să ne uităm prin actele omului, sugeră Pyle.

— Pentru numele lui Dumnezeu, să nu-l trezim cumva! Mai avem un om beat la masă. Și, oricum, Granger trebuie să-l cunoască.

Dar acesta nu-l cunoștea. Se așeză la masă și întrebă morocănos:

— Cine-i doamna?

— Domnișoara Phuong e o prietenă a lui Fowler, îi răspunse pe un ton înțepat Pyle. Am vrea să știm cine-i...

— Unde-ai găsit-o? în orașul ăsta trebuie să fii foarte grijuliu, îl întrerupse Granger și adăugă întunecat: Slavă Domnului că mai există și penicilina.

— Sili, interveni atașatul economic, am vrea să știm cine-i Mick?

— Știu și eu...

— Dar tu ni l-ai adus.

— Franțujii ăștia nu rezistă la whisky. E făcut rău...

— E francez? Parcă-i spuneai Mick.

— Trebuia să-i spun într-un fel. Granger se aplecă înspre Phuong și zise:

— Ascultă, tu... Nu mai vrei o oranjadă? Ești ocupată în seara asta?

I-am răspuns eu:

— E ocupată în fiecare seară. Atașatul economic se grăbi să intervină:

— Ia spune, Sili, care-i situația pe front?

— Mare victorie la nord-vest de Hanoi. Francezii au recucerit două sate, de care n-au pomenit niciodată că le-ar fi pierdut. Vietminh-ul a suferit pierderi grele. Ei n-au avut încă vreme să-și calculeze pierderile proprii, dar or să ni le anunțe într-o săptămână, două...

Atașatul reveni:

— Circulă zvonuri că trupele Vietminh-ului au intrat în Phat Diem, au dat foc catedralei și l-au izgonit pe episcop.

— Despre asta nu ni s-a spus nimic la Hanoi. Păi asta ce victorie mai e?

— Știți că una din echipele noastre sanitare n-a reușit să treacă dincolo de Nam Dinh, spuse Pyle.

— Voi n-ați ajuns chiar atât de departe, nu-i așa, Bill? întrebă atașatul.

— Drept cine mă luați? Sunt doar un simplu corespondent de presă căruia i s-a dat un *Ordre de circulation,* valabil numai între granițele unei anumite regiuni. Am zburat cu avionul până la aeroportul din Hanoi. Aici ne-au pus la dispoziție o mașină care ne-a dus la cantonamentul rezervat presei. Ne-au aranjat o călătorie cu avionul pe deasupra celor două localități pe care le-au recucerit și ne-au arătat tricolorul fâlfâind în aer. La

înălțimea aia, putea fi orice fel de steag. Apoi am participat la o conferință de presă la care un colonel ne-a explicat ce-am văzut. După aia telegramele noastre s-au dus la cenzură. Și noi ne-am dus să bem. Au cel mai bun barman din Indochina. Și-apoi am luat avionul ca să ne întoarcem.

Pyle privea încruntat în paharul cu bere din fața lui.

— De ce-ți bați joc de tine însuți, Bill? îl întrebă atașatul pe Granger. Reportajul acela despre șoseaua cu nr. 66... ce titlu avea?... „Calea iadului", merita să ia Premiul Pulitzer. Știi la ce mă refer... povestea aceea cu omul fără cap, care a îngenuncheat în șanț, și cu celălalt pe care l-ai văzut, mergând ca într-un vis...

— Cum, și chiar crezi că m-am apropiat de șoseaua aia afurisită? Stephen Crane cum a putut scrie despre război fără să fi luat parte la vreunul? Eu de ce n-aș putea? La urma urmei, 1. Bilet de liberă trecere (fr.).

2. Aluzie la romanul *Semnul roșu al curajului –* episod din timpul Războiului de secesiune – al scriitorului american Stephen Crane (1871-1900).

Nu-i vorba de altceva decât de-un blestemat de război colonial. Umple-mi paharul. Și apoi să mergem să găsim o fată. Voi aveți una, vreau și eu una.

Îl întrebai pe Pyle:

— Crezi că o fi ceva adevărat cu zvonul acela despre Phat Diem?

— Nu știu. Are vreo importanță? M-aș duce să cercetez, dacă-i important.

— Important pentru misiunea economică?

— Ei, nu-i chiar așa. E greu de făcut deosebiri foarte precise. Medicamentele nu-s și ele un fel de armă? Ce crezi, catolicii sunt oare de ajuns de îndârjiți ca să se opună comuniștilor?

— Catolicii negociază cu comuniștii. Episcopul își procură vitele și lemnul de bambus pentru construcții de la comuniști. N-aș putea spune, continuai cu ironie, că ar constitui chiar cea de-a Treia Forță visată de York Harding.

— Terminați o dată, izbucni Granger. N-o să ne pierdem toată noaptea aici! Eu mă duc la Casa cu cinci sute de fete.

— V-aș ruga, pe dumneata și pe domnișoara Phuong, să luați masa cu mine, ne invită Pyle.

— Puteți mânca la Chalet, îl întrerupse Granger, în timp ce eu o să mă distrez alături, cu fetele. Hai, Joe. Orice s-ar spune, ești cineva.

Cred că atunci am simțit pentru prima oară, întrebându-mă cam cum vine asta – să fii cineva –, că țin la Pyle. Cu o expresie de vizibilă dezaprobare pe față, îi întoarse spatele lui Granger și, răsucind în mâini paharul cu bere, îi spuse lui Phuong.

— Îmi face impresia că sunteți sătulă de toate prostiile astea... care se vorbesc despre țara dumneavoastră...

— *Comment*?

— Cum rămâne cu Mick? întrebă atașatul.

— Să-l lăsăm aici, propuse Granger.

— Nu se poate. Nici nu știm măcar cum îl cheamă.

— Să-l luăm cu noi și să-l lăsăm în grija fetelor. Atașatul, care arăta ca un personaj văzut la televizor, râse gros și spuse:

— Oamenii tineri ca voi pot face tot ce le trece prin minte. Eu însă sunt prea bătrân pentru asemenea isprăvi. O să-l iau cu mine. Spuneai că-i francez?

— Vorbea franțuzește.

— Dacă l-am duce până la mașina mea... După ce plecă atașatul, Pyle cu Granger se urcară într-un trishaw. Phuong și cu mine îi urmam pe drumul care ducea spre Cholon.

Granger încercase să se urce în același trishaw cu Phuong, dar Pyle îl împiedicase. Mergeam de-a lungul șoselei mărginașe care ducea la cartierul chinezesc. O coloană de tancuri franțuzești, cu tunurile în poziție de tragere, cu ofițeri tăcuți și nemișcați, stând în turelă ca niște stane de piatră, trecu pe lângă noi. Deasupra, pe bolta întunecată și catifelată, luceau stelele. Iar se răsculaseră, probabil, trupele vreunei secte. Binh Xuyen poate, cei care controlau restaurantul Grand Monde și tripourile din Cholon. Ne găseam într-o țară de feudali răsculați. Cam așa era Europa în Evul Mediu. Dar ce căutau americanii în toată afacerea asta? La acea vreme, Columb nu descoperise încă țara lor. M-am aplecat spre Phuong.

— Îmi place băiatul ăsta, Pyle.

— E un om liniștit, mi-a răspuns ea și adjectivul pe care-l folosi pentru întâia oară Phuong mi se întipări în minte cum ți se întipăresc în minte poreclele din vremea școlii.

Până la urmă, aveam să-l aud și pe Vigot folosindu-l în seara aceea în care, cu viziera trasă peste ochi, îmi vorbise despre moartea lui Pyle.

În fața la Chalet, ne-am oprit și i-am spus lui Phuong:

— Intră și caută o masă. Eu o să am grijă de Pyle.

Aceasta a fost prima mea pornire să-l apăr. Nu-mi trecea deloc prin minte că ar fi fost mai necesar să mă apăr eu însumi. Inocența cheamă fără glas ajutorul altora, deși ar fi cu mult mai înțelept să ne ferim noi de ea. Inocența e asemeni leprosului care și-a pierdut clopotul și rătăcește prin lume fără să vestească apropierea primejdiei, nevrând să facă însă nimănui rău.

Când am ajuns la Casa cu cinci sute de fete, nici urmă de Pyle sau Granger. Am întrebat atunci santinela din fața intrării:

— *Deux Americains?*

De gardă era un tânăr caporal din Legiunea străină, care-și curăța revolverul. Se întrerupse o clipă ca să-mi arate cu degetul intrarea și-mi spuse ceva în nemțește care suna a glumă. N-am înțeles nimic, dar am intrat.

În curtea vastă și deschisă spre înaltul cerului sosise ora odihnei. Sute de fete se culcaseră pe iarbă sau, chincite pe vine, stăteau de vorbă cu prietenele lor. Perdelele din fața odăițelor aflate împrejurul curții erau trase la o parte. O fată zăcea pe pat, obosită, cu picioarele încrucișate. In Cholon situația era tulbure, trupele rămăseseră consemnate în cazărmi, așa că nu se lucra: venise o duminică a trupului. Într-un colț, un ghem de trupuri femeiești care se băteau, se 1. (N-ai văzut cumva) doi americani? (fr.)

Încleștau și se descleștau urlând îmi arăta că obiceiurile casei nu fuseseră uitate. Mi-am amintit de o poveste mai veche, auzită la Saigon, despre un distins vizitator care-și pierduse pantalonii luptându-se să ajungă în siguranță la postul de gardă. Civilii se aventurau pe aici pe propriul lor risc. Dacă se hotărau să calce pe un teritoriu rezervat militarilor, trebuiau să se descurce singuri, fără ajutorul altora.

Învățasem cum să ies din încurcătură: să dezbin și să înving. Am ales o fată din mulțimea care se adunase în jurul meu și am împins-o ușurel spre locul unde Pyle și Granger se zbăteau să scape.

— *Je suiș vieux,* i-am zis, *trop fatigue,* iar fata chicoti și se lipi strâns de mine. *Mon ami,* am continuat, *ii est tres riche, tres vigureux.*

— *Tu es sale,* mi-a răspuns ea.

Atunci l-am văzut pe Granger, triumfător și roșu la față, ca și cum toată învălmășeala aceea ar fi constituit un tribut adus bărbăției lui. O fată îl luase pe Pyle de braț și încerca

să-l tragă încetișor în afara luptei. Am împins-o pe cea care era cu mine între ei doi și am strigat:

— Pe aici, Pyle!

El s-a uitat la mine pe deasupra capetelor și mi-a zis:

— E îngrozitor, îngrozitor.

Se poate să fi fost numai un efect înșelător al luminii, dar mi-a părut teribil de speriat. Cine știe dacă nu era chiar virgin.

— Vino pe-aici, Pyle. Lasă-l pe Granger în voia lui.

Pyle își duse mâna spre buzunarul pantalonilor. Am crezut că vrea să-și golească buzunarele de piaștri sau de dolari, așa că l-am avertizat imediat:

— Nu fi prost, Pyle! Or să te bată și mai rău. Pe fata de lângă mine am împins-o din nou în mijlocul vălmășagului.

— *Non, non,* i-am spus. *Je suiș un Anglais pauvre, tres pauvre.*

L-am apucat pe Pyle de mâneca hainei și l-am tras afară. Fata i se agățase de celălalt braț, ca un pește prins în cârligul undiței. Alte două sau trei fete încercară să ne intercepteze înainte de a ajunge la poarta unde caporalul stătea de gardă, dar fără prea multă înflăcărare.

— Cu asta ce să fac? m-a întrebat Pyle.

— Las-o în plata Domnului.

Chiar în clipa aceea, fata se desprinse de Pyle și se întoarse, dispărând în învălmășeala din jurul lui Granger.

— N-o să i se întâmple nimic? m-a întrebat iar Pyle, îngrijorat.

— A căpătat ce-a vrut... o să aibă și el una. Afară noaptea părea a fi foarte liniștită. Se auzea doar uruitul altei coloane de tancuri, trecând pe lângă noi ca un grup de oameni care știu încotro se duc.

— E îngrozitor. N-aș fi crezut așa ceva, a zis Pyle și, cu un glas în care se amestecau uimirea și tristețea, adăugă: Erau atât de drăguțe...

Nu-l invidia pe Granger, ci îi părea rău că un lucru bun – iar frumusețea și grația sunt semne sigure ale bunătății – se irosește sau e călcat în picioare. Pyle era capabil să deosebească durerea când dădea peste ea. (Nu scriu asta în bătaie de 1. Nu, nu... Sunt un englez sărac, foarte sărac (fr.). 52 joc; la urma urmei, atâția dintre noi nu pot face nici măcar atât.)

— Să ne întoarcem la Chalet. Ne așteaptă Phuong.

— Iartă-mă, a spus el. Uitasem cu totul. N-ar fi trebuit să o lași singură.

— Nu *ea* era în primejdie.

— Am vrut doar să-l știu pe Granger în siguranță...

Tăcu apoi, dus pe gânduri, dar când intrarăm la Chalet îmi spuse cu o tristețe ciudată:

— Uitasem câți bărbați sunt aici...

Phuong ședea la o masă așezată lângă ringul de dans. Orchestra cânta o melodie care fusese la modă la Paris acum vreo cinci ani. Două perechi de vietnamezi dansau, mărunți, eleganți, distanți, cu un aer de oameni civilizați pe care noi nu-l puteam egala. (Pe unul dintre ei îl cunoșteam: era contabil la Banque d'Indochine. Dansa cu soția sa.) Oamenii aceștia, îți dădeai bine seama, n-ar putea să se îmbrace cu neglijență, să spună vreun cuvânt nepotrivit sau să se lase târâți în vârtejul vreunei pasiuni murdare. Dacă războiul de pe aici părea a fi medieval, ei păreau a aparține viitorului veac al optsprezecelea. Te-ai fi așteptat ca domnul Pham-Van-Tu să scrie versuri clasice în timpul său liber, dar întâmplător știam că îi place Wordsworth și scrie poeme despre natură.

Vacanțele și le petrecea la Dalat, locul în care se putea într-o atmosferă cât mai apropiată de aceea a lacurilor englezești. Când trecu pe lângă noi, se înclină cu distincție. M-am întrebat ce i s-o fi întâmplat lui Granger, care era la numai câțiva pași de noi.

Pyle se scuză față de Phuong, într-o franceză aproximativă, că am făcut-o să aștepte.

— *Cest impardonable*, spuse el.

— Unde ați fost? îl întrebă Phuong.

— Să-l ducem pe Granger acasă.

— Acasă? repetai eu, râzând.

Pyle mă privi ca și cum aș fi fost un alt Granger. În clipa aceea m-am văzut așa cum mă vedea și el – un bărbat de vârstă mijlocie, cu ochii puțin injectați, începând să se îngrașe, dizgrațios în dragoste, poate mai puțin zgomotos decât Granger, dar mai cinic și mai puțin pur – și, o secundă, pe dinaintea ochilor îmi trecu imaginea lui Phuong, așa cum o văzusem întâia oară la Grand Monde: o fată de optsprezece ani, trecând pe lângă masa mea într-o rochie albă de bal și dansând sub privirea atentă a surorii mai mari, hotărâte să-i mijlocească o căsătorie convenabilă cu un european. Un american care cumpărase un bilet o invitase să danseze. Era puțin beat – nu peste măsură – și, fiind sosit de curând pe aceste meleaguri, credea că dansatoarele de la Grand Monde sunt prostituate. O ținea prea strâns lipită de el și deodată am văzut-o cum se întoarce la masa surorii sale, în vreme ce americanul, părăsit și rătăcit printre dansatori, nu știa ce i se întâmplase și de ce. Iar fata, al cărei nume nu-l cunoșteam, stătea liniștită la masă, sorbindu-și 1. E de neiertat (fr.).

Netulburată oranjada și purtându-se cu o perfectă stăpânire de sine.

— *Peut-on avoir l'honneur?* întrebă Pyle cu accentul lui groznic și o clipă mai târziu i-am și văzut dansând, fără să-și vorbească, tocmai la celălalt capăt al sălii. Pyle o ținea atât de departe de el, încât te puteai aștepta să-i scape din mâini în orice clipă. Dansa foarte prost, iar ea era cea mai bună dansatoare din câte cunoscusem vreodată la Grand Monde.

Ii făcusem curte vreme îndelungată și nu fusesem întotdeauna încurajat. Dacă i-aș fi putut oferi o situație sau căsnicia, totul ar fi fost mai ușor, iar sora sa mai mare ar fi dispărut, înțelegătoare și discretă, oricând ne-am fi întâlnit. Dar a trebuit să treacă trei luni până am putut-o vedea pentru o clipă singură, într-o lojă la Majestic, în vreme ce sora sa întreba mereu din compartimentul alăturat când venim dincolo. Pe malul fluviului se descărca, la lumina reflectoarelor, un cargobot venit fin Franța, clopoțeii trishaw-urilor sunau ca niște sonerii de telefoane, iar eu îi spuneam câte-n lună și-n stele, ca un tinerel zăpăcit și fără experiență. M-am întors acasă, pe rue Catinat, disperat, neînchipuindu-mi nici măcar în vis că patru luni mai târziu avea să stea culcată alături de mine, râzând puțin cam încurcată și uimită în același timp, deoarece nimic nu se petrecuse întocmai cum își imaginase.

— Monsieur Fowlair.

Îi priveam cum dansează și nu o zărisem pe sora lui Phuong făcându-mi semne de la o altă masă. În cele din urmă a venit la masa mea, așa că n-am avut încotro și am rugat-o să ia loc. Nu mai eram prieteni încă din seara în care, după ce i se făcuse rău la Grand Monde, o însoțisem pe Phuong acasă.

— Nu te-am mai văzut de un an întreg, îmi spuse.

— Plec adeseori la Hanoi.

— Cine-i prietenul dumitale?

— Un bărbat pe care-l cheamă Pyle.

— Și ce face?

— Face parte din Misiunea Economică Americană. Știi ce înseamnă asta... mașini de cusut electrice pentru croitoresele muritoare de foame.

— Există așa ceva?

— Nu știu.

— In orice caz nu cred să folosească mașini de cusut. N-aș crede că au și electricitate pe acolo pe unde stau.

Era o femeie lipsită cu totul de imaginație.

— Întreabă-l pe Pyle.

— E căsătorit?

M-am uitat înspre ringul de dans.

— Aș zice mai degrabă că niciodată în viața lui nu s-a apropiat mai mult de vreo femeie.

— Dansează foarte prost, remarcă ea.

— Da.

— Dar pare să fie un bărbat drăguț în care poți avea încredere.

— Da.

— Pot sta puțin cu dumneata? Prietenii mei sunt foarte plicticoși.

Orchestra tăcu. Pyle se înclină țeapăn în fața lui Phuong, o conduse la loc și îi trase scaunul să se așeze. Puteam să jur că lui Phuong îi plăceau toate aceste forme de politețe. Mă gândeam că în relația cu mine o lipsisem de multe.

— Iat-o pe sora lui Phuong, i-am zis lui Pyle. Domnișoara Hei.

— Încântat de cunoștință, a spus Pyle, roșind.

— Veniți din New York? l-a întrebat domnișoara Hei.

— Nu, din Boston.

— Asta înseamnă tot din Statele Unite?

— Da, desigur.

— Tatăl dumneavoastră e om de afaceri?

— Nu tocmai. E profesor universitar.

— Profesor? întrebă ea atunci, cu o ușoară notă de dezamăgire în glas.

— Cum să vă spun, e un fel de autoritate în domeniul respectiv. Oamenii vin să-l consulte.

— Pentru sănătate? E doctor?

— Nu chiar așa, deși e doctor în inginerie. Știe orice despre eroziunea submarină. Știți ce-i asta?

— Nu.

Cu o vagă intenție de umor, Pyle spuse:

— Bine, atunci o să-l las pe tăticu' să vă explice.

— E și el aici?

— O, nu!

— Dar va veni?

— Nu. Am glumit numai, se scuză Pyle.

— Mai ai vreo soră? o întrebai pe domnișoara Hei.

— Nu. De ce?

— Te interesezi de toate, de parc-ai vrea să-l pețești pe domnul Pyle.

— Am doar o singură soră, spuse domnișoara Hei și-și apăsă mâna pe genunchiul lui Phuong, ca un orator care-și subliniază ideile lovind cu pumnul în masă.

— Și e o soră foarte drăguță, spuse Pyle.

— E cea mai frumoasă fată din Saigon, veni replica domnișoarei Hei, ca și cum ar fi vrut să-l corecteze.

— E foarte adevărat.

— Să comandăm masa, am intervenit eu. Chiar și cea mai frumoasă fată din Saigon trebuie să mănânce.

— Nu mi-e foame, am auzit-o pe Phuong.

— E delicată, continuă cu fermitate domnișoara Hei.

În glasul ei se distingea parcă o nuanță de amenințare.

— Trebuie să i se poarte de grijă. Merită să fie îngrijită. E foarte, foarte credincioasă.

— Prietenul meu e un om foarte norocos, spuse Pyle cu gravitate.

— Lui Phoung îi plac copiii, continuă domnișoara Hei.

Eu am izbucnit în râs. În aceeași clipă l-am surprins însă pe Pyle că mă privește uimit și totodată ofensat și mi-am dat seama că pe el îl interesa cu adevărat ce spunea domnișoara Hei. Am comandat masa (deși Phuong afirmase că nu-i e foame, știam că mai poate mânca totuși un „steak tartare” cu două ouă crude și cu diverse garnituri), iar Pyle a continuat să discute foarte serios problema copiilor.

— Întotdeauna m-am gândit că mi-ar plăcea să am mulți copii. O familie numeroasă e foarte interesantă. Ajută la stabilitatea căsătoriei. Și e bine și pentru copii. Eu am fost singur la părinți. E tare rău să fii singur la părinți.

Nu-l mai auzisem niciodată până atunci vorbind atât de mult.

— Ce vârstă are tatăl dumneavoastră? îl întrebă domnișoara Hei, curioasă.

— Șaizeci și nouă de ani.

— Oamenilor bătrâni le plac nepoții. Ce păcat că sora mea nu are părinți pe care copiii ei să-i facă fericiți. Când va veni ziua aceea... adăugă ea, aruncându-mi o privire ucigașă.

— Păi nici dumneata nu ai părinți, o întrerupse Pyle, nu cu prea mult tact.

— Tatăl nostru era de familie foarte bună. Era mandarin în Hue.

Aici am intervenit:

— Am comandat masa pentru toți.

— Nu și pentru mine, a spus domnișoara Hei. Trebuie să mă întorc la prietenii mei. Mi-ar face plăcere să-l mai văd pe domnul Pyle. Cu ajutorul dumitale, poate...

— Când mă voi întoarce din nord.

— Pleci în nord?

— Da, cred că a venit vremea să văd ce mai e cu războiul ăsta.

— Dar toți ziariștii s-au întors de pe front, a spus Pyle.

— Tocmai de aia. N-o să mai fiu silit să-l întâlnesc pe Granger.

— Atunci vă rog să luați masa cu mine și cu sora mea, când domnul Fowler va fi plecat, zise domnișoara Hei, adăugind cu o politețe greoaie: Ca s-o mai distrați.

După ce plecă, Pyle exclamă:

— Ce femeie cultă și încântătoare. Și vorbea atât de bine englezește.

— Spune-i, mă îndemnă mândră Phuong, că sora mea a fost funcționară la Singapore.

— Daa? Ce fel de funcționară? I-am tradus:

— A lucrat într-un birou de import-export. Știe să și stenografieze.

— Aș dori să avem noi, la Misiune, funcționare ca ea.

— O să-i spun, promise Phuong. I-ar plăcea să lucreze pentru americani.

După masă dansară din nou. Și eu dansez prost, dar nu eram chiar atât de puțin conștient de aceasta pe cât era Pyle. Sau cine știe dacă în zilele când mă îndrăgostisem de

Phuong nu mă purtam la fel? Multe trebuie să fi fost împrejurările în care, înaintea memorabilei îmbolnăviri a domnișoarei Hei, voi fi dansat cu ea la Grand Monde numai ca să-i pot vorbi. Valsau din nou în jurul pistei, dar Pyle nu-i vorbea. Era mai puțin destins, atâta tot, și o ținea mai aproape, nu chiar ca înainte, dar amândoi tăceau. Și deodată, privindu-i mișcările atât de precise și ușoare, stăpânite și grațioase, m-am îndrăgostit din nou. Cu greu îmi venea să cred că numai peste un ceas sau peste două ne vom întoarce împreună în camera aceea mizeră, cu closetul comun și cu femeile acelea bătrâne care pălăvrăgeau pe palier. Aș fi dorit să nu fi auzit niciodată zvonurile privitoare la Phat Diem sau ca aceste zvonuri să se fi referit la oricare alt oraș decât la singurul loc din nord în care prietenia mea cu un ofițer din marina franceză să-mi îngăduie să mă strecor pretutindeni, fără să fiu împiedicat de nimeni. Un reportaj senzațional? Aș, de unde, doar eram în zilele în care toată lumea voia să știe ce se petrece în Coreea. Atracția morții? Și de ce să fi vrut să mor, când Phuong dormea în fiecare noapte alături de mine? Exista un răspuns și la întrebarea aceasta și-l cunoșteam... încă din copilărie nu mai credeam în veșnicie și totuși tânjeam după ea. Mi-era întotdeauna teamă că aș putea să-mi pierd fericirea. În luna asta, la anul, Phuong mă va părăsi. Dacă nu la anul, peste trei ani... în lumea mea numai moartea domnea în chip absolut. Dacă-ți pierzi viața nu mai ai nimic de pierdut, îi invidiam pe cei care pot crede în Dumnezeu, dar nu aveam încredere în ei. Își întrețin curajul cu povești despre cel veșnic și pururi același. Moartea e mai sigură decât dumnezeirea, ea nu îngăduie ca dragostea să piară azi, sau mâine, sau în oricare altă zi. Coșmarul unui viitor pândit de plictis sau nepăsare dispare. N-aș putea fi niciodată pacifist. Când ucizi un om îi faci, fără îndoială, un bine imens. Da, da, oamenii dintot-deauna și de

pretutindeni și-au iubit dușmanii. Pe prietenii lor i-au păstrat pentru vremuri de durere și deșertăciune.

— Iartă-mă că ți-am răpit-o pe domnișoara Phuong, am auzit deodată glasul lui Pyle.

— Oh, eu nu dansez, îmi place însă s-o privesc dansând.

Întotdeauna se vorbea despre ea așa, la persoana a treia, ca și cum nu ar fi fost de față. Uneori părea chiar invizibilă – precum e liniștea.

Pe ringul de dans se desfășura acum primul număr de music-hall. Un cântăreț, saltimbanc și scamator, toate în același timp, rostea niște cuplete obscene. Mă uitam la Pyle, care, evident, nu prea înțelegea expresiile argotice: zâmbea când zâmbea și Phuong și râdea încurcat când râdeam și eu. Când i-am spus „Mă întreb pe unde o mai fi acuma Granger?” mi-a aruncat o privire plină de reproș.

Pe ring se ivi numărul de senzație al serii, o trupă de imitatori care jucau rolul unor femei. Îi văzusem pe mulți dintre ei în timpul zilei, pe rue Catinat. Îmbrăcați în niște pantaloni uzați și în tricouri, cu bărbia vânătă de la ras, se plimbau pe stradă, legănându-și șoldurile. Acum însă, în rochii decoltate, cu bijuterii false, cu sâni falși, cu glasul răgușit, erau la fel de ispititori ca multe din femeile europene din Saigon. Un grup de tineri ofițeri din aviație fluierară și ei le răspunseră cu un zâmbet fermecător.

Violența cu care Pyle protestă deodată mă uimi:

— Fowler, hai să plecăm. Am văzut de ajuns, nu crezi? Spectacolul ăsta nu-i deloc potrivit pentru *ea.*

▫ *CAPITOLUL IV* ▫

Văzută din clopotnița catedralei, bătălia semăna cu o ilustrată din războiul cu burii, desprinsă din paginile unui vechi număr din *Illustrated London News.* Un avion parașuta provizii unui post aflat undeva departe, între stâncile de calcar ale ciudaților munți roși de vremuri de la frontiera cu Anamul, munți care seamănă cu niște grămezi de piatră ponce, și, fiindcă revenea mereu în același loc, era ca și cum nu s-ar fi mișcat defel, iar parașuta se zărea și ea mereu în același punct, în drumul ei spre pământ. Dinspre câmpie, exploziile de artilerie împroșcau necontenit cerul, încât fumul lor părea încremenit, iar în piață flăcările păleau în lumina asfințitului. Siluetele minuscule ale parașutiștilor se înșiruiau de-a lungul canalelor, dar de aici, de sus, îți făceau impresia că nici nu se clintesc măcar. Până și preotul care stătea într-un colț al clopotniței își citea imobil rugăciunile. De la distanță, războiul părea o treabă curată și bine ordonată.

Venisem din Nam Dinh înainte de revărsatul zorilor, cu o navă de transport militar. Nu putusem ajunge până în port, deoarece trupele dușmane strângeau orașul într-un cerc cu raza de șase sute de yarzi. Așa că nava a acostat lângă piața cuprinsă de flăcări. In lumina incendiilor eram o țintă ușor de atins, dar, dintr-un motiv sau altul, nu se trase asupra noastră. Nu se auzea alt zgomot decât cel al lemnului care ardea trosnind și pârâind. În liniștea care se lăsase, puteam distinge tropăitul santinelei senegaleze de pe marginea fluviului atunci când își schimba poziția.

Cunoscusem bine Phat Diem-ul în zilele dinaintea luptelor – o stradă lungă și îngustă, mărginită de dughene de lemn, având la fiecare sută de yarzi un canal, o biserică și un pod. Noaptea, orășelul era luminat cu lumânări sau

lămpi cu gaz (în Phat Diem nu exista electricitate decât în cantonamentul ofițerilor francezi). Pe unica stradă se îmbulzea veșnic – ziua și noaptea o mulțime agitată și zgomotoasă. În felul său ciudat, medieval, trăind în umbra și sub protecția prințului episcop, Phat Diem-ul fusese cel mai viu oraș din întreaga țară, iar acum, după ce acostasem și mă îndreptam spre locuințele ofițerești, mi se părea a fi cel mai lipsit de viață. Călcam printre grămezi de moloz și sticlă sfărî-mată, aerul mirosea a vopsea și a ipsos ars, iar strada cea lungă era pustie cât vedeai cu ochiul. Mi-am amintit de străzile Londrei în zori, după bombardamente – te așteptai să întâlnești placarde cu înscrisul „Bombă neexplodată”.

Zidul dinspre stradă al cantonamentului ofițeresc fusese distrus, iar casele de peste drum erau un morman de ruine. Venind încoace, aflasem de la locotenentul Peraud ce se întâmplase. Ofițerul era un tânăr foarte serios, francmason, și socotea că totul se datorează condamnabilelor superstiții religioase ale camarazilor săi. Episcopul din Phat Diem fusese cândva prin Europa și devenise cu acest prilej un credincios devotat al Maicii Domnului din Fatima – acea apariție a Fecioarei 64 care se arătase (așa cred catolicii) unui grup de copii din Portugalia. Când s-a întors acasă, episcopul a construit o grotă în cinstea ei, în incinta catedralei, și de atunci sărbătorea în fiecare an ziua apariției printr-o procesiune solemnă. Din clipa în care armata proprie a episcopului fusese dezarmată de către autorități, relațiile dintre el și colonelul comandant deveniseră încordate, în acel an însă colonelul – care nutrea o oarecare simpatie pentru episcop, deoarece fiecare dintre ei ținea mai mult la țara sa decât la catolicism – făcu un gest de prietenie și hotărî să ia parte la procesiune, împreună cu toți ofițerii săi superiori. Nicicând nu se adunase atâta lume în Phat Diem pentru a o cinsti pe Maica

Domnului din Fatima. Mulți dintre credincioșii budiști care formau jumătate din populație – nu se înduraseră să piardă neobișnuitul spectacol, iar aceia care nu credeau nici într-un Dumnezeu, nici în altul, crezură că flamurile, cădelnițele și chivoturile de aur ar putea îndepărta primejdia războiului de deasupra căminelor lor. Fanfara – singura formație militară rămasă intactă din fosta armată a episcopului – deschidea procesiunea, iar ofițerii francezi, pioși din ordinul colonelului, o urmau ca niște copii din cor. Cortegiul intrase pe poarta catedralei, trecuse pe lângă statuia albă a Sfintei Fecioare, care se înălța pe o insulă aflată în mijlocul unui bazin din fața catedralei și, trecând pe sub clopotnița în stil oriental, asemeni unor aripi larg deschise, pătrunsese în catedrala sculptată în lemn, cu coloane gigantice formate din trunchiuri întregi de copac și cu altarul lucrat într-un lac purpuriu, împodobit mai degrabă în stil budist decât creștin. Se adunase o mare mulțime de oameni veniți de prin toate satele risipite printre canale, de prin acele meleaguri 65 asemănătoare cu Țările de Jos, dar în care mugurii verzi ai tulpinilor de orez și recoltele aurii luaseră locul lalelelor, iar bisericile pe cel al morilor de vânt.

Nimeni nu observase însă agenții Vietminh-ului, care se amestecaseră printre cei ce urmau procesiunea și, în aceeași noapte, când grosul batalionului comunist trecu prin defileurile din munți înspre câmpia Tonkinului, grupurile de avangardă atacară Phat Diem-ul sub privirile neputincioase ale oamenilor din avanposturile franceze din munți.

Acum, după patru zile de luptă, inamicul fusese respins, cu ajutorul parașutiștilor, la o distanță de jumătate de milă de oraș. Francezii suferiseră o grea înfrângere; nici unui ziarist nu i s-a permis să vină la fața locului, nu se puteau trimite nici un fel de telegrame, căci ziarele trebuiau să

anunțe numai victorii. Autoritățile m-ar fi oprit la Hanoi dacă ar fi cunoscut scopul călătoriei mele, dar, cu cât te îndepărtai de cartierul general, controlul devenea tot mai slab până ce, ajuns în apropierea dușmanului, erai primit ca un oaspete bine venit. Ceea ce fusese o primejdie pentru statul-major din Hanoi, o sâcâială pentru colonelul din Nam Dinh însemna pentru locotenentul de pe front o glumă, o distracție, un semn al interesului pe care i-l purta lumea exterioară, așa că vreme de câteva ore el însuși se prezentă într-o lumină mai interesantă, deși falsă, și-și consideră morții și răniții ca pe niște eroi.

Preotul își închise cartea de rugăciuni și spuse:

— Ei... am terminat.

Era un european, dar nu un francez, deoarece episcopul nu ar fi admis existența unui preot francez în cuprinsul diocezei sale. El adăugă, ca și cum s-ar fi scuzat:

— A trebuit să vin aici, sus, vă dați seama, ca să am puțină liniște. Altfel, cu sărmanii oameni care sunt jos...

Bubuitul mortierelor părea să se fi apropiat sau, cine știe, poate că inamicul răspundea în cele din urmă. Greutatea cea mai mare era că nu știai unde se ascunde: se lupta în același timp în douăsprezece sectoare, iar printre canale, printre câmpiile de orez și căsuțele de țară puteau găsi nenumărate ascunzători.

Imediat sub noi, întreaga populație a Phat Diem-ului stătea în picioare, ședea sau era întinsă pe jos. Catolici, budiști, păgâni, cu toții își adunaseră cele mai prețioase bunuri pe care le aveau – o sobă de gătit, o lampă, o oglindă, un dulap, câteva rogojini, o icoană – și se îngrămădiseră în curtea catedralei și în incinta ei. Aici, în nord, o dată cu întunericul se lăsa și un frig pătrunzător. Catedrala era plină de oameni; nu mai rămăsese nici un loc liber unde să te poți adăposti. Până și treptele care urcau

spre clopotniță erau ocupate. Cu toate acestea, mereu alți oameni, cu copii și cu tot felul de obiecte casnice, treceau pe poarta catedralei. Credeau, indiferent de religia lor, că aici vor fi în siguranță. Un tânăr în uniformă vietnameză, cu carabina pe umăr, își făcea loc prin mulțime. Se trezi oprit de un preot, care-i luă arma.

Părintele îmi spuse, drept explicație:

— Suntem neutri. Aici ne aflăm pe pământul Domnului.

Mă gândeam ce neobișnuită și oropsită populație trăiește în împărăția Domnului: oameni înspăimântați, înghețați și flămânzi. („Nu știu cum o să-i hrănim pe acești refugiați”, îmi spuse preotul.) Din partea unui asemenea împărat te așteptai parcă să le asigure o soartă mai bună.

Dar, oriunde ai merge, dai de aceeași situație. Nu sub ocârmuirea celor mai puternici conducători trăiesc populațiile cele mai fericite.

Printre cei îngrămădiți jos, în curte, se iviră mici tarabe.

— Nu seamănă cu un bâlci imens, dar în care nu vezi nici o față zâmbitoare? l-am întrebat eu pe preot.

Dus pe gânduri, preotul îmi răspunse:

— Au îndurat un frig cumplit noaptea trecută. A trebuit să ținem porțile mănăstirii închise, altfel ne-ar fi înecat.

— In chilii e cald?

— Nu prea cald. Dar nu avem loc nici pentru a zecea parte din ei, zise el, apoi continuă:

— Știu la ce vă gândiți. Dar pentru unii din noi a-și păstra forțele e un lucru esențial. Aici funcționează singurul spital din Phat Diem, iar călugărițele sunt singurele noastre infirmiere.

— Cine-i chirurgul dumneavoastră?

— Eu, fac tot ce pot.

Abia atunci am observat că sutana preotului era mânjită de sânge. Mă întrebă:

— Ați venit aici sus pentru mine?

— Nu. Am venit doar ca să mă orientez mai bine.

— V-am întrebat deoarece aseară a mai fost cineva să mă vadă. Voia să se spovedească. Îl înspăimântaseră, vă dați seama, lucrurile pe care le văzuse de-a lungul canalului. Avea și de ce să fie înspăimântat.

— A fost chiar atât de groaznic?

— Parașutiștii i-au secerat printr-un foc încrucișat. Bieții oameni. Credeam că și dumneavoastră vreți să vă spovediți.

— Eu nu sunt catolic. Bănuiesc că v-ar veni greu să spuneți măcar că sunt creștin.

— E ciudat totuși ce face spaima dintr-un om.

— Asupra mea nu ar avea același efect. Chiar dacă aș crede în Dumnezeu, aș urî totuși ideea spovedaniei. Să îngenunchez într-un confesional. Să mă dezvălui în fața altui om. Iertați-mă, părinte, dar îmi pare un lucru morbid, nedemn chiar pentru un om.

— O, exclamă el abia auzit, sper că sunteți un om de treabă, care să nu fi avut niciodată prea multe de regretat.

Privam șirul de biserici care se înșirau la intervale regulate, despărțite de canale, până la mare. O flacără fulgeră din cea de-a doua clopotniță.

— Nu toate bisericile dumneavoastră sunt neutre.

— Nu a fost posibil. Francezii au fost de acord să lase deoparte numai catedrala. Nu ne puteam aștepta la mai mult. Ce ați văzut dumneavoastră e un post al Legiunii străine.

— Voi pleca. Adio părinte.

— Drum bun și Domnul să vă aibă în pază! Aveți grijă la lunetiști.

Mi-am croit drum cu greu prin mulțimea adunată în jurul bazinului și al statuii albe cu brațele larg deschise și am ieșit în stradă. Înaintea mea, pe o distanță de vreo trei sferturi de milă, nu se zăreau, în afară de mine, decât două ființe vii doi soldați cu căști de camuflaj, cu carabinele sub braț, gata să tragă, îndepărtându-se încet-încet spre capătul străzii. Spuneam vii, pentru că în fața unei uși, cu capul în stradă, zăcea trupul unui om mort. Singurele zgomote care se auzeau erau bâzâitul muștelor adunate în jurul cadavrului și scârțâitul bocancilor care se îndepărtau tot mai mult. Am trecut repede pe lângă cadavru, privind în partea opusă. Câteva minute mai târziu eram 69 singur, doar cu umbra mea, și nu se mai auzea alt zgomot decât acela pe care-l făceam mergând. Mă simțeam ca o țintă într-un poligon de tragere, îmi trecu prin minte că, dacă mi s-ar întâmpla ceva acum, ar trece multe ore până să mă găsească, îndeajuns de multă vreme ca să se adune muștele.

După ce-am lăsat în urmă două canale, am luat-o pe un drum care ducea spre o biserică. Doisprezece oameni, în uniformă tărcată de parașutiști, ședeau pe jos. Lângă ei doi ofițeri se uitau pe o hartă. M-am apropiat, dar nimeni nu mi-a dat nici o atenție.

Unul dintre parașutiști, care purta antena unui post mobil de radio-recepție, spuse:

— Putem merge.

Ceilalți se ridicară imediat.

Îi întrebai, în franțuzeasca mea aproximativă, dacă-mi îngăduie să-i însoțesc. În acest război, fața mea de european se dovedea a fi pe front un pașaport prin ea însăși – europenii nu puteau fi suspectați că sunt agenți ai dușmanului.

— Cine sunteți dumneavoastră? mă întrebă locotenentul.

— Scriu despre război, i-am răspuns.

— American?

— Nu, englez.

— N-o să fie cine știe ce ispravă, dar, dacă doriți să mergeți cu noi...

Duse mâinile la cap ca să-și scoată casca de oțel.

— Nu, nu, protestai, asta e pentru combatanți.

— Cum doriți.

Am pornit în șir, ocolind biserica, unul câte unul. În frunte mergea locotenentul. Ne-am oprit o clipă la marginea canalului, pentru ca soldatul transmisionist să poată lua legătura cu patrulele de pe celălalt mal. Proiectilele mortierelor vâjâiau 70 deasupra noastră și explodau undeva departe, întâlniserăm câțiva soldați în spatele bisericii și acum eram un grup de vreo treizeci de oameni. Locotenentul ținu să-mi explice, cu voce joasă, împungând harta cu degetul:

— Am fost informați că în satul acesta sunt vreo trei sute. Se adună poate pentru la noapte. Nu știm. Nimeni n-a dat de ei.

— Unde-s?

— La vreo trei sute de yarzi de aici. Legătura prin radio se stabilise, așa că am pornit din nou, în tăcere, de-a lungul canalului, întâi pe dreapta, apoi la stânga, prin mărăcinișul scund, prin câmpie și din nou prin mărăciniș.

— În regulă, șopti locotenentul, făcând un gest încurajator.

Am mers încă vreo patruzeci de yarzi până am dat de un alt canal. O scândură îngustă, fără nici o balustradă, unea cele două maluri. Asta era tot ce mai rămăsese dintr-un pod. Locotenentul ne făcu semn să ne desfășurăm în linie

de trăgători. Ne-am trântit cu fața la pământ. Înaintea noastră, la treizeci de picioare depărtare, dincolo de scândură, se întindea un teritoriu necunoscut. Oamenii se uitau încordați înspre canal, dar deodată, ca la comandă, își îndreptară privirile în altă parte. În primul moment nu mi-am dat seama ce se întâmplase, dar când m-am uitat cu atenție, gândul mi s-a întors, nu știu de ce, la Chalet și la bărbații care jucau travestiți în femei, la tinerii ofițeri care fluierau și la Pyle care spunea: „Asta nu e deloc recomandabil...”

Canalul era plin de cadavre. Îmi amintea de o tocană de miel cu prea multă carne. Leșurile erau îngrămădite unele peste altele: capul unuia, cenușiu și anonim ca al unui ocnaș, cu țeasta rasă, ieșea deasupra apei asemenea unei geamanduri.

Nu se vedea nici un pic de sânge – se scursese pesemne de multă vreme. Nu puteam să-mi dau seama câți or fi fost. Probabil, încercând să se retragă, fuseseră prinși în focuri de pe ambele maluri. Fiecare se gândea, fără îndoială, că și cu noi s-ar putea întâmpla la fel. Am încercat să privesc în altă parte. Nimănui nu-i place să i se amintească cât de puțin valorează, cât de repede, de simplu și de anonim poate muri. Chiar dacă spiritul meu năzuia spre clipa morții, mi-era totuși teamă, ca unei fecioare înainte de noaptea nunții. Apoi aș fi dorit ca moartea să vină după o prealabilă înștiințare, astfel încât să mă pot pregăti... dar pentru ce? Nu știam nici eu pentru ce, nici cum, poate ca să mai arunc o privire în jurul meu, să văd puținul pe care aveam să-l părăsesc.

Locotenentul ședea lângă transmisionist, cu privirile ațintite în pământ. Aparatul de radio începu să sporovăiască și, cu un oftat adânc, de parcă ar fi fost trezit din somn, locotenentul se ridică în picioare. Gesturile oamenilor trădau o ciudată camaraderie, ca și cum toți ar fi

avut de făcut o treabă pe care o mai făcuseră de nu știu câte ori înainte. Nimeni nu aștepta să i se dea ordine. Doi soldați se îndreptară spre scândură, încercând să treacă peste apă, dar nu-și putură păstra echilibrul din pricina armelor. Așezându-se atunci de-a călare, se târâră, centimetru cu centimetru, până la celălalt mal. Un alt soldat găsi o luntre ascunsă undeva în niște tufișuri și o aduse în fața locotenentului. Intrarăm șase oameni în luntre și omul începu să o împingă spre țărmul celălalt. Dând însă peste un morman de cadavre, nu mai puturăm înainta. Înfundând prăjina în grămada de leșuri, soldatul încercă să le dea deoparte. Unul dintre trupuri se desprinse și 72 alunecă pe lângă barcă, asemeni unui înotător care face pluta. După aceea pornirăm din nou și, o dată ajunși dincolo, plecarăm mai departe fără să ne mai întoarcem privirile. Nu se trăsese nici un foc, eram în viață, cine știe, poate moartea avea să ne cruțe până la celălalt canal. Auzii pe cineva că spune în spatele meu cu gravitate: *Gott sei dank.* Cu excepția locotenentului, cei mai mulți erau nemți.

În față se zărea un grup de căsuțe de țară. Locotenentul o luă înainte, strecurându-se pe lângă ziduri. Noi l-am urmat, la o distanță de șase picioare, unul după altul. Fără să mai aștepte vreun ordin, oamenii se împrăștiară printre case. Viața fugise de-aici, nu mai rămăsese în urmă nici o vietate, nici o găină măcar. Pe pereții a ceea ce fusese înainte o odaie de locuit atârnau două litografii oribile, a Sfintei Fecioare și a Maicii Domnului cu Pruncul, care dădeau întregului grup de case dărăpănate o înfățișare europeană. Știai în ce cred acești oameni, chiar dacă nu împărtășeai credința lor – erau niște ființe omenești și nu niște leșuri cenușii, umflate de apă.

În jurul nostru războiul pândea și nu puteai face nimic altceva decât să aștepți. Neștiind cât timp mai ai de trăit, nici nu merita măcar să începi să gândești. Făcând singure

ceea ce mai făcuseră de atâtea ori, santinelele își luară în primire posturile. Orice s-ar fi mișcat acum în fața noastră era dușmanul. Locotenentul desfăcu harta, se uită pe ea și raportă prin radio noua poziție. Liniștea amiezii ne învălui. Chiar și mortierele tăcuseră, iar în văzduh nu se mai zărea nici un avion. Un soldat desena cu un bețișor în praful din curte. O clipă am avut impresia că războiul ne uitase. Am sperat că Phuong îmi va fi trimis costumele la curățat. Un vânt rece răscolea paiele și unul dintre oamenii din curte se duse cuviincios după o șură să se ușureze. Eu încercam să-mi amintesc dacă-i plătisem consulului englez din Hanoi sticla de whisky pe care mi-o dăduse.

De undeva de aproape se auziră două împușcături și mi-am zis: „Ea e. Acum vine". Nu doream nici o altă înștiințare. Așteptam, cu un sentiment de mulțumire, lucrul cel veșnic.

Dar nu se întâmplă nimic. Iar „exagerasem proporțiile evenimentului". După câteva minute lungi, intră o santinelă și raportă ceva locotenentului. Deslușii cuvintele *Deux civils.*

Locotenentul îmi spuse:

— Să mergem să vedem ce s-a întâmplat. Ne-am luat după soldat, pe un drumeag noroios dintre două ogoare. La vreo douăzeci de metri depărtare de grupul de case, într-un șanț îngust, am nimerit peste ceea ce căutam: o femeie și un băiețaș. Se vedea că sunt morți: pe fruntea femeii era o pată mică și uscată de sânge, iar copilul părea adormit. Să tot fi avut șase ani. Se ghemuise ca un făt în pântecele mamei, cu genunchii osoși aduși spre gură. *Jial chance* /", exclamă locotenentul. Se aplecă și întoarse copilul cu fața în sus. Purta o amuletă sfântă la gât. Mi-am zis atunci, în sinea mea: „Farmecele nu l-au apărat". Sub trupul copilului era o bucată de pâine fărî-mițată. Și mi-am zis „Urăsc războiul".

Locotenentul mă întrebă cu un glas sălbatic, ca și cum aș fi fost răspunzător pentru aceste morți:

— Ați văzut de ajuns?

Civilul îi apare, probabil, soldatului ca omul care-l pune să ucidă, cel care bagă în plic, o dată cu solda, și sentimentul de vinovăție pentru crimele comise, scăpând astfel de orice responsabilitate. Ne-am întors și ne-am așezat pe paie, la adăpost de vântul care, ca și animalele, părea să știe că se lasă întunericul. Omul care desenase în praf cu bețișorul se ușura după șură, iar omul care se ușurase desena și el în praf. M-am gândit că, în acele clipe de liniște, după ce santinelele își ocupaseră posturile, localnicii trebuie să fi crezut că pot ieși din șanț. M-am întrebat dacă vor fi stat multă vreme acolo – pâinea era foarte uscată. Căsuțele acestea trebuie să fi fost locuința lor.

Aparatul de radio bâzâia din nou. Locotenentul îmi spuse cu un glas obosit:

— Vor bombarda satul. Patrulele sunt rechemate la bază. Or să rămână la noapte acolo.

Ne-am ridicat și am pornit înapoi cu luntrea, pe lângă mormanele de cadavre, înșiruindu-ne iar unul câte unul, după biserică. Nu ne îndepărtaserăm prea mult și totuși mi se părea că făcu-serăm o lungă călătorie, al cărei singur rezultat fusese uciderea celor două ființe. Avioanele trecură deasupra noastră și bombardamentul începu.

Când am ajuns la cantonamentul ofițeresc, se întunecase de-a binelea. Aveam să-mi petrec noaptea acolo. Termometrul arăta un grad peste zero, iar singurul loc mai călduros era piața în flăcări. Unul dintre pereți fusese ciuruit de rafalele de mitralieră, așa că, în ciuda ușilor închise și a perdelelor de pânză groasă, era un curent teribil. Ca să nu se stingă lumânările – dinamul era în pană

–, a trebuit să ridicăm o baricadă de cutii și de cărți. Jucai *quatre cent vingt-et-un* pe bani de-ai comuniștilor, cu un oarecare căpitan Sorel. Nu puteam juca pe băutură, deoarece eram 75 invitat să iau masa la popotă. Norocul îmi surâdea sau se depărta într-un chip sâcâitor. Am deschis sticla de whisky, ca să bem și să ne mai încălzim. Ceilalți ofițeri s-au strâns în jurul nostru. Colonelul spuse:

— Ăsta-i primul pahar de whisky pe care-l beau de când am plecat de la Paris.

Un locotenent care tocmai făcuse rondul intră și ne spuse:

— Vom avea parte de o noapte liniștită.

— Nu vor ataca înainte de ora patru, spuse colonelul. Aveți revolver? mă întrebă el.

— Nu.

— O să vă găsesc eu unul. Să-l țineți mai bine pe pernă. Mă tem că salteaua o să vi se pară cam tare, adăugă el prevenitor. Și mortierele vor începe să bată la ora trei treizeci. Încercăm să împiedicăm orice concentrare de trupe.

— Și cât credeți că o să mai țină situația asta?

— Cine știe? Nu mai putem obține nici un sprijin din Nam Dinh. Aici se desfășoară o operație de diversiune. Dacă vom putea rezista fără nici un ajutor decât cel primit acum două zile, aproape că vom înregistra o victorie.

Vântul bătea cu putere, căutând să intre în încăpere. Perdeaua se umflase (îmi aducea aminte de Polonius înjunghiat îndărătul draperiei) și flăcăruia luminării juca. Umbrele se alungau pe pereți ca la teatru. Parcă eram o trupă de actori ambulanți.

— Posturile dumneavoastră au rezistat?

— Pe cât știu…

Adăugă cu un aer foarte obosit:

— Asta nu-i nimic, înțelegeți, este un lucru neînsemnat în comparație cu ce se întâmplă la o sută de kilometri mai departe, la Hoa Binh. Acolo se dă o bătălie adevărată.

— Mai doriți un pahar, domnule colonel?

— Mulțumesc, nu. Whisky-ul dumneavoastră englezesc e minunat, dar e mai bine să păstrați puțin și pentru la noapte, în caz de nevoie. Aș dori, dacă nu vă este cu supărare, să mă duc să mă culc. Nu se poate dormi după ce încep să bată mortierele. Căpitane Sorel, te rog să ai grijă ca monsieur Fowlair să capete tot ce are nevoie: luminare, chibrit, revolver.

Și plecă în camera sa.

Acesta era semnalul că trebuie să ne retragem și noi. Îmi așternură o saltea într-o cameră mică, pe podea. Eram înconjurat de lăzi de lemn. Am rămas treaz numai puțină vreme. Mă întrebam – dar, ciudat, fără gelozie – dacă Phuong o fi acasă. Să dormi alături de trupul unei femei îmi părea în noaptea aceea un lucru prea puțin important, poate pentru că ziua văzusem prea multe trupuri care nu aparțineau nimănui, nici măcar lor însele. Tbți putem fi spulberați în vânt ca pleava. Am adormit și l-am visat pe Pyle. Dansa singur pe scenă, țeapăn, strângând în brațe un partener invizibil, iar eu, stând pe un taburet, țineam un revolver în mână, gata să intervin în cazul în care cineva ar fi încercat să-l întrerupă. Pe o placardă de lângă scenă, așa cum se obișnuiește în music-hall-urile englezești, scria: „Dansul iubirii. Proba cea mai grea”. Cineva se mișca în fundul sălii. Am strâns mai tare revolverul. Și atunci m-am trezit.

Mâna mea căută pistolul pe care mi-l dăduseră înainte de a mă culca. În pragul ușii era un om care ținea în mână o luminare. Pe cap purta o cască de oțel care-i umbrea ochii,

așa că nu l-am recunoscut pe Pyle decât după ce mi-a vorbit. Spuse cu multă sfială în glas:

— Îmi pare grozav de rău că te-am sculat. Mi-au spus că pot dormi și eu aici.

Nu era cu totul treaz.

— De unde ai căpătat casca? l-am întrebat.

— A, mi-a împrumutat-o cineva, se bâlbâi Pyle. Căra după dânsul o trusă militară și începu să scoată de-acolo un sac de dormit, căptușit pe dinăuntru cu lână.

— Ești bine echipat, am remarcat eu, încercând să-mi amintesc de ce trebuia să fim amândoi acolo, și eu și el.

— E trusa obișnuită de voiaj a membrilor echipelor noastre medicale. Mi-au împrumutat-o la Hanoi.

A scos un termos, o mică spirtieră, o perie de cap, un etui de bărbierit și o cutie de conserve. Eu m-am uitat la ceas. Era aproape trei.

Pyle continua să despacheteze. Din cutiile și cutiuțele cu care venise făcu o movilită pe care-și puse o oglindă de bărbierit și tot felul de alte dichisuri. L-am avertizat:

— Nu știu dacă ai să poți căpăta apă.

— O! nu-i nimic, am în termos atât cât îmi trebuie pentru mâine dimineață.

Se așeză pe sacul de dormit și începu să-și scoată bocancii.

— Cum naiba ai ajuns până aici? întrebai.

— Mi-au dat voie să călătoresc până la Nam Dinh, unde se află echipele noastre de combatere a trahomei, și de acolo am închiriat o barcă.

— O barcă?

— Nu chiar o barcă, un fel de luntre, nu știu cum s-o mai fi numind. La drept vorbind, a trebuit să o cumpăr. Nu m-a costat prea mult.

— Și ai coborât pe râu la vale, singur?

— N-a fost prea greu, știi. Mă ducea curentul.

— Ești nebun.

— Aș, de unde! Singura primejdie reală era să mă împotmolesc undeva.

— Sau să fii mitraliat de vreo patrulă navală sau de vreun avion francez. Sau să fii ucis de soldații Vietminh-ului.

Râse încurcat.

— Ei, a trecut, acum sunt aici.

— În ce scop?

— Eh... din două motive. Dar n-aș vrea să te țin treaz.

— Nu mi-e somn. Tunurile or să înceapă în curând.

— Nu te superi dacă o să dau luminarea deoparte? îmi bate lumina în ochi.

Părea să fie cam agitat.

— Care-i primul motiv?

— Cum să-ți spun... alaltăieri m-ai făcut să mă gândesc că aici trebuie să se întâmple ceva interesant. Îți aduci aminte, când am fost împreună cu Granger... și cu... Phuong.

— Mda...

— M-am gândit că n-ar fi rău să vin să văd și eu ce-i pe aici. Ca să-ți spun drept, mi-era și cam rușine de Granger.

— Da, da... acum totul e foarte clar.

— Și apoi nici nu mi-a fost greu deloc, ce zici? începu să se joace cu șireturile bocancilor. Se lăsă o tăcere care dură multă vreme.

— Știi, nu prea mă port ca un om cinstit, spuse el în cele din urmă.

— Nu?

— De fapt, am venit să te văd.

— Ai venit să mă vezi?

— Da.

— In ce scop?

Își ridică privirile, despărțindu-se încurcat de șireturi.

— Trebuie să-ți mărturisesc că... m-am îndrăgostit de Phuong.

Eu am izbucnit în râs. Nu reușisem să mă stă-pânesc. Ceea ce-mi spunea era atât de neașteptat și el vorbea atât de serios. L-am întrebat:

— Și n-ai putut aștepta să mă întorc? Săptă-mâna viitoare voi fi la Saigon.

— S-ar fi putut întâmpla să fii ucis. N-ar fi fost cinstit din partea mea. Și apoi nu știu dacă aș fi izbutit să nu o văd pe Phuong în tot acest timp.

— Vrei să spui că nici n-ai văzut-o?

— Desigur. Cum, crezi că i-aș spune ceva fără ca dumneata să știi dinainte?

— De obicei, cam așa se face. Când s-a întâmplat?

— Cred că în noaptea aceea când am fost la Chalet și am dansat cu ea.

— Atunci? Păi nici nu te-ai apropiat măcar ceva mai mult de ea.

Mă privea grozav de nedumerit. Dacă mie purtarea lui mi se părea ciudată, a mea îi apărea lui cu totul inexplicabilă.

— Știi, cred că din cauză că am văzut fetele acelea... Erau atât de drăguțe! Și ea ar fi putut nimeri acolo. Am vrut s-o apăr.

— Nu prea are nevoie să fie apărată. Sau te-a poftit cumva domnișoara Hei s-o ocrotești?

— Da, dar n-am dat curs invitației. M-am ținut deoparte.

Se opri o clipă și continuă, întunecat la față:

— A fost ceva îngrozitor. Mă simt foarte prost, dar mă crezi, nu-i așa că mă crezi, dacă ați fi fost căsătoriți, se înțelege, nu aș fi intervenit niciodată între un bărbat și soția sa.

— Pari a fi foarte convins că *poți* interveni, l-am întrerupt eu cu un glas tăios.

Pentru prima dată mă supărase.

— Fowler... nu-ți cunosc numele de botez...

— Thomas. De ce?

— Pot să-ți spun Tom, nu-i așa? într-un fel, lucrul acesta ne-a apropiat. Vreau să spun... faptul că iubim aceeași femeie.

— Și ce-ai de gând să faci?

Se ridică în capul oaselor, plin de însuflețire.

— Acum, că știi totul, lucrurile îmi par altfel. O să o cer în căsătorie, Tom.

— Aș prefera să-mi spui Thomas.

— Va trebui să aleagă între noi doi, Thomas. Așa e cât se poate de drept.

Era într-adevăr drept! Pentru prima dată mă încercă fiorul prevestitor al singurătății. Totul părea ireal și totuși – și totuși... N-avea nici o importanță că ar fi putut fi un amant jalnic, căci eu eram un ins jalnic. Infinitele posibilități ale unei situații onorabile erau de partea lui.

Începu să se dezbrace. Mă gândeam „E și tânăr”. Era așa de trist că-l invidiam pe Pyle.

— Nu mă pot căsători cu ea, i-am zis atunci. Am acasă o soție care nu va divorța de mine niciodată. E o anglicană fanatică, dacă știi cumva ce înseamnă asta...

— Îmi pare rău, Thomas. Știi... Eu mă numesc Alden, dacă vrei...

— Rămân mai degrabă la Pyle. Mă gândesc la dumneata ca la Pyle.

Se vârî în sacul de dormit și întinse mâna spre luminare, să o stingă.

— Uf, oftă el ușurat, mă bucur că am terminat și cu asta, Thomas. Mă simțeam îngrozitor de prost.

Era foarte limpede că acum nu se mai simțea deloc prost.

În lumina flăcărilor de afară se vedea linia netă a părului său tăiat scurt.

— Noapte bună, Thomas. Somn ușor.

Abia ce spuse aceste cuvinte și, ca într-o comedie proastă, mortierele începură să uruie, să șuiere și să bubuie.

— Doamne, exclamă Pyle, n-or fi atacând?

— Nu, încearcă să-i împiedice să ne-atace.

— Atunci... mi se pare că n-o să mai dormim.

— Nu, n-o să mai dormim.

— Thomas, aș vrea să știi ce cred despre felul în care te-ai purtat în toată istoria asta. Ei bine, ai fost admirabil, admirabil, nu găsesc alt cuvânt mai potrivit.

— Mulțumesc.

— Ai văzut mult mai multe locuri decât mine, Thomas. Boston e totuși un oraș cam provincial... Chiar dacă nu ești un Lowell sau un Cabot. Aș vrea să-mi dai un sfat.

— În legătură cu ce?

— Cu Phuong.

— Dac-aș fi în locul tău, n-aș avea încredere în sfatul pe care ți l-aș da. Nu pot să fiu obiectiv. Vreau să rămână cu

mine.

— Nu, știu că ești un om corect, absolut corect, și interesele ei ne stau amândurora la inimă.

Nu mai puteam suporta comportarea asta de băiețandru, așa că i-am spus:

— Puțin îmi pasă care-i sunt interesele. Dacă vrei, poți avea grijă de ele. Ceea ce vreau eu e trupul ei. Vreau să mă culc cu ea. Aș prefera să o distrug și să mă culc cu ea decât... să am grijă ca să-i meargă bine.

În întuneric, nu se auzi decât o exclamație înăbușită:

— Oh!

Eu am continuat:

— Dacă vrei să te îngrijești numai de interesele ei, pentru numele lui Dumnezeu, n-o mai bate la cap pe Phuong! Ca oricare altă femeie, are nevoie mai degrabă să fie bine...

Bubuitul unui mortier feri urechile bosto-nianului de nerușinatul cuvânt anglo-saxon.

Dar Pyle nu putea fi dezarmat atât de repede. Hotărâse că aveam să mă port ca un om cumsecade și a trebuit să mă port ca un om cumsecade.

Îmi spuse:

— Știu cât suferi, Thomas.

— Dar nu sufăr.

— Ba da, suferi. Știu cât aș suferi eu dacă ar trebui să mă despart de Phuong.

— Dar eu încă nu m-am despărțit de ea.

— Și eu sunt un om senzual, Thomas, dar aș renunța la orice ca să o văd fericită pe Phuong.

— E fericită.

— Nu poate fi... în situația în care se află acum. Are nevoie de copii.

— Crezi chiar în toate prostiile pe care sora ei...?

— O soră știe uneori mai bine.

— Soră-sa a urmărit să-ți bage în cap toate astea, Pyle, pentru că s-a gândit că ai o situație mai bună. Și a reușit.

— Dar n-am nici eu altceva decât salariul.

— Da, dar ai o valută cu o rată de schimb mai bună.

— Nu te amărî, Thomas. Se mai întâmplă și de astea. Oricui aș fi vrut să i se întâmple așa ceva, numai ție nu. Trag mortierele noastre?

— Da, mortierele noaste. Vorbești de parcă Phuong m-a și părăsit.

— Desigur, spuse el fără convingere, ar putea hotărî să rămână cu tine.

— Și atunci ce-ai face?

— Aș cere să fiu transferat.

— De ce nu pleci, Pyle, fără să mai încurci lumea?

— N-ar fi drept față de ea, Thomas, îmi răspunse Pyle foarte serios.

Nu mai văzusem niciodată un alt om care aibă aibă motive atât de întemeiate pentru toate încurcăturile pe care le pricinuia. Adăugă:

— Nu cred că o înțelegi prea bine pe Phuong.

După câteva luni, trezindu-mă în acea dimineață cu Phuong alături de mine, mă gândeam „Și tu, tu ai înțeles-o? Ai fost în stare să prevezi această situație? Phuong dormind fericită lângă mine, și tu mort?” Timpul se răzbună în felul lui, dar răzbunarea e adeseori amară. N-am face mai bine să nu încercăm să înțelegem, să acceptăm faptul că nici o ființă umană n-o înțelege pe cealaltă, că soția nu-și înțelege bărbatul, îndrăgostitul iubita și părintele copilul? Poate că

de asta au născocit oamenii existența lui Dumnezeu o ființă capabilă de înțelegere. Poate că, dacă aș fi vrut să fiu înțeles sau să înțeleg, ar fi trebuit să mă înșel pe mine însumi, să devin un drept-credincios. Eu însă eram un simplu reporter. Dumnezeu există numai pentru cei care scriu articolele de fond.

— Ești sigur că e mare lucru de înțeles? l-am întrebat atunci pe Pyle. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, să bem mai degrabă un whisky, e mult prea mult tărăboi aici ca să mai discutăm.

— E puțin cam devreme, a remarcat Pyle.

— E teribil de târziu.

Am turnat whisky-ul în pahare. Pyle ridică paharul și se uită prin limpezimea lichidului la feștila lumînării. Ori de câte ori exploda vreo ghiulea, îi tremura mâna, și totuși făcuse călătoria aceea nebunească de la Nam Dinh până aici.

— Ce ciudat, remarcă Pyle, că niciunul din nou nu-i poate ura celuilalt „Noroc”.

Așa că am băut fără să mai spunem nimic.

▫ CAPITOLUL V ▫

Crezusem că voi lipsi din Saigon doar o săptămână, dar nu am reușit să mă întorc de pe front decât abia după trei săptămâni. Intâi s-a dovedit a fi mult mai greu să ieși din regiunea Phat Diem decât fusese să intri. Șoseaua dintre Nam Dinh și Hanoi fusese tăiată și nu se putea organiza o cursă specială cu avionul pentru un reporter care, oricum, nu avea ce să caute acolo. După aceea, când am ajuns la Hanoi, corespondenții de presă – aduși cu avionul ca să li se comunice cum stăteau lucrurile cu ultima victorie – tocmai plecau, iar în avionul cu care se întorceau nu mai rămăsese nici un loc liber. Pyle plecase din Phat Diem în dimineața zilei în care venise: își îndeplinise misiunea – să-mi vorbească despre Phuong –, așa că nimic nu-l mai reținea acolo.

Când tirul mortierelor încetă, el adormi. Eu am plecat la popotă să beau o ceașcă de cafea și să mănânc câțiva biscuiți. Când m-am întors, nu l-am mai găsit. Am crezut că ieșise să se plimbe. După ce coborâse pe fluviu tocmai de la Nam Dinh, n-avea cum să-l mai înfricoșeze o mână de lunetiști. Nu era în stare să-și închipuie că-l amenință vreo suferință sau vreo primejdie, precum nu era în stare să-și imagineze suferința 86 pe care o putea pricinui altora. O dată – dar asta cu câteva luni mai târziu – mi-am pierdut răbdarea și l-am călcat pe picior. Îmi aduc aminte cum s-a dat la o parte, s-a uitat la pantoful murdărit și a spus „Trebuie să mi-l lustruiesc înainte de a mă duce la ministru”. Știam că se străduiește să se exprime într-un stil pe care-l învățase din cărțile lui York Harding. Era sincer în felul lui: o simplă coincidență făcuse ca toate sacrificiile lui să fie suportate de alții, până în acea noapte din urmă de sub podul de la Dakow.

Abia când m-am întors de la Saigon am aflat că Pyle, în timp ce-mi beam cafeaua, reușise să convingă un tânăr ofițer de marină să-l ia pe un vas de debarcare. După ce-și făcuse obișnuita patrulare, acesta îl lăsase pe ascuns la Nam Dinh. Norocul îl însoțea, așa că izbuti să se întoarcă la Hanoi, împreună cu echipa lui de combatere a trahomei, cu douăzeci și patru de ore înainte ca șoseaua să fie oficial declarată ca fiind tăiată de către trupele dușmane. Când am ajuns la Hanoi el plecase deja spre sud și-mi lăsase un bilet la barmanul de la cantonamentul presei.

„Dragă Thomas", îmi scria Pyle, „nici nu-ți pot spune cât de grozav ai fost azi-noapte. Pot să-ți spun doar că stăteam cu sufletul la gură, când am intrat în camera în care dormeai".

(Dar unde se dusese oare când coborâse cu barca de-a lungul fluviului?)

„Nu sunt mulți oameni care ar privi întreaga afacere cu atâta calm. Ai fost grozav și nu mă mai simt, acuma că ți-am vorbit, nici pe jumătate atât de meschin pe cât mă simțeam".

(Numai el era acela care conta? Eram supărat, dar îmi dădeam seama totuși că nu voise să spună chiar asta. Întreaga întâmplare îi apărea într-o lumină mai fericită, acum că nu se mai considera un om meschin. Eu eram mai fericit, Phuong era mai fericită, întreaga lume era mai fericită, până și atașatul economic dimpreună cu ministrul. Primăvara pogorâse asupra Indochinei, acum că Pyle nu mai era un om meschin.) „Te-am așteptat aici timp de douăzeci și patru de ore, dar, dacă nu plec azi, nu voi mai fi la Saigon decât peste o săptămână, iar adevărata mea misiune e în sud. Le-am spus băieților din echipele de combatere a trahomei să aibă grijă de dumneata. Or să-ți placă, sunt băieți buni și fac o treabă grozavă. Nu te necăji deloc că mă

întorc înaintea dumitale la Saigon. Îți promit că nu o voi vedea pe Phuong până nu te întorci. N-aș vrea să crezi cumva mai târziu că am fost necinstit într-un fel sau altul. Cu multă simpatie, al dumitale, Alden”

Din nou aceeași calmă presupunere că „mai târziu” eu aveam să o pierd pe Phuong. Se poate baza oare încrederea pe un curs valutar? Vorbeam odată despre calități de aur. Trebuie să vorbim acum despre o dragoste a dolarului? Dragostea dolarului presupune, desigur, măritișul, ziua copilului și a mamei, chiar dacă mai târziu implică Reno, Virgin Islands sau alte localități unde se duc americanii să divorțeze. Dragostea dolarului presupune bune intenții, o conștiință limpede și dracu' să-i ia pe toți ceilalți. Dragostea mea nu avea însă nici o intenție: ea cunoștea viitorul. Tot ce se poate încerca e să faci viitorul mai puțin greu de suportat, să-l îmblânzești când a 88 venit, iar la treaba asta te poate ajuta și opiul. Nu prevăzusem niciodată că prima lovitură a viitorului de care trebuia s-o consolez pe Phuong avea să fie moartea lui Pyle.

M-am dus – n-aveam altceva de făcut – la conferința de presă. Granger – se putea altfel! – era prezent. Prezida un colonel francez, tânăr și cam prea frumos. Vorbea în franceză, iar un ofițer inferior traducea. Corespondenții de presă francezi stăteau cu toții împreună, ca o echipă de fotbal adversă. Mi-era greu să fiu atent tot timpul la ce spunea colonelul. Gândurile îmi fugeau mereu la Phuong și se învârteau în jurul unei singure întrebări: dacă Pyle are cumva dreptate și trebuie să mă despart de ea, unde am să mă duc când am să plec de aici?

Interpretul spunea:

— Domnul colonel dorește să vă comunice că inamicul a suferit o grea înfrângere și are pierderi numeroase, echivalente cu efectivul unui batalion. Ultimele

detașamente se retrag cu ajutorul unor plute improvizate peste Fluviul Roșu și sunt bombardate încontinuu de aviația noastră.

Colonelul își trecu mâna prin frumosul său păr blond și, înălțându-și bagheta, o plimbă de-a lungul hărților atârnate pe perete.

Un corespondent american puse o întrebare:

— Care sunt pierderile francezilor?

Colonelul înțelese foarte bine sensul întrebării – de obicei, cam în această etapă a conferinței se puneau asemenea întrebări –, dar se opri, cu bagheta ridicată în aer, așteptând să i se traducă, cu un zâmbet amabil, de profesor binevoitor, pe buze. După aceea răspunse cu o răbdare plină de ambiguitate.

— Domnul colonel spune că pierderile noastre nu au fost grele. Cifra exactă nu este cunoscută încă.

Răspunsul acesta marca întotdeauna începutul scandalului. Și te gândeai că, mai devreme sau mai târziu, colonelul va găsi o metodă pe care s-o folosească pentru a-și îmblânzi elevii nesupuși sau că directorul va numi un alt membru al corpului profesoral, mai priceput în a menține ordinea.

— Domnul colonel vorbește serios, întrebă Granger, când ne spune că a avut timp să numere morții inamicului, dar nu și pe ai săi?

Cu răbdare, colonelul țesea din nou un păienjeniș de formulări evazive, pe care știa prea bine că-l va spulbera o altă întrebare. Corespondenții francezi, întunecați la față, nu scoteau nici un cuvânt. In cazul în care corespondenții americani l-ar fi silit pe colonel să admită ceva, ar fi fost gata să se folosească de cele declarate, dar altfel nu se asociau hărțuielii întreprinse în scopul de a-l prinde în capcană pe compatriotul lor.

— Domnul colonel spune că forțele dușmanului sunt în plină derută. Se pot număra morții rămași în urma liniei de atac, dar, atâta vreme cât bătălia este în plină desfășurare, nu se pot obține cifre de la unitățile franceze care avansează.

— Nu e vorba de ce putem obține *noi,* interveni din nou Granger, ci de ce știe sau nu *l'Etat-major.* Afirmați cu toată seriozitatea că plutoanele nu raportează prin radio ce pierderi au?

Colonelul începu să-și cam piardă răbdarea. Mă gândeam că ar fi putut evita toată această încurcătură dacă ne-ar fi spus de la început că are cifre, dar nu ni le poate da. La urma urmei, era războiul lor, nu al nostru. Nu aveam nici un drept să pretindem tot felul de informații. Nu 1. Statul-major (fr.).

Noi trebuia să luptăm, atât cu deputații de stânga din Paris, cât și cu trupele lui Ho-Și-Min din regiunea cuprinsă între Fluviul Roșu și Fluviul Negru. Nu noi eram uciși.

Zvârlindu-ne apoi brusc informația că pierderile francezilor erau în proporție de unu la trei, colonelul ne întoarse spatele, uitându-se furios la hărțile de pe perete. Pierderile acestea însemnau pentru el camarazi, ofițeri care aparțineau aceleiași promoții provenite de la St. Cyr, nu simple cifre, ca pentru Granger.

— Ei, acum mai știm cum stăm! exclamă Granger și se uită la colegii săi cu o expresie stupidă de triumf pe față.

Francezii, cu capetele plecate, luau întunecați note.

— Asta e mai mult decât în Coreea, am spus cu intenționată neînțelegere, dar tot ce am reușit a fost să-i dau o nouă idee lui Granger.

— Intreabă-l pe colonel, reveni el, ce au de gând francezii să facă acum? El spune că dușmanul se retrage peste Fluviul Negru...

— Fluviul Roșu, îl corectă interpretul.

— Nu mă interesează ce culoare are fluviul. Ce am vrea să știm noi e ce vor face francezii acum.

— Dușmanul fuge.

— Și ce se va întâmpla când vor ajunge pe celălalt mal? Ce veți face atunci? O să stați pe mal și o să spuneți că totul s-a terminat?

Ofițerii francezi ascultau cu o răbdare posomorită gălăgia pe care o făcea Granger. Azi soldatului i se cerea să dea dovadă și de umilință.

— O să-i bombardați cu cărți poștale cu felicitări de Crăciun?

Căpitanul traducea cu deosebită grijă totul, folosind până și expresia *Cartes de Noel.* Colonelul zâmbi morocănos.

— Nu cu cărți poștale, spuse el.

Cred că tinerețea și frumusețea colonelului îl scoteau din fire pe Granger. Colonelul nu era cel puțin după opinia lui – un om și jumătate. De aceea se grăbi să răspundă:

— Parcă-i bombardați cu altceva? Colonelul începu deodată să vorbească în engleză, o engleză fără cusur.

— Dacă munițiile promise de americani ar fi sosit, am fi avut cu ce să-i mai bombardăm.

În ciuda eleganței sale, era un om simplu. Credea că pe corespondenții ziarelor îi interesa mai mult onoarea țării lor decât știrile. Granger însă îi răspunse imediat (era priceput și ținea minte foarte bine datele):

— Vreți cumva să spuneți că n-a sosit nimic din livrările promise penrtu începutul lui septem-Dne.

— Da.

Granger obținuse știrea pe care o aștepta, începu să scrie în carnet.

— Regret, spuse colonelul, știrea aceasta nu poate fi publicată, e pur informativă.

— Dar, domnule colonel, protestă Granger, asta-i o știre de ziar. Vă putem ajuta dacă o publicăm.

— Nu, problema aceasta o rezolvă diplomații.

— Ce rău poate face publicarea ei? Corespondenții francezi erau în inferioritate: nu prea știau engleza. Colonelul nu respecta regulamentul. Supărați, mormăiau între ei.

— Eu nu pot aprecia exact situația, spuse colonelul. Ziarele americane vor scrie probabil „Ah, franțujii ăștia întotdeauna se plâng, întotdeauna cer câte ceva”. La Paris, comuniștii vor clama: „își varsă sângele pentru interesele Americii, iar America nu le trimite nici măcar un elicopter mai uzat”. Asta nu folosește la nimic. Până la urmă tot fără elicopter o să rămânem, iar dușmanul va fi tot aici, la cincizeci de mile de Hanoi.

— Cel puțin pot scrie că ați avea o nevoie grozavă de elicoptere?

— Puteți spune că acum șase luni aveam trei elicoptere, iar acum avem unul. Unul, repetă colonelul cu amărăciune și, într-un fel, cu uimire. Puteți spune că, în cazul în care soldații sunt răniți în timpul luptei – nu serios răniți, ci numai răniți –, știu că în douăzeci și patru de ore vor muri. Douăsprezece ore, poate chiar douăzeci și patru de ore pe brancardă până la ambulanță, după aceea drumuri proaste, un accident, cine știe, poate și o ambuscadă, o cangrenă. E mai bine să fii omorât de la început.

Corespondenții de presă francezi își întindeau gâtul, încercând să înțeleagă ce se spune.

— Asta puteți scrie, spunea el, cu atât mai otrăvit, cu cât era mai frumos. *Interpretez,* ordonă el și ieși din cameră,

lăsându-l pe căpitan să îndeplinească o sarcină puțin obișnuită: să traducă din engleză în franceză.

— L-am înfundat, spuse Granger satisfăcut și se retrase într-un colț, la bar, ca să-și scrie telegrama.

Cu a mea nu pierdusem multă vreme: despre Phat Diem nu puteam scrie nimic care să treacă de cenzură. Dacă știrile ar fi fost de ajuns de importante, aș fi putut pleca cu avionul la Hong Kong, ca să le telegrafiez de-acolo, dar exista vreo știre atât de importantă încât să merite riscul de a fi expulzat? Mă îndoiam că ar putea exista așa ceva. Expulzarea ar fi însemnat sfârșitul unei vieți întregi, ar fi însemnat victoria lui Pyle. Și iată, când m-a întors la hotel, în cutia mea de scrisori mă aștepta ceea ce de fapt însemna deplina lui victorie, sfârșitul... telegrama de felicitare pentru avansarea mea. Dante nu se gândise niciodată la această întorsătură în destinul iubiților săi azvârliți în Infern. Paolo nu a trecut niciodată în Purgatoriu.

Am urcat în camera mea pustie. Robinetul de apă rece (la Hanoi nu era apă caldă) picura mereu. M-am așezat pe marginea patului, deasupra căruia plasa împotriva țânțarilor plutea ca un nor. Aveam să fiu noul șef al secției externe a ziarului meu și urma să merg în fiecare după-amiază, la orele trei și jumătate, în acea clădire mohorâtă în stil victorian de lângă gara Blackfriars și care are lângă lift o placă pusă de lordul Salisbury. Vestea cea bună îmi fusese trimisă din Saigon și mă întrebam dacă Phuong nu o aflase încă. Nu aveam să mai fiu reporter: în viitor trebuia să am opinii și, în schimbul acestui privilegiu inutil, mi se răpise ultima speranță de victorie în lupta cu Pyle. Experiența mea se putea măsura cu inocența lui – vârsta era o carte pe care puteai miza tot atât de bine ca și tinerețea. Acuma însă nu aveam la îndemână nici măcar limitatul viitor al celor douăsprezece luni, iar viitorul era în acest joc 1. Aluzie la Paolo Malatesta și Francesca da

Rimini, osândiți să se chinuie în Infern pentru dragostea lor neîngăduită de legi.

Atuul de cupă. Îl invidiam pe ofițerul cel mai bolnav de dorul casei, pentru că lui i se oferea posibilitatea de a muri. Aș fi vrut să plâng, dar glandele mele lacrimale secaseră. Oh, puteau să se ducă acasă, treaba lor... eu nu doream altceva decât camera mea de pe rue Catinat.

Seara era rece în Hanoi, iar luminile sclipeau mai palide decât în Saigon, mai asortate la rochiile întunecate ale femeilor și la starea de război. O luai pe rue Gambetta, îndreptându-mă spre Pax-Bar. Nu eram ispitit deloc să beau cu ofițerii francezi superiori, cu soțiile și femeile lor la Metropole. Când am ajuns în fața barului, din depărtare, dinspre Hoa Binh, se auzea bubuitul înăbușit al tunurilor. În timpul zilei, zgomotul circulației îl acoperise, acum însă, în afară de sunetul clopoțeilor veniți din locurile unde se adunau conducătorii de trishaw-uri și te îmbiau să apelezi la ei, nu mai auzeai nimic.

Pietri ședea, ca întotdeauna, în același loc. Avea o țeastă prelungă și ciudată care-i stătea pe umeri ca o pară pe o farfurie. Era ofițer la Siguranță și era căsătorit cu o frumoasă tonkineză, patroana de la Pax-Bar. Încă unul care nu dorea deloc să se întoarcă acasă. Originar din Corsica, el preferase Marsilia în locul insulei natale și renunțase la Marsilia pentru locul pe care-l ocupa zilnic în rue Gambetta. Eram curios să știu dacă el cunoștea cuprinsul telegramei.

— *Quatre cent vingt-et-un*? mă întrebă.

— De ce nu?

Am început să zvârlim zarurile și în acea clipă mi s-a părut că pentru mine nici nu poate exista vreo altă viață, pe care să o duc undeva departe de rue Gambetta și de rue Catinat, o viață lipsită de gustul insipid al vermutului, de

familiarul 95 zgomot al zarurilor și de focul tunurilor care alunecau încet la orizont asemenea unor ace de ceasornic. I-am spus:

— Știi că mă întorc.

— Acasă? mă întrebă Pietri, zvârlind cu zarurile un patru-unu.

— Nu. În Anglia.

• PARTEA A DOUA •

▫ CAPITOLUL I ▫

Pyle se invitase la mine să bem ceva. Așa îmi spusese, deși știam foarte bine că nu obișnuiește să bea. După ce trecuseră câteva săptămâni, întâlni-rea aceea fantastică de la Phat Diem îmi părea aproape de necrezut, iar amănuntele discuției îmi deveniseră foarte vagi. Erau asemeni literelor șterse de pe mormintele romane, iar eu eram arheologul care încearcă să le reconstituie cum poate, potrivit pregătirii sale științifice. La un moment dat mă gândeam chiar că și a bătut joc de mine și că discuția fusese o ironică și intenționată înșelătorie, menită să ascundă scopul pe care-l urmărea cu adevărat. Se și spunea în Saigon că e în slujba acelor servicii denumite în chip prostesc secrete. Poate că umbla să furnizeze arme americane unei a Treia Forțe – fanfarei episcopului, adică tot ce-i mai rămăsese din tinerii și înspăimântații lui recruți. Aveam în buzunar telegrama care mă așteptase în Hanoi. N-avea nici un rost să i-o arăt lui Phuong, deoarece ne-am fi otrăvit cu lacrimi și certuri puținele luni care ne mai rămăseseră până la plecare. Nici viza de ieșire nu aveam intenția să o cer decât în ultimul moment, pentru că ar fi fost posibil să aibă vreo rudă la biroul de emigrări.

— Știi, Phuong, la ora șase vine Pyle la noi!

— O să plec atunci la sora mea.

— Cred că ar vrea să te vadă.

— Nu vrea să mă vadă, nici pe mine și nici pe altcineva din familia mea. Cât timp ai fost plecat, n-a venit măcar o dată s-o vadă pe sora mea, deși ea l-a invitat. A fost foarte jignită.

— N-are rost să pleci.

— Dar dacă ar fi vrut să mă vadă, ne-ar fi invitat la Majestic. Vrea să-ți vorbească în particular... chestiuni de afaceri.

— Dar despre ce era vorba?

— Se spune că-i vin prin import o mulțime de lucruri. Chimicale, medicamente...

— Astea-s pentru echipele de combatere a trahomei, care lucrează în nord...

— Se poate. Autoritățile vamale nu au voie să deschidă nimic. Colete diplomatice. O dată s-a comis o greșeală. Funcționarul în cauză a fost concediat. Prim-secretarul a amenințat cu sistarea tuturor importurilor.

— Dar despre ce era vorba?

— Materiale plastice.

— Vrei să spui bombe?

— Nu. Doar materiale plastice.

Când Phuong plecă, m-am apucat să scriu acasă. Peste câteva zile, un coleg de la agenția Reuter pleca la Hong Kong și putea să-mi expedieze scrisoarea de acolo. Știam că apelul meu va rămâne fără răspuns, dar cel puțin nu aveam să-mi reproșez după aceea că n-am încercat tot ce se putea. I-am scris directorului că, pentru o schimbare de corespondenți, momentul nu era bine ales. Generalul de Lattre agoniza la Paris, francezii erau pe punctul de a se retrage din Hoa Binh; nicicând nordul nu fusese amenințat de o mai mare priejdie. Și apoi nu eram potrivit pentru funcția de șef al secției externe, eu eram reporter, un om fără opinii solide. Pe ultima pagină invocasem chiar motive de ordin personal, deși era 100 foarte puțin probabil să mai existe vreo urmă de simpatie omenească dincolo de becurile cu lumina de zi, de vizierele verzi și de expresiile stereotipe

„în interesul ziarului”, „situația cere ca...” Am scris așa: „Din motive de ordin personal, aș fi foarte nefericit dacă ar trebui să părăsesc Vietnamul. Nu socotesc că aș putea lucra foarte bine în Anglia, unde voi avea greutăți nu numai financiare, ci și familiale. Dacă mi-aș putea permite să o fac, aș demisiona mai curând decât să mă întorc în Anglia. Menționez acest lucru numai pentru a vă arăta cât de greu cântăresc motivele invocate. Nu cred că mă considerați un corespondent ineficient și aceasta e prima favoare pe care v-o cer”.

După aceea, mi-am revăzut articolul despre bătălia de la Phat Diem, ca să-l pot trimite pentru a fi expediat din Hong Kong. Francezii n-ar fi avut acum nimic serios de obiectat. Asediul fusese ridicat. O înfrângere putea fi prezentată drept o victorie. Am luat apoi scrisoarea și am rupt ultima pagină. N-avea nici un rost, „motivele personale” n-ar fi servit la altceva decât să le furnizeze subiectul unor glume răutăcioase. Se știa că fiecare corespondent de presă își are „fata” lui în zonă. Directorul ar fi glumit cu redactorul de noapte, care s-ar fi întors – invidiindu-mă în gândul lui la căsuța sa din Streatham și s-ar fi urcat în pat, gândindu-se tot la mine, și ar fi adormit lângă credincioasa lui soție, cu care trăiește de mulți ani, încă de pe timpul când erau la Glasgow. Vedeam atât de bine casa aceea fără de noroc, tricicleta stricată din hol, pipa favorită pe care i-o spărsese cineva, iar în sufragerie o cămașă de 101 copil căreia îi lipsea un nasture ce trebuia cusut. „Motive personale”... Când aveam să beau la Clubul Presei, nu voiam ca glumele lor să-mi amintească de Phuong.

Am auzit o bătaie în ușă. Am deschis și câinele negru al lui Pyle a intrat în cameră înaintea stăpânului său. Pyle privi peste umărul meu și văzu că sunt singur.

— Da, sunt singur. Phuong s-a dus la sora ei. Roși. Purta o cămașă hawaiană, ce e drept cu o croială și de o culoare

mai puțin excentrică. Eram uimit: fusese oare acuzat de activitate antiamericană?

— Sper că nu te-am deranjat...

— O, nu! Bei ceva?

— Mulțumesc. Bere?

— Nu, îmi pare rău. N-avem frigider, trebuie să trimitem după gheață. Nu vrei cumva un scotch?

— Unul mic, dacă nu te superi. Nu-mi prea priesc băuturile tari.

— Sec?

— Cu mult sifon... dacă ai la îndemână.

— Nu te-am mai văzut de la Phat Diem, am remarcat eu.

— Ai primit bilețelul meu, Thomas?

Adresându-mi-se cu numele de botez, îmi atrăgea parcă atenția că nu glumise și că acum venise să o ia pe Phuong. Își aranjase, se vedea, și frizura, și probabil că bluza hawaiană trebuia să aibă rolul penajului de păun.

— Da, l-am primit. Și în consecință ar fi trebuit să te bat zdravăn.

— Desigur că ai tot dreptul, Thomas. Dar am făcut box la colegiu... și sunt cu mult mai tânăr decât tine.

— Da, da, n-ar fi prea indicat să încerc.

— Știi, Thomas (sunt convins că și tu ești de aceeași părere), nu-mi place să discut despre Phuong când nu e de față. Credeam că va fi și ea acasă.

— Bine, și atunci despre ce să discutăm... despre materiale plastice?

Nu intenționasem deloc să-l pun în încurcătură. Mă întrebă mirat:

— Știi ceva despre asta?

— Phuong mi-a spus.

— Cum putea...?

— Poți fi sigur că tot orașul știe. Și apoi ce importanță are? Te ocupi cu negoțul de jucării?

— Nu am vrea ca ajutorul pe care-l dăm să fie cunoscut cu de-amănuntul. Știi doar ce înseamnă Congresul... și apoi mai vin și diverși senatori. Am avut o întreagă poveste cu echipele de combatere a trahomei din pricină că foloseau unele substanțe chimice în locul altora.

— Bine, bine, dar tot nu înțeleg ce are de-a face asta cu materialele plastice?

Câinele lui negru, uriaș, ședea pe podea și gâfâia; limba-i atârna ca o clătită arsă. Pyle spuse într-o doară:

— A, n-ai de unde să știi! Vrem să punem pe picioare unele din industriile de pe aici și trebuie să ne ferim de francezi, care vor ca totul să fie cumpărat din Franța.

— Nu-i acuz. Războiul cere bani.

— Iți plac câinii?

— Nu.

— Credeam că englezilor le plac foarte mult câinii.

— Și noi credem că americanilor le plac dolarii, dar probabil că sunt și excepții.

— Nu știu ce m-aș face fără Duke. Știi, uneori mă simt îngrozitor de singur...

— În meseria ta ai totuși mulți asociați.

— Pe primul mei câine îl chema Prince. Îl numisem așa după Prințul cel Negru. Știi, tipul care...

— A masacrat toate femeile și toți copiii din Limoges.

— Nu-mi amintesc.

— Cărțile de istorie trec poveștile astea sub tăcere.

Aveam să văd de multe ori expresia aceea de jenă și dezamăgire ce i se întipărea pe față și în privire când

realitatea nu se potrivea cu ideile romantice pe care și le făurise. Sau când cineva pe care îl admira sau îl iubea se situa sub nivelul imposibil la care și-l imaginase. Îmi amintesc că o dată l-am prins pe York Harding cu o greșeală grosolană. A trebuit să-l consolez pe Pyle:

— E omenesc să greșești. A râs nervos și mi-a spus:

— Ai să crezi, desigur, că sunt un dobitoc, dar mi-l închipuiam infailibil. Tatălui meu i-a plăcut grozav când s-au cunoscut, a mai adăugat el, și e foarte greu să-i placă lui cineva.

După ce gâfâise îndeajuns ca să-și asigure într-un fel dreptul de a respira, câinele negru și uriaș, cu numele de Duke, începu să adulmece prin cameră.

— Vrei să-i spui câinelui să stea liniștit? am spus.

— Vai, iartă-mă! Duke, Duke... Stai locului, Duke!

Duke stătu locului și începu să se lingă zgomotos sub coadă. Eu am umplut paharele și, în trecere, am avut grijă să-i întrerup toaleta lui Duke. Dar pauza dură foarte puțin: câinele începu să se scarpine.

— Duke e teribil de inteligent, spuse Pyle.

— Ce s-a întâmplat cu Prince?

— L-a călcat o mașină când am fost la ferma noastră din Connecticut.

— Ai fost tare necăjit?

— O, mi-a părut tare rău. Țineam foarte mult la el, dar trebuie să fii totuși rezonabil. Nimic nu putea să-l mai învie.

— Și dacă o vei pierde pe Phuong, vei fi rezonabil?

— Da, cred că da. Dar dumneata?

— Mă îndoiesc. S-ar putea să mă apuce nebunia. Te-ai gândit la asta, Pyle?

— Mi-ar plăcea să-mi spui Alden, Thomas.

— Nu pot. Numele de Pyle e... legat de unele lucruri. Te-ai gândit la asta?

— Fără îndoială că nu. Ești cel mai grozav tip din câți am cunoscut. Când mă gândesc cum te-ai purtat când am dat buzna în...

— Îmi amintesc că, înainte de a adormi, m-am gândit că ar fi fost bine să fim atacați și să fii ucis. O moarte eroică. Pentru Democrație.

— Nu-ți bate joc de mine, Thomas, zise el, foindu-se stânjenit pe scaun. Știu că mă crezi cam greu de cap, dar îmi dau seama când glumești.

— Dar nu glumesc deloc.

— Sunt convins că dacă te gândești mai serios, și tu îi vrei numai binele.

Și atunci am auzit pașii lui Phuong. Sperasem, împotriva oricărei speranțe, că Pyle o să plece înainte ca ea să se întoarcă. Îi auzise și el pașii și-i recunoscuse. Spuse, A venit”, deși nu-i observase mersul decât într-o singură seară. Până și câinele se ridică și se duse la ușa care rămăsese deschisă ca să fie mai răcoare în cameră, ca și cum ar fi acceptat-o pe Phuong în mijlocul familiei lui Pyle. Eu eram un intrus.

Phuong se arătă în ușă.

— Sora mea nu era acasă, se scuză ea și-i aruncă lui Pyle o privire bănuitoare.

M-am întrebat dacă spune adevărul sau dacă nu cumva îi ordonase soră-sa să se întoarcă de îndată.

— Îți amintești de domnul Pyle? i-am spus fetei.

— *Enchantee.* *

Era foarte politicoasă.

— Îmi pare foarte bine că vă revăd, spuse el, înroșindu-se.

— *Comment?*

— Nu știe prea bine engleza, i-am explicat lui Pyle.

— Din nefericire, franceza mea e îngrozitoare. Dar iau lecții. Și aș putea înțelege... dacă domnișoara Phuong ar vorbi mai rar.

— O să fiu eu interpret. Trebuie să te obișnuiești cu accentul de pe aici ca să te poți înțelege. Și acum ce vrei să-i spui? Șezi, Phuong. Domnul Pyle a venit anume ca să te vadă. Ești sigur, l-am mai întrebat pe Pyle, că nu dorești să vă las singuri?

— Doresc să auzi tot ce vreau să-i spun. Altminteri nu ar fi corect.

— Bine, dă-i drumul.

Și atunci începu să spună cu glas solemn, ca și cum și-ar fi învățat rolul pe de rost, că are pentru Phuong o profundă afecțiune și un mare respect. Și-a dat seama de asta chiar din noaptea în care a dansat cu ea. Într-un fel, mi se părea că asist la prezentarea unei case mari, făcută unui grup de turiști de către majordom. Casa cea mare era inima lui, iar apartamentele particulare unde locuia familia ne erau arătate în treacăt și foarte repede. Traduceam cu o grijă plină de meticulozitate. Cuvintele sunau și mai îngrozitor așa, iar Phuong ședea liniștită, cu mâinile-n poală, ca și cum ar fi vizionat un film.

— A înțeles ce i-am spus? mă întrebă el.

— În măsura în care pot eu garanta. N-ai vrea să adaug și puțină pasiune, nu?

— O, nu, te rog numai să traduci. N-aș vrea s-o tulbur peste măsură.

— Aha, înțeleg.

— Spune-i că vreau să o iau de nevastă.

— I-am spus.

— Ce-a zis?

— M-a întrebat dacă ești un om serios. I-am spus că așa ți-e felul.

— E într-adevăr o situație destul de ciudată, observă Pyle. Eu să te rog pe dumneata să traduci...

— Da, cam ciudată.

— Și totuși mi se pare că așa trebuie să fie. La urma urmei, ești cel mai bun prieten al meu.

— E foarte drăguț din partea ta că mi-o spui.

— N-aș apela la nimeni altcineva într-un caz grav, decât la tine.

— Și faptul că te-ai îndrăgostit de iubita mea e tot un caz grav?

— Desigur, Thomas. Aș fi dorit să fie vorba de oricine altcineva, numai nu de tine.

— Bine. Ce să-i mai spun? Că nu poți trăi fără ea?

— Nu, asta ar fi prea emoționant. Și, de altfel, nu e cu totul adevărat. Aș putea fi silit să plec, evident, dar poți trece peste orice.

— În timp ce te gândești ce să-i mai spui, nu te superi dacă-i mai zic și eu câteva cuvinte în ceea ce mă privește?

— Nu. De ce să mă supăr? E foarte corect așa, Thomas.

— Ascultă-mă, Phuong, chiar vrei să mă părăsești din cauza lui? Se va căsători cu tine. Eu nu pot să fac lucrul ăsta. Știi de ce.

— Tu ai de gând să pleci? m-a întrebat ea. Eu m-am gândit la scrisoarea directorului. Era în buzunarul meu.

— Nu.

— Niciodată?

— Se poate promite așa ceva? Nici el nu poate. Și căsătoriile se desfac. De multe ori se desfac mai repede

decât o legătură ca a noastră.

— Nu vreau să plec, a zis ea, dar vorbele ei nu erau prea încurajatoare – cuprindeau un „dar” subînțeles.

Pyle interveni:

— Cred că ar trebui să dau cărțile pe față. Nu sunt bogat. Dar după moartea tatălui meu voi avea cam vreo cincizeci de mii de dolari. Sunt perfect sănătos. Am un certificat eliberat abia acum două luni. Și-i pot spune ce grupă sanguină am.

— Asta nu știu cum să traduc. La ce servește?

— Păi, ca să știm în chip sigur dacă putem avea sau nu copii.

— Așa se face dragoste la voi în America? După venituri și grupă sanguină?

— Nu știu, nu mi s-a mai întâmplat până acum. Acasă s-ar putea ca mama mea să mai vorbească cu maică-sa și despre altele.

— Despre grupele sanguine?

— Nu-ți bate joc de mine, Thomas. Știu că mă port ca un tip de modă veche. Nu prea știu să mă descurc într-o asemenea situație.

— Nici eu. Nu crezi c-am putea s-o scoatem la capăt jucând-o în zaruri?

— Acuma, Thomas, vrei să te arăți un tip dur? Dar o iubești în felul tău tot atât de mult ca și mine.

— Bine, Pyle, zi-i înainte.

— Spune-i că nu mă aștept să mă iubească așa, dintr-o dată. Asta va veni cu timpul, dar spune-i că-i ofer siguranță și respect. Asta nu sună prea atrăgător, dar poate că-s mai bune decât pasiunea.

— Pasiunea, am replicat, o va putea obține oricând de la șoferul tău, când vei fi plecat la birou.

Pyle se înroși. Ridicându-se stingherit îmi spuse:

— Asta-i o glumă murdară. Nu pot admite să o insulți. N-ai nici un drept...

— Nu-i încă soția ta.

— Ce-i poți oferi tu? mă întrebă el furios. Când ai să pleci în Anglia, ai să-i lași vreo două sute de dolari sau poate, cine știe, mobila?

— Mobila nu-i a mea.

— Nici ea. Phuong, vrei să te căsătorești cu mine?

— Dar cu grupa sanguină cum rămâne? l-am întrebat. Și certificatul de sănătate? O să ai nevoie și de-al ei, nu-i așa? Poate că trebuie să-l ai și pe-al meu? Și horoscopul ei... Nu... Ăsta e un obicei indian.

— Vrei să te căsătorești cu mine?

— Spune-i asta în franțuzește. Să fiu al dracului dacă mai traduc pentru tine un cuvânt.

M-am ridicat în picioare. Câinele începu să mârâie. Mă înfuria.

— Spune-i blestematului tău de Duke să fie cuminte. E la mine acasă, nu la el.

— Vrei să te căsătorești cu mine? repetă Pyle. Cum am făcut un pas înspre Phuong, câinele mârâi din nou.

Atunci m-am adresat lui Phuong:

— Spune-i să plece și să-și ia și câinele cu el.

— Vino cu mine, acuma, o chemă Pyle. *Avec moi.*

— *No,* spuse Phuong în engleză, *no.*

Și deodată furia noastră, a amândurora, pieri. Problema fusese atât de simplă încât putea fi rezolvată printr-un cuvânt de numai două litere. Mă simțeam grozav de ușurat. Pyle rămăsese cu gura întredeschisă și cu o expresie de zăpăceală întipărită pe față. Îmi spuse:

— A zis nu.

— Atâta engleză mai știe și ea.

Îmi venea să râd. Cum ne prostiserăm amândoi!

— Șezi, Pyle, să mai bem un scotch.

— Cred că trebuie să mă duc.

— Unul pentru drum.

— N-aș vrea să-ți beau tot whisky-ul, murmură el.

— Capăt cât vreau prin intermediul legației. M-am îndreptat spre masă, iar câinele îmi arătă colții.

Pyle se repezi furios la el:

— Jos, Duke! Fii cuminte!

Își șterse sudoarea de pe frunte.

— Regret foarte mult, Thomas, dacă am spus ceva nelalocul lui. Nu știu ce mi-a venit.

Luă paharul și continuă, dus pe gânduri:

— Cel mai bun câștigă. Numai un lucru aș vrea să te rog. N-o părăsi, Thomas.

— Desigur că n-o s-o părăsesc. Phuong se întoarse spre mine:

— Poate că vrea să fumeze o pipă... Așa că l-am întrebat:

— N-ai vrea să fumezi o pipă?

— Nu, mulțumesc. Nu mă ating de opiu, regulamentul nostru e foarte sever în privința asta. Beau numai whisky-ul ăsta și plec. Îmi pare rău că Duke s-a purtat atât de urât. De obicei e foarte liniștit.

— Rămâi la masă.

— Aș prefera – nu te supăra – să fiu singur, zise Pyle, zâmbind nesigur. Cred că se poate spune că amândoi ne-am purtat cam ciudat. Aș dori, Thomas, să te poți căsători cu ea.

— Chiar dorești așa ceva?

— Da. De când am fost în locul acela... știi care, casa aceea de lângă Chalet... mi-e atât de teamă de soarta ei...

Bău repede whisky-ul fără să se uite la Phuong, și când spuse la revedere nu-i dădu mâna, ci se înclină ușor, puțin cam încurcat. Am observat că privirile lui Phuong îl urmăresc până la ușă. Trecând pe lângă oglindă, m-am văzut cum arătam: nasturele de la betelia pantalonilor desfăcut, un început de burtă...

Afară, Pyle îmi spuse:

— Îți promit, Thomas, să nu o mai văd, dar n-aș vrea ca tot ce s-a întâmplat să ne îndepărteze pe unul de celălalt. Voi cere să fiu transferat când îmi voi termina treburile pe aici.

— Și când se va întâmpla asta?

— Peste vreo doi ani.

M-am întors. Mă gândeam: La ce bun toate astea? Puteam foarte bine să le spun amândurora că voi pleca. Avea să-și poarte inima sângerândă ca pe o decorație, timp se câteva săptămâni... Minciuna mea avea să-i liniștească orice remușcare.

— Să-ți pregătesc o pipă? mă întrebă Phuong.

— Da, o clipă numai. Vreau să scriu o scrisoare.

Era a doua scrisoare din ziua aceea, dar nu aveam să rup niciuna din ele, deși speram foarte puțin într-un răspuns...

Scriam:

„Dragă Helen, În aprilie mă întorc în Anglia ca să preiau postul de șef al secției externe a ziarului. Îți poți închipui că nu sunt prea fericit. Anglia e locul în care n-am reușit nimic. Mi-aș fi dorit ca mariajul nostru să țină cât mai multă vreme, ca și cum aș fi împărtășit cu adevărat credința ta religioasă. Nici până astăzi însă nu știu ce n-a

mers (de încercat, știu că am încercat amândoi), dar probabil că temperamentul meu a fost de vină. Știu cât sunt de crud și cât de rău mă pot purta. Acum sunt ceva mai potolit -Orientul m-a influențat, nu netezind asperitățile, ci liniștindu-mă. Sau poate pentru că am pur și simplu cinci ani mai mult... în această perioadă a vieții, când cinci ani înseamnă mult din ce a mai rămas. Ai fost foarte generoasă față de mine și nu mi-ai reproșat nimic de când ne-am despărțit. N-ai vrea să fii acum și mai generoasă? îmi amintesc că înainte de a ne căsători m-ai avertizat că nu vom putea divorța niciodată. Am acceptat acest risc și nu am de ce să mă plâng. Dar în același timp vreau să-ți cer ceva".

Phuong, din pat, îmi strigă că totul e pregătit pentru fumat.

— O clipă.

„Aș putea înfățișa altfel lucrurile, am continuat scrisoarea, încât totul să pară mai onorabil și mai demn, pretinzând că trebuie să procedez așa de dragul altcuiva. Dar nu-i adevărat. E vorba numai și numai de interesul meu. Iubesc pe cineva foarte mult, am trăit mai mult de doi ani împreună, mi-a fost foarte credincioasă, dar știu că nu reprezint totul pentru ea. Dacă o voi părăsi va fi puțin cam nefericită, dar nu se va întâmpla nici o tragedie. Se va căsători cu altcineva și-și va întemeia o familie. E o prostie din partea mea că-ți spun toate acestea. Îți dau singur un argument cu care să-mi poți răspunde. Dar, fiindcă am fost și până acum foarte sincer, mă vei crede dacă-ți voi spune că a o pierde ar însemna pentru mine începutul morții. Nu-ți cer să fii rezonabilă (dreptatea e în întregime de partea ta), nici să fii miloasă. Ar însemna să-ți cer prea mult în situația mea și, de altfel, nici nu merit să mi se arate milă. Cred că ceea ce-ți cer e să te porți, așa, dintr-o dată, în chip irațional, cum tu nu te porți de obicei. Aș vrea să simți o

dată (am ezitat ce cuvânt să folosesc și până la urmă nu l-am ales pe cel potrivit) ce înseamnă afecțiunea și să acționezi înainte de a avea vreme să mai gândești. Știu că e mai ușor să faci asta la telefon decât așa, când între noi e o distanță de peste opt mii de mile. Ce-ar fi să-mi telegrafiezi doar atât: «Sunt de acord!»?”

Când am terminat, m-am simțit ca și cum aș fi fugit vreme îndelungată și mi-aș fi încordat mușchii peste măsură. M-am întins pe pat, în timp ce Phuong îmi pregătea pipa. I-am zis:

— E tânăr.

— Cine?

— Pyle.

— Asta nu e chiar atât de important.

— M-aș căsători cu tine, Phuong, dacă aș putea.

— Eu te cred, dar sora mea nu.

— I-am scris soției mele, cerându-i să divorțeze. N-am mai făcut niciodată lucrul ăsta. Mai e o șansă.

— Mare?

— Nu, neînsemnată.

— Nu te necăji. Fumează.

Am tras fumul în piept și mi-a pregătit a doua pipă. Am întrebat-o din nou:

— Spune-mi drept, Phuong, chiar nu era acasă sora ta?

— Ți-am spus... nu era acasă...

Era absurd s-o silesc să suporte această pasiune pentru adevăr, o pasiune occidentală, ca și patima alcoolului. Din cauza whisky-ului pe care-l băusem cu Pyle, efectul opiului era micșorat.

— Te-am mințit, Phuong, i-am spus atunci. Am fost chemat acasă.

Lăsă pipa jos.

— Dar n-ai să te duci?

— Dacă refuz, din ce vom trăi?

— Aș putea veni cu tine. Aș vrea să văd Londra.

— Ți-ar fi foarte greu dacă n-am fi căsătoriți.

— Dar, cine știe, poate că soția ta va accepta să divorțeze?

— Poate că da.

— Oricum, am să vin cu tine.

Chiar așa se și gândea, dar în timp ce ridica pipa ca să încălzească bulgărasul de opiu, am zărit în ochii ei cum i se declanșează un lung șir de gânduri.

Mă întrebă:

— La Londra sunt zgârie-nori? și am iubit-o pentru nevinovăția întrebării.

Putea minți din politețe, de teamă, chiar din dorința de câștig, dar nu era atât de vicleană încât să-și poată ascunde minciuna.

— Nu, i-am răspuns, ca să vezi zgârie-nori trebuie să te duci în America.

Îmi aruncă o privire rapidă pe deasupra acului și-și dădu seama de greșeala pe care o făcuse. Și apoi, în timp ce învârtea bulgărasul de opiu deasupra flăcării, începu să vorbească fără șir: ce rochii o să poarte la Londra, unde o să locuiască, cum o să fie cu metroul despre care citise într-un roman sau cu autobuzele cu imperială, dacă o să zboare cu avionul sau o să călătorească cu vaporul...

— Și am să văd Statuia Libertății...

— Nu, Phuong, și asta e tot în America...

▫ *CAPITOLUL II* ▫

Cel puțin o dată pe an, caodaiștii organizau o serbare la Sfântul Scaun din orașul Tanyin, care se află la optzeci de kilometri nord-vest de Saigon, în cinstea a nu știu câți ani de la Eliberare sau de la Cucerire sau în cinstea vreunei divinități budiste, confucianiste sau creștine. Caodaismul era subiectul meu favorit în convorbirile cu cei de curând sosiți. Invenție a unui funcționar din Cochin, caodaismul e o sinteză a trei religii. Sfântul Scaun își avea reședința la Tanyin. Aici erau adunați Papa și cardinalii săi, femei. Profeții inspirate de comunicări spiritiste. Sfântul Victor Hugo. Hristos și Budha privind din înaltul acoperișului catedralei la balaurii și dragonii în culori, care închipuie jos o alegorie orientală fantastică, *à la* Walt Disney. Nou-veniții erau întotdeauna atrași de această descriere. Dar cum puteai să le explici ciudățenia întregii povești – o armată particulară de douăzeci și cinci de mii de oameni înarmați cu mortiere făcute din țevi vechi de eșapament, aliată cu francezii, dar neutră în momente de primejdie?

La serbările acestea, care mai aveau și menirea de a ajuta la potolirea țăranilor nemulțumiți, Papa îi invita pe membrii guvernului (care apăreau în cazul când caodaiștii erau la preț), corpul diplomatic (care trimitea câțiva secretari adjuncți cu soțiile sau prietenele lor) și pe comandantul-șef francez, care trimitea un general de intendență cu două stele.

De-a lungul drumului către Tanyin se scurgea un șuvoi rapid de automobile militare și ale corpului diplomatic, iar în punctele mai primejdioase săteau de pază soldați din Legiunea străină.

Zilele acestea erau întotdeauna zile de oarecare neliniște pentru înaltul Comandament francez, iar pentru

caodaiști zile ce le dădeau oarecare speranțe, căci ce altceva le-ar fi putut sublinia mai puțin neprimejdios loialitatea decât împușcarea câtorva oaspeți mai importanți în afara teritoriului lor?

La fiecare kilometru se ridica, asemeni unui semn de exclamație înălțat deasupra câmpiilor întinse, câte un mic turn făcut din lut, iar la fiecare zece kilometri se vedea câte un fort ceva mai mare, apărat îndeobște de către un pluton de soldați din Legiunea străină, marocani sau senegalezi. Ca și la New York, automobilele mergeau în coloană, unul după altul și, tot ca la New York, erai la fel de nerăbdător, uitându-te la automobilul din fața ta și văzându-l pe cel din urmă în oglinda retrovizoare. Toată lumea voia să ajungă la Tanyin, să asiste la serbare și să se întoarcă acasă cât mai repede cu putință – la șapte suna stingerea.

Se trecea din câmpiile de orez de sub controlul trupelor franceze în câmpiile de sub controlul trupelor Hoa-Hao și de-acolo la caodaiști, care de obicei erau în stare de război cu Hoa-Hao. De schimbat se schimbau numai steagurile de pe turnurile de la marginea drumului. Copii goi călăreau pe grumazul bivolilor care, înfundați în apă până la burtă, se mișcau greoi prin câmpiile 117 irigate. Acolo unde recolta aurie era gata de cules, țăranii cu pălăriile lor rotunde și țuguiate treierau orezul la adăpostul unor rogojini din fibre de bambus împletite. Automobilele alergau pe șosea, pe lingă ei, ca și cum ar fi făcut parte din altă lume.

În zare se iviseră bisericile caodaiștilor: clădirile împodobite cu stucaturi vopsite în albastru-pal și roz, cu un imens ochi al Domnului deasupra ușii, îți atrăgeau atenția în fiecare sat. Steagurile deveneau tot mai numeroase, grupuri mari de țărani înaintau pe șosea, ceea ce însemna că ne apropiam de Sfântul Scaun. De la distanță, muntele sfânt se zărea ca o pălărie tare, verde, care acoperea Tanyin-ul. In văile muntelui își avea reședința generalul

The, comandantul dizident al statului-major, care-și proclamase recent intenția de a lupta atât împotriva francezilor, cât și împotriva Vietminh-ului. Caodaiștii nici nu încercau măcar să-l prindă, deși răpise un cardinal, dar se spunea că o făcuse cu consimțământul Papei.

Întotdeauna climatul fusese mai cald la Tanyin decât în orice alt loc din delta de sud, poate din pricina lipsei de apă, poate din pricina interminabilelor ceremonii ce te făceau să asuzi popește. Asudau soldații care stăteau drepți în tot timpul lungilor orații, rostite într-o limbă pe care n-o înțelegeau, asuda și Papa, înveșmântat în odăjdiile lui din mătase chinezească grea. Numai uitându-te la femeile-cardinali cu pantalonii lor albi de mătase cum stau liniștite și vorbesc cu preoții cu căști coloniale pe cap, mai puteai avea, în arșița aceea, o senzație de răcoare. Nici nu-ți mai venea să crezi că va fi vreodată ora șapte seara și vei putea bea un cocteil pe terasa de la Majestic, învăluit în răcoarea vântului care bătea dinspre fluviul Saigon.

După paradă am stat de vorbă cu locțiitorul Papei. Nu mă așteptam să aflu prea mare lucru de la dânsul. Era și firesc, conform înțelegerii intervenite între ambele părți. L-am întrebat ce mai știe despre generalul The.

— Un nesocotit, îmi răspunse și cu asta termină discuția asupra respectivului subiect.

După aceea își începu discursul știut pe de rost, uitând că îl mai auzisem și acum doi ani (îmi aminteam de propriile mele plăci de patefon destinate nou-veniților): „Caodaismul e o sinteză de religii... cea mai bună dintre religii... au fost trimiși misionari la Los Angeles... secretele Marii Piramide...”. Purta o sutană lungă și albă și aprindea țigară de la țigară. Pe figura lui se puteau citi în același timp viclenia și corupția. Repeta mereu cuvântul „dragoste”. Eram convins că știe că toți cei prezenți

veniseră să-și bată joc de mișcarea pe care-o reprezenta; atitudinea noastră respectuoasă era tot atât de ipocrită ca și falsa lui ierarhie religioasă, noi însă eram mai puțin vicleni. Nouă ipocrizia nu ne aducea nici un câștig, nici măcar un aliat pe care să te poți bizui, în timp ce lor le procura arme, muniții și chiar bani.

— Vă mulțumesc, Eminență.

Trebuia să plec. Mă conduse până la mașină, scuturându-și scrumul țigării.

— Dumnezeu să binecuvânteze activitatea dumneavoastră, îmi spuse el onctuos. Aduceți-vă aminte că Dumnezeu iubește adevărul.

— Care adevăr? îl întrebai.

— Conform religiei caodaiste, toate adevărurile sunt prietene, iar adevărul unic e dragostea.

Un inel gros îi împodobea mâna dreaptă și, când își ridică mâna, se aștepta, cred, să i-o sărut, dar eu nu eram diplomat.

Afară, în lumina rece a soarelui, îl văzui pe Pyle: se căznea zadarnic să pornească motorul Buick-ului său. Nu știu cum se făcuse că, în ultimele două săptămâni, dădeam pretutindeni de Pyle: ba la Continental, ba în singura librărie mai bună, ba pe rue Catinat. Prietenia lui, pe care mi-o impusese încă de la început, acum mi-o arăta mai stăruitor ca oricând. Ochii lui triști mă întrebau fără cuvinte ce face Phuong, în timp ce buzele lui exprimau cu o și mai mare fervoare tăria afecțiunii și admirației sale – Dumnezeu să mă păzească! – pentru mine. Un comandant de-al caodaiștilor stătea lângă mașină și-i vorbea întruna. Când m-am apropiat, tăcu. L-am recunoscut: fusese unul din aghiotanții generalului The, înainte ca acesta să fugă în munți.

— Salutare, căpitane. Ce mai face generalul?

— Care general? mă întrebă el cu un zâmbet spășit.

— Sunt sigur că religia caodaistă spune că toți generalii sunt prieteni între ei.

— Nu-mi pot urni mașina din loc, Thomas, se plânse Pyle.

— Mă duc să aduc un mecanic, spuse comandantul și plecă.

— V-am întrerupt convorbirea.

— Nu-i nimic. Voia să știe cât costă un Buick. Oamenii aceștia sunt foarte prietenoși dacă te porți cu ei așa cum trebuie. Din câte se pare, francezii nu știu cum să se poarte cu ei.

— Francezii n-au încredere în ei. Pyle răspunse grav:

— Un om devine om de încredere când îi arăți că ai încredere în el.

Suna ca o maximă caodaistă. Începusem să simt că aerul din Tanyin devenise prea etic pentru plămânii mei.

— Vrei să bem ceva? mă întrebă Pyle.

— Nimic nu mi-ar face o mai mare plăcere.

— Am luat cu mine un termos cu limonada. Se apucă și scotoci într-un coșuleț din portbagajul mașinii.

— Gin n-ai?

— Nu, îmi pare rău. Să știi însă că limonada e foarte indicată pentru climatul acesta. Conține nu știu câte vitamine.

Îmi întinse un pahar și-l băui.

— Oricum, e ceva umed.

— Dar un sandvici nu vrei? Sunt grozav de bune. Am un nou fel de pastă pentru sandviciuri; se numește Vit-San. Mi-a trimis-o mama de acasă.

— Nu, mulțumesc, nu mi-e foame.

— Aduce cu un fel de salată î *la russe*... numai că e ceva mai uscată.

— Nu, nu cred să-mi placă.

— Nu te superi dacă eu o să mănânc?

— Nu, desigur că nu.

Mușcă o dată cu poftă și mestecă zgomotos, în depărtare, un Budha alb-roz pleca din casa strămoșilor săi și feciorul – o altă statuie – îl urma alergând. Cardinalii-femei se îndreptau spre casele lor și ochiul Domnului ne veghea de deasupra porții catedralei.

— Știi că servesc și masa aici?

— Mă gândeam să nu risc totuși. Carnea... știi, pe căldura asta...

— N-avea nici o grijă. Sunt vegetarieni.

— Poate să nu fie nimic primejdios... dar îmi place să știu ce mănânc.

Mușcă încă o dată din sandviciul lui cu Vit-San.

— Crezi că or fi având pe-aici vreun mecanic ca lumea? mă întrebă.

— Se pricep de ajuns de bine să transforme țevile de eșapament în mortiere. Mi se pare că din țevile Buick-urilor se fac cele mai bune mortiere.

Comandantul se întoarse și, salutându-ne elegant, ne spuse că a trimis la cazarmă după un mecanic. Pyle îi oferi un sandvici Vit-San pe care acesta îl refuză însă, politicos.

Cu un aer de om de lume, adăugă:

— La noi sunt atât de multe reguli privind mâncarea... (Vorbea excelent englezește.) Și atât de ciudate. Știți și dumneavoastră cum e într-o capitală religioasă. Cam cum ar fi la Roma sau... la Canterbury, preciza el cu o ușoară și elegantă plecăciune spre mine.

După aceea tăcu. Amândoi tăceau. Simțeam foarte precis că societatea mea nu era pe placul nici unuia din ei. Dar nu puteam rezista ispitei de a-l scoate din sărite pe Pyle... Asta-i, la urma urmei, arma celui slab și eu eram slab. Nu mai eram nici tânăr, nici serios, nu mă mai așteptau nici cinstea, nici viitorul. De aceea îi spusei:

— Ce-ar fi, la urma urmei, să-mi dai și mie un sandvici?

— Cum să nu, îți dau imediat, spuse Pyle. Dar, înainte de a scotoci din nou în pachet, ezită o clipă.

— Nu, nu mănânc. Glumeam numai. Amândoi vreți să fiți singuri.

— Da' de unde, spuse Pyle.

Era unul dintre cei mai nepricepuți mincinoși pe care-i cunoscusem vreodată. Era clar că nu practicase niciodată această artă. Îi explică ofițerului caodaist:

— Thomas e cel mai bun prieten al meu.

— II cunosc pe domnul Fowler, spuse comandantul.

— O să ne vedem înainte de plecare, Pyle.

M-am îndreptat spre catedrală. Acolo trebuia să fie mai răcoare.

Sfântul Victor Hugo, în costumul Academiei Franceze, cu o aureolă în jurul tricornului, arăta spre cine știe ce nobil sentiment pe care Sun Yat Sen îl înscria pe o tabletă. Trecui în naos. N-aveai unde sta, în afară de tronul papal, în jurul căruia era încolăcită o cobră de ghips. Pardoseala de marmură strălucea asemeni unei întinderi lucii de apă, iar pereții nu erau străpunși de nici o fereastră cu geamuri. Noi, mă gândeam, facem cuștile cu orificii ca să intre aerul, iar omul își face o colivie pentru a-și sluji religia, în același fel... cu îndoieli deschise vremurilor și credințelor, supuse nenumăratelor interpretări. Soția mea își găsise colivia ei

cu portițe și de aceea o invidiam uneori. Există un neîncetat conflict între soare și aer, iar eu trăiam prea mult în soare.

Pășeam de-a lungul spațiosului naos... Indochina la care țineam nu o găseam aici. Dragonii cu capete de leu se cățărau spre amvon; sus, pe boltă, Hristos își arăta inima sângerândă. Budha ședea, așa cum stă întotdeauna Budha, fără să țină nimic în poală. Barba lui Confucius se răsfira, rară, ca o cascadă în timpul secetei. Acesta era decorul piesei: globul cel mare de deasupra altarului era întruparea ambiției, iar coșul cu capac mobil cu ajutorul căruia Papa își aranja profețiile – înșelăciunea. Dacă această catedrală ar fi existat de cinci secole în loc de două decade, ar fi căpătat oare o înfățișare mai convingătoare datorită urmelor de pași și eroziunii vremii? Oare un om ușor de convins cum era soția mea ar afla în contemplarea acestor ziduri o credință pe care nu o putuse afla în ființa umană? Și dacă aș fi vrut cu adevărat să-mi găsesc o credință, aș fi găsit-o în biserica ei normandă? Nu 123 dorisem însă niciodată să cred. Îndeletnicirea unui reporter este să înregistreze și să relateze. Nu descoperisem niciodată în cariera mea inexplicabilul. Papa își confecționa profețiile mâzgălind cu un creion pe un capac mobil și oamenii credeau în ele. În orice apariție, oriunde s-ar arăta ea, înșelătoria se descoperă până la urmă. In șirul amintirilor mele nu se aflau nici apariții, nici miracole.

Amintirile mi se succedau în minte ca fotografiile într-un album: o vulpe pe care o zărisem cândva, într-o străfulgerare de lumină, dincolo de Orpington, strecurându-se pe lângă un coteț cu păsări, departe de vizuina ei pierdută prin coclauri; trupul străpuns de baionete al unui malaiezian pe care o patrulă Gurkha îl aducea pe un camion într-un lagăr de mineri din Pahang și la care culii chinezi priveau rânjind isteric, în timp ce un alt malaiezian punea o pernă sub capul celui mort; un porumbel stând pe placa de

marmură de deasupra căminului dintr-o cameră de hotel, gata-gata să-și ia zborul; obrazul nevestei mele la fereastră, când am venit să-mi iau rămas-bun pentru ultima oară de la ea. Gândurile mele începuseră și sfârșiseră cu ea. Primise probabil scrisoarea mea de mai mult de-o săptămână, dar telegrama nu venise încă. De fapt, nici nu o așteptam. Se spune că atunci când juriul deliberează mult timp, inculpatul mai poate spera. Dacă mai trecea o săptămână și nu avea să sosească nici o scrisoare, puteam oare începe să sper? în jurul meu se auzea uruitul mașinilor militare și diplomatice care se îndepărtau: serbarea se terminase. Goana spre Saigon începuse fiindcă se apropia ora stingerii, când 1. Soldați nepalezi din trupele britanice. 124 intrau în vigoare măsurile speciale pe timp de război. Eu m-am dus să văd ce-i cu Pyle.

Stătea deoparte cu comandantul caodaist, undeva la umbră, dar nu venise nimeni să-i repare mașina. Conversația părea să se fi terminat, orice ar fi avut de discutat, și acum stăteau tăcuți, stânjeniți și politicoși. M-am apropiat de ei.

— Eu am să plec. Ar fi bine să pleci și tu, dacă vrei să ajungi înainte de ora stingerii.

— N-a venit mecanicul.

— Va veni imediat, îl asigură comandantul. Era la paradă.

— Ai putea să-ți petreci noaptea aici, îi spusei lui Pyle. Se ține o slujbă specială, e un lucru interesant. Durează cel puțin trei ore.

— Trebuie să mă întorc.

— Dacă nu pleci acuma, n-o să te mai poți întoarce, am zis, după care am mai adăugat, fără prea multă plăcere: Te iau cu mine, dacă vrei, și comandantul îți poate trimite mașina mâine la Saigon.

— Nu trebuie să vă faceți griji în ce privește ora stingerii, atâta vreme cât sunteți pe teritoriul caodaist, ne asigură orgolios comandantul. Dincolo de granițele noastre însă... O să vă trimit mașina mâine, puteți fi sigur, la Saigon.

— Și cu țeava de eșapament intactă, am adăugat, iar el zâmbi precis, eficient, luminos sinteza militară a unui zâmbet.

Când am plecat, mașinile celorlalți erau cu mult înaintea noastră. Mergeam cu toată viteza, încercând să-i ajung, dar, deși trecuserăm de pe teritoriul caodaiștilor pe cel al armatelor Hoa-Hao, în fața noastră nu se zărea nici un nor de praf, doar câmpii monotone și pustii cât vedeai cu ochii.

N-ai fi spus că în asemenea locuri te poate pândi vreo primejdie, dar numai la câțiva yarzi depărtare de șosea oamenii se puteau ascunde, înfundându-se până la gât în mlaștinile care se-ntindeau peste tot.

Pyle își drese glasul, anunțând parcă încercarea de apropiere care avea să urmeze.

— Phuong e sănătoasă, nu-i așa?

— După câte știu, n-a fost niciodată bolnavă. Un turn de pază dispăruse la orizont și iată că se ivea altul, asemeni unor greutăți pe talgerele unui cântar.

— M-am întâlnit ieri cu soră-sa. Făcea cumpărături.

— Și sunt sigur că te-a poftit să vii s-o vezi.

— Ce e drept, așa s-a și întâmplat.

— Nu renunță atât de ușor la planul ei.

— Ce plan?

— Să te căsătorești cu Phuong.

— Mi-a spus că pleci.

— Circulă tot felul de zvonuri. Pyle îmi spuse:

— Uite ce e, Thomas, sper că te porți corect cu mine, nu-i așa?

— Ce vrei să spui cu asta: corect?

— Mi-am cerut transferul. Și n-aș vrea să rămână aici... fără niciunul din noi doi.

— Credeam că o să stai până la capătul celor doi ani.

Îmi răspunse fără nici o milă față de el însuși:

— Mi-am dat seama că n-aș mai putea suporta.

— Când vrei să pleci?

— Nu știu. Îmi spuneau că mi-ar putea aranja plecarea cam în vreo șase luni.

— Și ai să mai poți suporta încă șase luni?

— N-am încotro.

— Cum ți-ai motivat cererea de plecare?

— I-am povestit atașatului economic – îl știi –, lui Joe... cam tot ce s-a întâmplat.

— Și sunt convins că ți-a spus că-s un ticălos, pentru că nu te las să-mi iei femeia.

— Dimpotrivă, s-a arătat a fi mai degrabă de partea ta.

Motorul mașinii bolborosea și gâfâia. Bolborosea de câteva minute, dar nu observasem. Mă gândeam la inocenta întrebare pe care mi-o pusese Pyle: „Sper că te porți corect cu mine, nu-i așa?”

Făcea parte dintr-o lume morală de o mare simplitate, în care se vorbea despre Democrație și Onoare, ca acum nu știu câtă vreme, iar cuvintele aveau același sens pe care îl avuseseră cândva în graiul înaintașilor săi.

— S-a terminat, am spus eu.

— Benzina?

— Rezervorul era plin. L-am umplut înainte de a pleca. Banditii ăia de la Tanyin l-au golit însă. Ar fi trebuit să-mi

dau seama că sunt în stare să-ți lase numai atâta benzină cât îți trebuie ca să poți ieși de pe teritoriul lor.

— Și acum ce facem?

— Nu putem ajunge decât la primul turn de pază. Să sperăm că o să găsim acolo puțină benzină.

Dar n-am avut noroc. Mașina se poticni la o distanță de treizeci de yarzi de turn. Am mers pe jos până acolo și am strigat în franceză santinelelor că suntem prieteni și că vrem să urcăm. Nu aveam nici cea mai mică dorință să fiu împușcat de vreo santinelă vietnameză. Nu răspundea nimeni, nu scotea nimeni capul afară.

L-am întrebat pe Pyle:

— Ai revolver?

— Nu port niciodată așa ceva la mine.

— Nici eu.

Ultimele culori ale asfințitului, verdele și auriul spicelor de orez se pierdeau în zarea câmpiei monotone. Pe cerul cenușiu turnul de pază se profila întunecat și negru. Se apropia ora stingerii. Am strigat din nou, dar nu mi-a răspuns nimeni.

— N-ai observat cumva pe lângă câte turnuri am trecut de la ultimul fort încoace?

— N-am observat.

— Nici eu.

Până la primul fort trebuia să facem probabil un drum de vreo șase kilometri – aproape un ceas. Strigai pentru a treia oară și îmi răspunse iar tăcerea.

— Mi se pare că nu-i nimeni pe aici. O să mă urc să văd ce se întâmplă.

Drapelul galben cu dungi roșii-portocalii ne spunea că nu ne mai aflăm pe teritoriul armatelor Hoa-Hao, ci pe cel al armatei vietnameze.

Pyle mă întrebă:

— Nu crezi că, dacă vom aștepta aici, ar putea trece vreo mașină?

— S-ar putea, dar s-ar putea ca *ei* să fie primii.

— Să mă întorc și să aprind farurile? Ca semnal?

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu! Lasă-le așa.

Era de ajuns de întuneric acum ca să te împiedici, căutând scara. Ceva îmi trosni sub picior. Mă gândeam că sunetul poate fi auzit departe pe ogoarele de orez și cine știe cine-l mai ascultă. Silueta lui Pyle se topise în întuneric și nu o mai vedeam decât ca o umbră imprecisă, undeva la marginea șoselei. Întunericul căzuse definitiv ca o piatră. I-am zis:

— Stai acolo până o să te chem.

Mă întrebam dacă santinele nu trăseseră cumva scara sus, dar nu... era acolo... deși puteau să urce pe ea și dușmanii, era totuși singura cale de scăpare. Am început să urc.

Citisem de atâtea ori la ce se gândesc oamenii în clipe de mare primejdie: la Dumnezeu, la familie, la vreo femeie. N-aș putea decât să-mi arăt admirația pentru o asemenea stăpânire de sine. În ceea ce mă privește, nu mă gândeam la nimic, nici măcar la ușa care mă pândea sus. Încetasem pentru câteva clipe să mai exist, mi-era numai frică – atât. La capătul scării m-am izbit cu capul de ceva, deoarece frica nu știe să numere treptele, nu vede și nici nu aude. După aceea am trecut cu capul dincolo de podeaua de pământ, dar nu a tras nimeni și frica mi-a dispărut.

O mică lampă cu gaz ardea pe podea. Doi oameni, ghemuiți lângă perete, îmi pândeau mișcările. Unul ținea în mâini o carabină, celălalt o pușcă-mitralieră, dar erau tot atât de înspăimântați ca și mine. Arătau foarte tineri, niște băiețandri, dar la vietnamezi vârsta se face simțită deodată,

ca și apusul soarelui. Un timp ei rămân băiețandri, apoi devin deodată niște bătrâni. Mă bucuram că forma ochilor și culoarea pielii îmi puteau servi de pașaport. Acuma n-ar mai fi tras nici de teamă.

M-am ridicat în picioare, pe podea, vorbind ca să-i liniștesc, spunându-le că mașina mă așteaptă afară și că mi se isprăvise benzina. Poate că mi-ar putea da ei puțină benzină, aș fi plătit-o. M-am uitat în jur: nu păreau să aibă așa ceva.

În cămăruța rotundă în care mă găseam nu se afla nimic altceva decât o ladă cu muniții, un pătuț de lemn și două ranițe atârnate de un cui. Două tigăi cu resturi de orez și bețigașele de lemn arătau că mâncaseră fără prea multă poftă.

— Numai atât, cât să putem ajunge până la primul fort.

Unul dintre oameni – cel cu carabina – clătină din cap.

— Dacă nu aveți, va trebui să rămânem aici peste noapte.

— *Cest defendu.*

— De către cine?

— Sunteți civil.

— Nimeni nu mă poatre obliga să rămân pe șosea, ca să mi se taie gâtul.

— Sunteți francez?

Numai unul dintre ei vorbea. Celălalt privea încordat prin orificiul practicat într-un perete lateral. Nu putea să vadă nimic altceva decât un petic de cer, părea totuși că ascultă atent și atunci m-am apucat să ascult și eu. Tăcerea se umplu deodată de zgomote pe care nu le-aș fi putut defini: un foșnet, un scârțâit, un fâșâit, ceva care semăna cu tușea, o șoaptă... Apoi l-am auzit pe Pyle. Se apropiase de scară.

— Thomas, ți s-a întâmplat ceva?

— Vino sus, i-am strigat.

Începu să urce scara și soldatul care până atunci nu scosese nici un cuvânt își trecu dintr-o mână în cealaltă pușca-mitralieră. Nu cred să fi auzit măcar un cuvânt din ce spusesem: fusese o mișcare stângace, nestăpânită. Mi-am dat seama că spaima îl paralizase și atunci am urlat la el ca un plutonier-major: „Lasă pușca jos!” I-am 1. E interzis (fr.). 130 tras și o înjurătură franțuzească de care știam că o să-și aducă aminte. Cu o mișcare automată, omul lăsă pușca jos. Pyle intră în cameră.

— Ni s-a oferit azil în turn până mâine dimineață.

— Grozav, spuse Pyle, deși era cam încurcat. Spune-mi, unul din găgăuții ăștia n-ar trebui să stea de pază?

— Da, dar preferă să nu fie împușcați. Aș fi vrut să ai de băut ceva mai tare decât limonada.

— Data viitoare cred că o să am și altceva.

— Ne așteaptă o noapte lungă.

Acum, că Pyle era cu mine, nu mai auzeam nici un fel de zgomot. Chiar și cei doi soldați păreau să se fi destins puțin.

— Ce se întâmplă dacă îi atacă Vietminh-ul? mă întrebă Pyle.

— Trag o salvă și o iau la goană. Nu citești în fiecare dimineață în *Extreme Orient:* „Un post de la sud-vest de Saigon a fost ocupat în mod temporar de către Vietminh”?

— Nu-i o perspectivă prea încântătoare.

— Între noi și Saigon sunt patruzeci de turnuri asemănătoare cu ăsta. Și întotdeauna se întâmplă să fie atacat un altul decât acela în care te afli.

— Ar fi fost bine să fi avut sandviciurile la noi, spuse Pyle. Cred că unul din ei ar trebui să coboare, să stea de

pază.

— I-e teamă să nu-l caute cumva vreun glonț. Ne așezarăm și noi pe podea. Vietnamezii păreau să fie acum ceva mai liniștiți. Îi priveam cu oarecare simpatie: nu era deloc o treabă ușoară pentru doi oameni prost instruiți să stea aici noapte de noapte și să nu știe niciodată dacă soldații Vietminh-ului, strecurându-se printre ogoarele de orez, nu-i vor ataca.

I-am spus atunci lui Pyle:

— Crezi că ei știu că luptă pentru Democrație? Ar trebui să vină aici York Harding, ca să le explice cum vine asta.

— Întotdeauna îți bați joc de York.

— Îmi bat joc întotdeauna de cel care-și pierde atâta vreme scriind despre ceva ce nu există, despre noțiuni abstracte.

— Pentru el există. În conștiința ta nu există? Dumnezeu, de pildă?

— N-am nici un motiv să cred în Dumnezeu. Tu crezi?

— Da, eu sunt unitarian.

— În câte sute de milioane de dumnezei cred oamenii? Dar ce spun eu? Chiar un romano-catolic crede în dumnezei cu totul diferiți, după cum e înspăimântat, fericit sau flămând.

— Se poate să fie și așa, deoarece, dacă Dumnezeu există, el e atât de mare încât apare altfel fiecărui om.

— Ca marele Budha din Bangkok. Nu-l poți vedea în întregime dintr-o dată. În orice caz însă, *el* stă nemișcat.

— Mi se pare că iar încerci să fii rău, îmi răspunse Pyle. Trebuie să existe ceva în care să crezi. Nimeni nu poate trăi fără să creadă în ceva.

— O, eu nu sunt un adept al lui Berkeley. Eu cred că stau rezemat cu spatele de acest perete. Cred că am în fața mea

o pușcă-mitralieră.

— Nu la asta mă refeream.

— Cred chiar și în ce scriu în reportajele mele, ceea ce e mai mult decât fac mulți dintre corespondenții voștri.

— Nu vrei o țigară?

— Nu fumez... decât opiu. Dă-le santinelelor țigări. E bine să fim prieteni cu ei.

Pyle se ridică și le dădu țigări, le aprinse și reveni la locul său.

— Tare aș vrea ca țigările să sibă o semnificație simbolică, cum are sarea, de pildă, i-am zis eu.

— N-ai încredere în ei?

— Nici un ofițer francez nu și-ar petrece noaptea în vreunul din turnurile acestea singur, străjuit de două santinele terorizate de spaimă. Se cunosc cazuri când plutoane întregi și-au predat ofițerii celorlalți. Uneori, Vietminh-ul dobândește rezultate mai bune cu megafonul decât cu mitraliera. Nu poți să le-o iei în nume de rău. Oamenii aceștia nu mai cred în nimic. Tu și cei de teapa ta încercați să duceți un război cu ajutorul unor oameni pe care povestea asta nu-i interesează.

— Dar ei nu vor să fie comunism aici.

— Vor însă să aibă destul orez. Vor să nu fie uciși. Vor ca zilele să fie asemănătoare unele cu celelalte. Și nu vor ca noi, albii, să ne agităm în jurul lor și să le spunem ce vor ei.

— Dacă și Indochina se duce...

— Cunosc refrenul. Siamul se duce. Malaiezia se duce. Indonezia se duce. Ce înseamnă „se duce”? Dacă aș crede în Dumnezeul tău și în viața de apoi, aș paria pe harpa mea viitoare, contra coroanei tale de aur, că în cinci sute de ani s-ar putea ca New York-ul și Londra să nu mai existe. Ei însă vor continua să cultive orezul pe aceste câmpii și-și

vor duce roadele la târg, 133 atârnate de cobilițe lungi, purtând pe cap aceleași pălării țuguiate. Băieții vor călări ca și acum pe grumazul bivolilor. Îmi plac bivolii, lor însă nu le place cum mirosim noi... mirosul de european. Și ia seama, din punctul de vedere al bivolilor și tu ești european.

— Vor fi siliți să creadă ce li se va spune, nu li se va îngădui să gândească ei înșiși.

— Gândirea e un lux. Crezi oare că țăranul stă și se gândește la Dumnezeu și la Democrație când se bagă noaptea în coliba lui de lut?

— Vorbești ca și cum întreaga populație a țării ar fi compusă numai din țărani. Dar cei care au învățat? Sunt fericiți oare?

— O, nu, pentru că i-am crescut în spiritul ideilor *noastre.* I-am învățat să joace un joc primejdios și din aceleași motive stăm noi acum aici, sperând că o să scăpăm și n-o să fim uciși. Am merita să fim. Aș fi vrut ca prietenul tău, York, să fie aici. Mă întreb dacă i-ar fi plăcut.

— York Harding e un om foarte curajos. Uite, în Coreea...

— A fost cumva soldat? Nu, avea bilet dus-întors. Cu un bilet dus-întors curajul devine un exercițiu spiritual, ca și autoflagelarea monahală. Cât o să mai pot suporta să rămân aici? Nenorociții ăștia însă nu pot lua avionul ca să plece acasă. Ei! strigai la cei doi soldați. Cum vă cheamă?

Mă gândeam că, de-aș ști cum îi cheamă, am putea sta într-un fel sau altul de vorbă. Nu-mi răspunseră.

Se uitau la noi pe după chiștocul țigărilor.

— Ne cred francezi, i-am zis lui Pyle.

— Vezi, asta-i! N-ar trebui să fii împotriva lui York, ci împotriva francezilor. Colonialismul lor...

— „Isme” și „crații”. Fapte, eu vreau fapte! Un plantator de cauciuc își bate lucrătorii. Foarte bine, sunt împotriva lui. Dar el nu a fost instruit de către Ministerul Coloniilor să procedeze așa. Acasă, în Franța, și-ar bate probabil nevasta. Am văzut o dată un preot atât de sărac, încât n-avea altă pereche de pantaloni decât cei pe care-i purta și care lucra cincisprezece ore pe zi, mergând din colibă în colibă în timpul unei epidemii de holeră, hrănindu-se doar cu orez și pește sărat și oficiindu-și slujba cu un vechi artofor, un fel de talger de lemn. Nu cred în Dumnezeu și, cu toate acestea, sunt alături de acest preot. De ce nu spui că asta-i tot colonialism?

— Chiar e colonialism. York spune că, din cauza administratorilor buni, adeseori e greu să schimbi un sistem rău.

— In orice caz, francezii mor în fiecare zi și asta nu e o noțiune abstractă. Ei nu-i cârmuiesc pe acești oameni cu adevăruri spuse pe jumătate, cum fac politicienii voștri... și ai noștri. Am fost în India, Pyle, și știu ce rău pot face liberalii. La noi nu mai există nici un partid liberal; liberalismul a contaminat toate celelalte partide. Suntem cu toții fie conservatori liberali, fie socialiști liberali, suntem cu toții oameni cu conștiința împăcată. Aș prefera să fiu un exploatator care luptă pentru a-și apăra exploatarea și moare luptând. Uite ce s-a întâmplat în Birmania. Am năvălit în țară, triburile locale au fost de partea noastră, am câștigat lupta, dar ca și voi, americanii, pe atunci nu eram colonialiști. De aceea am făcut pace cu regele, i-am redat provincia cucerită și ne-am părăsit aliații, care au fost crucificați sau tăiați în două. Ei erau nevinovați. Credeau că vom rămâne. Noi însă am fost liberali și am vrut să avem conștiința împăcată.

— Asta s-a petrecut cu multă vreme în urmă.

— Am face și aici același lucru. I-am încuraja și apoi i-am părăsi, lăsându-le ceva utilaj și o industrie de jucării.

— Industrie de jucării?

— Cu materialele tale plastice.

— A, da, așa-i.

— Nu știu de ce vorbesc despre chestiuni politice. Nu mă interesează, eu sunt reporter. Și nu sunt *engage.*

— Chiar nu ești? mă întreba Pyle.

— Discut așa... ca să treacă noaptea asta blestemată mai ușor. Asta-i tot. Nu sunt nici de o parte, nici de cealaltă. Oricine ar câștiga, eu îmi fac treaba.

— Dacă vor câștiga ei, va trebui să spui minciuni.

— Te poți strecura întotdeauna și de altfel nici în ziarele voastre nu am observat o prea mare grijă pentru adevăr.

Faptul că stăteam acolo și vorbeam le dădea curaj celor doi soldați: se gândeau poate că sunetul glasurilor noastre albe – pentru că glasurile au și ele o culoare: glasurile galbene cântă, glasurile negre bolborosesc, iar ale noastre vorbesc – dau impresia că suntem mulți și soldații Vietminh-ului nu vor îndrăzni să se apropie. Luând tigăile, începură să mănânce din nou cu bețigașele de lemn, privindu-ne bănuitori peste marginea tigăii.

— Așadar, crezi că am pierdut?

— Nu asta-i problema, i-am răspuns. N-am nici cea mai mică dorință să te văd câștigător, dar ceea ce aș vrea e ca nenorociții ăștia de aici să fie fericiți – asta-i tot. Aș vrea să nu mai fie nevoie să vegheze înspăimântați toată noaptea.

— Trebuie să lupți pentru libertate.

— N-am văzut luptând pe-aici nici un american. Cât despre libertate, nu știu ce-i aia. Intreabă-i pe ei.

Am strigat la cei doi băieți din fața noastră, în franceză: *J^a liberte – qu'est-ce que c'est la liberte?* Continuând să

mănânce, se uitară la noi, dar nu răspunseră nimic.

Pyle spuse:

— De ce vrei ca toată lumea să fie făcută după același calapod? Discuți numai de dragul discuției. Doar ești un intelectual. Și ești pentru importanța individualității ca atare, tot atât de mult ca și mine... sau ca York.

— Și de ce am descoperit asta tocmai acum? Acum patruzeci de ani nimeni nu vorbea așa.

— Pe atunci nimeni nu o amenința.

— Importanța noastră ca individualitate nu era amenințată, dar cui îi păsa de individualitatea omului de pe câmpiile de orez? Și cui îi pasă acum? Singurul om care-l tratează ca un om e comisarul politic. Comisarul politic intră în coliba lui, stă de vorbă cu el, îl întreabă cum îl cheamă, îi ascultă păsurile, își sacrifică o oră pe zi ca să-l învețe... n-are importanță ce, dar îl tratează ca pe un om, ca pe cineva care are o valoare oarecare. Să nu vii aici, în Orient, cu strigătele astea papagalicești că sufletul fiecărui om este amenințat. Pentru că vei greși. Ei apără fiecare om în parte și noi luptăm pentru soldatul cu nr. 23.987, o unitate a strategiei noastre globale.

— Nu crezi nici pe jumătate în ceea ce spui, îmi zise Pyle, puțin cam încurcat.

— Poate că pe trei sferturi. Stau aici de multă vreme. Știi, noroc că nu sunt *engage,* pentru că există unele lucruri pe care aș fi ispitit să le fac... deoarece aici, în Orient... ei bine, nu-mi plac americanii. Îmi plac, ca să știi, ăștia doi. Aici e țara lor. Cât e ora? Ceasul meu a stat.

— S-a făcut opt și jumătate.

— Mai avem încă zece ore și o să putem pleca.

— Văd că s-a lăsat frigul, spuse Pyle, pe care-l trecuse un fior. Nu mi-am închipuit asta niciodată.

— Suntem înconjurați de apă. Am o pătură în mașină. Ne-ar fi prins bine.

— Dar se poate coborî?

— E încă prea devreme pentru ca să vină cei din Vietminh.

— Să mă duc s-o iau.

— Eu sunt mai obișnuit cu întunericul.

Când m-am ridicat, cei doi soldați s-au întrerupt din mâncat. Le-am zis: *„Je reviens tout de suite”.* Am încercat să găsesc, cu piciorul, scara, am găsit-o și am început să cobor. E ciudat cât de liniștitoare poate fi o conversație, mai ales despre probleme abstracte: pare să facă normale cele mai neobișnuite locuri. Nu-mi mai era teamă: doar plecasem dintr-o cameră unde aveam să mă întorc pentru a-mi relua discuția. Turnul era rue Catinat, barul de la Majestic sau chiar o cameră de undeva de pe lângă Gordon Square.

Am stat sub turn câteva clipe, ca să mă obișnuiesc cu întunericul. Pe cer sclipeau stelele, luna însă nu se vedea. Lumina lunii îmi amintește întotdeauna de morgă și de lucirea rece a unui glob fără abajur reflectându-se pe o lespede de marmură. Lumina stelelor însă e vie și nu pare niciodată încremenită, dimpotrivă parcă ar încerca să-ți transmită cineva un mesaj de 1. Mă întorc imediat (fr.). 138 prietenie, pentru că până și numele stelelor sunt simboluri ale prieteniei. Venus e oricare femeie pe care o iubești, Ursa e ursulețul din copilărie, iar Crucea Sudului ar putea fi, pentru cei care – ca și soția mea – sunt credincioși, imnul favorit sau rugăciunea spusă înainte de culcare. Mă trecu un fior, ca și pe Pyle. Noaptea era de ajuns de caldă, dar mlaștinile de o parte și de cealaltă a drumului răcoreau oarecum aerul. Am pornit spre mașină și, pentru o clipă, chiar în mijlocul șoselei, mi-a trecut prin minte că nu mai era acolo. Încrederea de adineauri mi se clătina, chiar dacă

mi-am amintit după aceea că rămăsese la o distanță de treizeci de yarzi. Nu mă puteam stăpâni să nu merg puțin încovoiat – în felul acesta mi să părea că trec mai neobservat.

Trebuia să descui portbagajul ca să scot pătura și zgomotul cheii în broască, spărgând liniștea din jur, m-a făcut să tresar. Nu-mi plăcea deloc să fac zgomot, în noaptea care părea să fie plină de oameni. Cu pătura pe umeri, am lăsat jos capacul, mai încet decât îl ridicasem și, tocmai când îl închideam, cerul se lumină înspre Saigon într-o străfulgerare și se auzi bubuitul unei explozii, uruind de-a lungul șoselei. O mitralieră clănțăni ce clănțăni și apoi tăcu brusc, înainte ca bubuitul să se oprească. „Or fi redus-o la tăcere”, m-am gândit eu, în timp ce din depărtare se auzeau glasuri care strigau de durere, de spaimă sau – cine știe – a victorie. Nu știu de ce, dar îmi imaginasem tot timpul că un atac nu ar putea veni decât de undeva din spatele nostru și acum mă gândeam că am fost înșelat, dându-mi seama că Vietminh-ul e acolo, înaintea noastră, între noi și Saigon. Mergeam așadar în chip inconștient spre primejdie, în loc să ne îndepărtăm de ea, așa cum eu mă îndreptam acum spre ea, întorcându-mă la turn. Mergeam, pentru că așa făceam mai puțin zgomot decât dacă aș fi fugit; trupul meu mă îndemna însă să fug.

Când am ajuns la scară, l-am strigat pe Pyle.

— Eu sunt, Fowler. (Nici atunci măcar nu m-am putut hotărî să folosesc față de el numele meu de botez.)

Înăuntrul colibei scena se schimbase. Tigăile de orez erau din nou pe podea, unul dintre oameni își ținea carabina la șold și ședea rezemat de perete în fața lui Pyle, iar Pyle îngenunchease lângă peretele opus, cu privirea ațintită la pușca-mitra-lieră care stătea pe jos între el și cea de-a doua santinelă. Parcă încercase să se târâie spre ea,

dar fusese oprit. Brațul celei de-a doua santinele era întins spre pușcă. Niciunul nu sărise la celălalt sau nu-l amenințase pe celălalt; stăteau ca într-un joc de copii în care nu trebuie să fii văzut când te miști sau în care ești trimis la loc ca să începi iar.

— Ce se întâmplă aici? l-am întrebat pe Pyle. Santinelele își ridicară privirile la mine, iar Pyle se aruncă asupra puștii, trăgând-o de partea lui.

— Vă jucați? am întrebat din nou.

— N-am încredere în el dacă are pușcă, îmi explică Pyle, și vin ăia.

— Ai tras vreodată cu pușca-mitralieră?

— Nu.

— Buun. Nici eu. Mă bucur că e încărcată... altfel n-am ști cum s-o încărcăm.

Santinelele acceptară liniștite pierderea puștii. Cel cu carabina o lăsă în jos și și-o puse de-a curmezișul picioarelor; celălalt se ghemuise la perete și-și ținea ochii închiși, ca un copil care se credea invizibil în întuneric. Poate că-i părea bine că așa nu mai are nici o răspundere. Undeva 140 pe-afară, mitraliera începuse din nou să clănțăne – trei rafale și apoi tăcere. Cea de-a doua santinelă strânse și mai puternic pleoapele.

— Ei nici nu știu că habar n-avem cum să folosim pușca asta, spuse Pyle.

— E de presupus că sunt de partea noastră.

— Credeam că nu ești de partea nimănui.

— *Touche,* am recunoscut eu. Aș fi vrut ca și cei din Vietminh să știe asta.

— Ce se întâmplă pe-afară?

Am citat din nou ziarul *Extreme Orient,* care va scrie mâine: „Un post situat la cincizeci de kilometri de Saigon a

fost atacat și ocupat temporar azi-noapte de către partizanii Vietminh-ului”.

— Crezi că pe câmp am fi mai în siguranță?

— Pe câmp e grozav de umed.

— Nu pari să te omori cu firea, spuse Pyle.

— Sunt grozav de speriat... dar situația e totuși mai bună decât ar fi putut fi. De obicei nu atacă mai mult de trei posturi pe noapte. Șansele noastre de a scăpa s-au mărit.

— Dar asta ce-o mai fi?

Se auzea uruitul unui tanc greu care mergea pe șosea, îndreptându-se spre Saigon. M-am dus la orificiul prin care se putea trage și m-am uitat în jos: tancul tocmai trecea.

— Patrula.

Tunul din turelă se rotea când într-o parte, când în alta. Aș fi vrut să-i strig, dar la ce bun? N-aveau loc pentru doi civili care nu puteau face nimic. Podeaua se cutremură puțin când trecu tancul și după aceea totul reintră în tăcere. M-am uitat la ceas... Era opt și cincizeci și unu de minute. Așteptam, străduindu-mă să prind precis momentul în care se va trage prima salvă. Era 1. Atins (fr.).

Ca și cum aș fi calculat distanța la care a trăsnit după întârzierea cu care se produce tunetul. După vreo patru minute se auzi tunul bubuind. Am distins iar țăcănitul unei arme antitanc care răspundea și apoi s-a așternut din nou tăcerea.

— Când se întorc, spuse Pyle, am putea să-i strigăm ca să ne ducă la cantonament.

O explozie zgudui podeaua.

— Dacă se mai întorc, am observat eu. Asta pare să fi fost o mină.

Când m-am uitat din nou la ceas, era trecut de nouă și cincisprezece minute și tancul nu revenise încă. Nu se mai

auzea nici o împușcătură.

M-am așezat pe jos, lângă Pyle, și mi-am întins picioarele.

— Să încercăm mai bine să dormim. N-avem altceva mai bun de făcut.

— Nu-s liniștit deloc cu santinelele astea, mi-a zis Pyle.

— N-o să facă nimic ătâta timp cât nu vin partizanii. Pune pușca sub picior ca să fim mai siguri.

Am închis ochii și-am încercat să-mi închipui că mă aflu undeva în altă parte... că sunt într-unui din acele vagoane de clasa a patra care circulau pe căile ferate germane înainte de venirea la putere a lui Hitler, în acele zile când eram tânăr și stăteam treaz toată noaptea fără nici o umbră de melancolie pe față, când visurile îmi erau pline de speranță și nu de teamă. La ora asta începea Phuong întotdeauna să-mi pregătească pipele de seară. Mă întrebam dacă mă așteaptă cumva vreo scrisoare... speram să nu m-aștepte, pentru că știam dinainte ce poate scrie în ea și, atâta timp cât nu primeam nici un răspuns, puteam visa încă imposibilul.

— Ai adormit? mă întrebă Pyle.

— Nu.

— Nu crezi c-ar trebui să tragem sus scara?

— Acum încep să înțeleg de ce nu fac așa ceva. E singurul mijloc care-ți mai rămâne ca să poți fugi.

— Aș vrea să se întoarcă tancul.

— Nu se mai întoarce.

Am încercat să nu mă uit la ceas decât la intervale mai lungi, dar intervalele nu erau niciodată atât de lungi pe cât îmi păreau. Nouă patruzeci, zece și cinci, zece douăzeci, apoi zece treizeci și două, zece patruzeci și unu.

— Ești treaz?

— Da?

— La ce te gândești.

A ezitat o clipă să-mi spună la ce se gândea.

— La Phuong.

— Da?

— Tocmai mă întrebam ce-o fi făcând.

— Iți spun eu ce face. E convinsă probabil că-mi petrec noaptea asta la Tanyin. Nu e pentru prima oară. Stă în pat, a pus să ardă tămâie ca să alunge țânțarii și se uită la fotografiile din *Paris Match.* Ca și francezii, e pasionată de viața familiei regale britanice.

El îmi răspunse, dus pe gânduri:

— Ce minunat trebuie să fie să știi asta exact! și, în întuneric, îmi închipuiam cum arată ochii lui catifelați, ca de câine.

Ar fi trebuit să i se spună Fido, nu Alden.

— Nu știu foarte exact, dar probabil că așa este. N-are nici un rost să fii gelos când nu poți face nimic ca să schimbi lucrurile.

— Câteodată te urăsc, Thomas, pentru felul în care vorbești. Știi cum îmi pare mie Phuong proaspătă ca o floare.

— Sărmană floare, în jurul ei cresc o mulțime de buruieni.

— Unde ai cunoscut-o?

— La Grand Monde, era dansatoare.

— Dansatoare! a exclamat Pyle, ca și cum gândul acesta l-ar fi durut.

— E o profesiune foarte onorabilă, l-am asigurat. Nu trebuie să te necăjești.

— Știi atât de multe, Thomas.

— Port atâția ani în spinare... Când ai să ajungi la vârsta mea...

— Nu am trăit niciodată cu o femeie, nu în sensul propriu, îmi spuse. Nu am trecut niciodată prin ceea ce ai numi tu adevărata experiență.

— S-ar părea că vă cheltuiți teribil de multă energie ca să fluierați.

— Nu am mai vorbit despre asta cu nimeni.

— Ești tânăr. Nu ai de ce să-ți fie rușine.

— Spune-mi, Fowler, ai trăit cu multe femei?

— Nu știu ce înseamnă pentru tine multe. În viața mea n-au fost mai mult de patru femei care să fi însemnat ceva pentru mine sau pentru care să fi însemnat eu ceva. Celelalte patruzeci și ceva... te întrebi de ce ai mai avut de-a face cu ele. Din cauza unor noțiuni de igienă și de obligație socială, amândouă greșit înțelese.

— Crezi într-adevăr că sunt greșit înțelese?

— Aș vrea să mi se dea înapoi nopțile acelea. Iubesc încă, Pyle, și risipesc prea mult. Și apoi, desigur că o mai făceam și din orgoliu. Trece multă vreme până când încetezi să fii mândru pentru că ești dorit. Deși Dumnezeu știe de ce te-ai simți mândru, când privești în jurul tău și vezi cine mai poate fi dorit...

— Thomas, așa-i că tu nu ești de părere că aș fi anormal?

— Aș, de unde, Pyle!

— Nu înseamnă că nu am *nevoie* de dragoste, ca orice om. Nu, nu sunt anormal.

— Niciunul din noi nu are nevoie de dragoste atât cât spune că are nevoie. E foarte multă auto-amăgire în chestia asta. Acum îmi dau seama, de pildă, că nu am nevoie de nimeni, în afară de Phuong. Dar ăsta e un lucru pe care îl

înveți cu timpul. Dacă nu ar fi lângă mine, ar putea trece un an întreg fără să-mi petrec măcar o singură noapte cu alta.

— Dar e *cu tine,* spuse el cu un glas pe care abia dacă l-am auzit.

— Începi cu multe femei și termini ca un bunic, credincios unei singure femei.

— Mi se pare de ajuns de naiv să începi așa...

— Nu cred.

— În Raportul Kinsey nu se spune așa.

— De aceea nu e naiv.

— Știi, Thomas, mă simt foarte bine acum, stând de vorbă cu tine. Aproape că nu mi se mai pare că ne-ar amenința vreo primejdie.

— Așa ne simțeam și la Londra, în timpul bombardamentelor, când încetau. Dar întotdeauna se întorceau.

— Dacă te-ar întreba cineva care e cea mai profundă experiență sexuală pe care ai încercat-o, ce-ai răspunde?

La întrebarea aceasta aveam răspunsul pregătit.

— Să stai în pat dis-de-dimineața și să privești cum își perie părul o femeie într-un capot roșu.

— Joe spunea că pentru el ar fi să se culce cu o chinezoaică și o negresă în același timp.

— Și eu aș fi gândit la fel când aveam douăzeci de ani.

— Joe are cincizeci.

— Mă întreb ce vârstă mentală i s-o fi dat în timpul războiului.

— Phuong era femeia în capot roșu?

Aș fi vrut să nu-mi pună această întrebare.

— Nu, i-am răspuns, femeia aceea a fost înainte. Când mi-am părăsit nevasta.

— Și ce s-a întâmplat după aceea?

— Am părăsit-o și pe ea.

— De ce? într-adevăr – de ce?

— Când iubim ne pierdem mințile. Eram îngrozit la gândul că aș putea s-o pierd. Mă gândeam că se schimbă – nici nu știu dacă așa se și întâmpla, dar nu mai puteam îndura această nesiguranță. M-am repezit către sfârșit așa cum fricosul dă buzna spre dușman și se alege apoi cu o decorație. Voiam să termin o dată și cu moartea asta.

— Moartea?

— Da, era ca un fel de moarte! Și atunci am plecat în Orient.

— Și ai dat de Phuong?

— Da.

— Dar cu Phuong nu ți s-a întâmplat același lucru?

— Nu. Vezi, cealaltă m-a iubit ea. Mi-era teamă că-și va pierde dragostea pe care mi-o arăta. Acum mi-e teamă numai să nu o pierd pe Phuong.

De ce îi spusesem asta? Nu știu. Nu avea nevoie să-l încurajez.

— Dar te iubește, nu-i așa că te iubește?

— Nu-i așa. Asta nu e în firea lor. O să-ți dai seama. N-are sens să spui că sunt copii – ăsta e un clișeu –, dar *au* ceva copilăresc în firea lor. Te iubesc pentru că ești bun, că le oferi un adăpost, că le dai cadouri... Te urăsc când le lovești sau ești nedrept. Ele nu știu ce înseamnă să stai într-o cameră și să faci dragoste cu un străin. Pentru un om care îmbătrâneste, Pyle, e un lucru foarte sigur... n-o să plece de-acasă atâta timp cât se va simți fericită acasă.

Nu voisem să-l jignesc. Mi-am dat seama ce făcusem doar când mi-a spus, cu o furie stăpânită:

— Ar putea prefera să simtă și mai ocrotită și să i se arate și mai multă bunătate.

— Se poate.

— Nu ți-e teamă de această posibilitate?

— Nu atât de mult pe cât mi-era de cealaltă.

— Dar, la urma urmei, o iubești?

— O, da, Pyle, da. Dar în felul acela am iubit numai o dată.

— În ciuda celor patruzeci de femei și… mă repezi el.

— Sunt convins că mă aflu sub nivelul mediu indicat în Raportul Kinsey. Știi, Pyle, femeilor nu le plac bărbații virgini. Nici *nouă* nu sunt sigur că ne plac fecioarele, în afară de cazul în care am fi niște cazuri patologice.

— Nu am spus că sunt virgin, m-a corectat Pyle.

Toate convorbirile mele cu Pyle alunecau în grotesc. Se întâmpla oare să deraieze într-atâta numai din pricina sincerității lui? Conversația lui era întotdeauna prea liniară, prea simplistă.

— Poți să te culci cu o sută de femei, Pyle, și să rămâi totuși virgin. Mulți dintre soldații voștri care au fost spânzurați în timpul războiului pentru viol erau virgini. În Europa însă nu-s atât de mulți și mă bucur că-i așa. Fac foarte mult rău.

— Nu înțeleg prea bine ce vrei să spui, Thomas.

— N-are nici un rost să-ți mai explic. Oricum, subiectul ăsta a început să mă plictisească. Am ajuns la o vârstă când problema sexuală nu mai e atât de importantă cum e bătrânețea sau moartea. Dimineața mă trezesc cu ideile astea în minte, nu cu imaginea trupului unei femei. Nu vreau să fiu singur în ultima decadă a vieții mele și asta-i tot. Nu știu la ce m-aș putea gândi o zi întreagă! Aș prefera să fie o femeie în aceeași cameră cu mine chiar dacă nu aș

iubi-o. Dar dacă Phuong m-ar părăsi, aș avea oare energia să mai găsesc o alta?

— Dacă asta-i tot ce înseamnă ea pentru tine...

— Tot, Pyle? Așteaptă să te apuce și pe tine spaima că mai ai de trăit zece ani singur, fără nimeni în preajmă, și că după aceea te duci la azil. Ai alerga unde-ai vedea cu ochii, ai fugi chiar și de femeia aceea în capot roșu, ca să găsești pe cineva, oricine-ar ii, care să stea cu tine până la capăt.

— De ce nu te întorci atunci la soția ta?

— Nu e ușor să trăiești cu cineva pe care l-ai rănit.

Se auzi o rafală lungă de mitralieră, undeva cam la o milă depărtare de noi. Cine știe, poate că vreo santinelă speriată trăsese în niște umbre, poate că începuse un nou atac. Speram să fie un atac – ne mărea șansele de scăpare.

— Ți-e frică, Thomas?

— Desigur că mi-e frică. Cu spaima tuturor instinctelor mele. Dar rațiunea îmi spune că e mai bine să mori așa. De aceea am și venit în Orient. Aici moartea îți dă târcoale întruna.

M-am uitat la ceas. Se făcuse unsprezece. Mai aveam opt ore și după aceea eram scăpați.

— Mi se pare, i-am zis lui Pyle, că am vorbit aproape despre tot ce se poate vorbi, numai de Dumnezeu nu. Să-l lăsăm pentru orele mici.

— Nu crezi în el, nu-i așa?

— Nu, nu cred.

— Lucrurile mi s-ar părea fără sens dacă n-ar fi el.

— Pentru mine nu au sens nici dacă e.

— Am citit odată o carte...

Niciodată n-am știut ce carte citise Pyle. (Poate că era un volum de York Harding sau din Shakespeare sau antologia aceea de poezie contemporană sau *Fiziologia*

căsătoriei... Poate că era *Triumful veții.)* Un glas pătrunse până la noi în turn – părea să vorbească din întunericul din jur –, un glas spart, de megafon, spunând ceva în vietnameză.

— Asta ne mai lipsea, am zis eu.

Cele două santinele ascultau cu gurile căscate și cu fețele întoarse spre orificiul din perete.

— Ce-i asta? întrebă Pyle.

M-am îndreptat spre deschizătura din perete, pășind parcă prin vocea aceea. Am aruncat o privire rapidă în jur: nu se vedea nimic, nici măcar șoseaua. Când m-am întors cu fața spre santinele, am văzut carabina îndreptată spre mine sau spre deschizătură, nu știam nici eu exact încotro. Dar când m-am deplasat de-a lungul pereților, carabina s-a clătinat, a șovăit o clipă și apoi a început să mă urmărească. Glasul continua să spună mereu același lucru. M-am așezat jos și atunci se lăsă jos și carabina.

— Ce spune? mă întrebă Pyle.

— Nu știu. Cred că au găsit mașina și le spun ăstora să ne predea, dacă nu... Mai bine pune mâna pe pușcă înainte ca să se hotărască.

— O să tragă.

— Nu e convins că e nevoie s-o facă. Când o fi să fie, o să tragă oricum.

Pyle trase piciorul și luă pușca în mână.

— Mă voi mișca pe lingă perete, i-am spus lui Pyle. Dacă mă urmărește cu privirea, amenință-l cu pușca.

Tocmai când mă ridicam, glasul încetă să mai vorbească. Tăcerea mă făcu să tresar. Pyle strigă poruncitor:

— Jos carabina!

Abia am avut timp să mă întreb dacă pușca-mitralieră era încărcată – nu mă uitasem înainte –, că omul și zvârli carabina pe podea.

M-am dus și-am luat-o. Și atunci glasul începu să vorbească din nou. Îmi făcea impresia că repeta exact același lucru ca și înainte. Poate că foloseau o placă de patefon. Mă întrebam când avea să expire ultimatumul.

— Și acum ce se va întâmpla? mă întrebă Pyle, ca un școlar care asistă la o demonstrație de fizică experimentală făcută în laborstorul școlii, de parcă pe el toată această afacere nu-l privea deloc.

— Poate se va trage cu arme antitanc, poate o să vină un partizan...

Pyle examina pușca-mitralieră.

— S-ar părea că mecanismul e foarte simplu. Să trag o salvă?

— Nu, lasă-i să se mai gândească. Ei preferă să captureze postul fără luptă și asta ne mai dă nouă timp. Ar fi mai bine să o ștergem cât mai repede.

— S-ar putea să ne aștepte jos.

— Da.

Cei doi oameni priveau cu atenție. Scriu oameni, dar erau niște băiețandri – nu știu dacă aveau la un loc patruzeci de ani.

— Și cu ei ce facem? mă întrebă Pyle, adăugind cu o brutalitate fățișă: Să-i împușc?

Poate că voia să încerce cum funcționează pușca-mitralieră.

— Dar n-au făcut nimic.

— Voiau să ne predea.

— Și de ce nu? am întrebat. Noi n-avem ce să căutăm pe-aici. E țara lor.

Am descărcat carabina și am aruncat-o pe podea.

— Doar nu vrei s-o lași aici? m-a întrebat Pyle.

— Sunt prea bătrân ca să pot alerga cu o carabină în mână. Și apoi, ăsta nu-i războiul meu. Hai.

Nu era războiul meu, dar mi-ar fi părut bine ca și cei de afară, din întuneric, să fi știut asta. Am stins lampa și, punând piciorul pe scară, m-am pregătit să cobor. Îi auzeam pe cei doi șoptindu-și ceva unul celuilalt, în graiul lor care suna ca un cântec.

— Mergi drept înainte. Spre câmpiile de orez, i-am spus lui Pyle. Amintește-ți că acolo-i apă... nu știu cât de adâncă. Gata?

— Da.

— Îți mulțumesc pentru tovărășie.

— Mi-a făcut plăcere, mi-a răspuns Pyle. Auzeam santinelele mișcându-se îndărătul nostru. Mă întrebam dacă au cuțite. Glasul din megafon vorbea ritos, ca și cum ar fi oferit o ultimă șansă. Ceva se mișcă ușurel în întunericul de sub noi, dar se putea să fi fost un șoarece.

— Tare-aș mai fi vrut să beau ceva, i-am șoptit eu lui Pyle.

— Să mergem.

Ceva se urca pe scară. Nu auzeam nimic, dar scara se clătina sub picioarele mele.

— Ce te-a apucat? m-a întrebat Pyle.

Nu știu de ce mă gândeam că ceva se apropie pe furiș de noi. Numai un om se poate urca pe o scară și, cu toate astea, nu mă puteam gândi că e un om ca și mine... mi se părea că vine spre noi o fiară, ca să ucidă fără zgomot și cu nepăsarea unei alte specii de ființe. Scara se clătina întruna și mie mi se părea că văd ochii strălucitori ai cuiva îndreptați spre noi. Deodată nu am mai putut îndura

această așteptare și am sărit jos și nu am mai simțit nimic altceva decât pământul moale, care-mi răsuci glezna, așa cum ar fi răsucit-o doar o mână expertă. L-am auzit pe Pyle coborând pe scară și mi-am dat seama că, înnebunit de spaimă, nu recunoscusem pasul său, care o făcea să se clatine. Și mai credeam că sunt insensibil și lipsit de imaginație, așa cum trebuie să fie un reporter sau un observator fidel al realității... M-am sculat în picioare și aproape că m-am prăbușit din nou la pământ, din cauza durerii. Am luat-o apoi înspre lanul de orez, trăgând piciorul, și l-am auzit pe Pyle că mă urmează. Dar chiar atunci un proiectil antitanc se abătu asupra turnului și eu m-am trântit din nou cu fața la pământ.

— Ești rănit? mă întrebă Pyle.

— M-a lovit ceva în picior. Nu-i nimic serios.

— Să mergem, mă îndemnă Pyle.

Îl vedeam vag, deoarece părea a fi acoperit cu o pulbere fină, albă. Apoi chipul lui pieri pur și simplu, asemeni unei imagini cinematografice de pe un ecran când aparatul de proiecție se strică și auzi numai sunetele. M-am sculat încetișor, sprijinindu-mă pe genunchiul sănătos, și am încercat să mă ridic fără să mă las pe glezna stângă, care mă durea. Am căzut iar, sfârșit de durere. Nu-mi era răsucită numai glezna. Se întâmplase ceva și mai grav cu piciorul meu stâng. Nu mai puteam să mă necăjesc... durerea înlăturase orice altceva. Zăceam foarte liniștit pe pământ, sperând că durerea nu mă va apuca din nou, și îmi țineam respirația ca atunci când te dor dinții. Nici nu mă mai gândeam că partizanii vor porni în curând să caute printre dărâmăturile turnului: încă un proiectil se abătuse asupra lui. Căutau să se asigure înainte de a porni. Cum durerea începuse să cedeze, mă gândeam cât de mulți bani se risipesc pentru a ucide câteva ființe umane. Caii pot fi

uciși mult mai ieftin. Probabil că nu eram pe deplin conștient, deoarece mi se părea că m-am rătăcit în curtea unui parlagiu care, în micul orășel în care trăisem când eram copil, îmi ațâța imaginația. Mi se părea că aud caii neche-zând de spaimă sau explozia unei substanțe ce ucidea fără dureri.

Durerea reveni după câtva timp. Zăceam fără să fac nici o mișcare și-mi țineam respirația, ceea ce mi se părea foarte important. Mă întrebam cu toată luciditatea dacă trebuie totuși să mă târăsc spre câmp. Poate că partizanii n-or să aibă timp să caute atât de departe. Între timp va fi trimisă o altă patrulă pentru a încerca să ia legătura cu echipajul primului tanc. Îmi era însă mai multă teamă de durere decât de partizani și stăteam nemișcat. Nu-l mai auzeam deloc pe Pyle – trebuia să fi ajuns deja în lan. Deodată am auzit plânsul cuiva. Sunetul venea din direcția turnului sau a ceea ce fusese mai înainte turnul. Nu era plânsul unui om – parcă scâncea un copil care e speriat 153 din cauza întunericului și totuși îi e teamă să plângă. Cred că era unul din cei doi băiețandri. Cine știe, poate că tovarășul lui fusese ucis. Speram ca partizanii să nu-l omoare. Războiul nu trebuie dus cu copii... și deodată mi-am amintit de un trupușor ghemuit într-un șanț. Am închis ochii. Asta mă ajuta să-mi alung durerea și să aștept. Un glas strigă ceva de neînțeles. Mi se părea că am să adorm curând în întunericul, singurătatea și lipsa aceea de durere.

Deodată l-am auzit pe Pyle șoptindu-mi:

— Thomas, Thomas.

Învățase foarte repede să meargă fără să fie simțit. Nu-l auzisem întorcându-se.

— Pleacă, i-am șoptit eu.

Se lungi la pământ, pe burtă, lângă mine.

— De ce n-ai venit? Ești rănit?

— Piciorul. Cred că mi-am fracturat piciorul.

— Te-a nimerit cumva vreun glonte?

— Nu, nu. O bucată de lemn. Vreo piatră. Ceva din sfărâmăturile turnului. Nu sângerează.

— Trebuie să încerci să te scoli.

— Lasă-mă, Pyle. Nu vreau să mă scol, mă doare prea tare.

— Care picior te doare?

— Stângul.

Se apropie de mine și-mi luă brațul după umărul său. Aș fi vrut să scâncesc ca băiatul din turn și apoi m-am înfuriat, dar era foarte greu să-ți poți spune furia în șoaptă.

— Dracu' să te ia, Pyle, lasă-mă odată singur! Vreau să rămân aici.

— Nu se poate.

Mă ținea pe jumătate culcat pe umărul lui. Dar durerea devenise aproape insuportabilă.

— Nu mai face pe eroul. Nu vreau să plec de aici.

— Trebuie să mă ajuți, îmi șopti el, altfel ne prind pe amândoi.

— Ah...

— Taci, vezi că te-aud.

Plângeam de frustrare. Nu-mi putea fi de folos nici un cuvânt mai tare. M-am ridicat, sprijinindu-mă de el, și mi-am lăsat piciorul stâng să atârne. Eram asemenea unor nefericiți concurenți dintr-o cursă în care se aleargă numai cu trei picioare și n-am fi avut mici o șansă să facem totuși ceva dacă în momentul în care pornisem n-ar fi început să tragă în rafale scurte o pușcă-mitralieră, undeva în josul șoselei, dinspre turnul cel mai apropiat. Vreo patrulă își făcea poate drum încoace sau poate că-și împlineau

numărul de trei turnuri distruse. Zgomotul rafalelor acoperi zarva fugii noastre, greoaie și stângace.

Nu știu dacă am rămas conștient tot timpul. Cred că, pe ultimii douăzeci de yarzi, Pyle mi-a susținut cu totul greutatea pe el. Apoi mi-a zis:

— Fii atent. Intrăm în apă.

Tulpinile orezului foșneau, iar noroiul ples-căia și se ridica în jurul nostru. Când Pyle se opri, apa ne ajungea până la piept. Gâfâia și respirația lui întretăiată se auzea asemeni unui orăcăit de broască.

— Iartă-mă, i-am spus.

— Nu puteam să te las așa.

Prima mea senzație a fost aceea că mă simțeam mai bine: apa și noroiul îmi țineau piciorul ca un bandaj strâns, dar delicat. În curând însă frigul ne făcu să dârdâim. Nu știam dacă trecuse de miezul nopții, dar trebuia să mai așteptăm așa încă șase ore, în caz că nu ne descoperau partizanii.

— Poți să stai singur în picioare numai o clipă? mă întrebă Pyle.

Furia mea necugetată mă apucă din nou. Nu aveam nici o scuză, doar durerea care mă chinuia. Nu cerusem să fiu salvat, nici să-mi amân moartea în modul acesta chinuitor. Mă gândeam cu regret la clipele când eram culcat pe pământul tare. Stăteam ca un cocor, într-un picior, încercând să nu mă mai sprijin cu toată greutatea de Pyle, dar, când mă mișcăm, tulpinile de orez mă gâdilau, mi se înfigeau în carne și fâșâiau.

— Mi-ai salvat viața acolo, am zis eu (Pyle își drese glasul, pregătindu-se să-mi răspundă cum scrie la carte), ca să mor aici. Preferam să mor pe uscat.

— Nu vrei să nu mai vorbim? mă rugă Pyle ca pe un bolnav. Trebuie să ne menajăm forțele.

— Cine dracu' te-a rugat să-mi slavezi viața? Am venit în Orient ca să fiu ucis. Asta-i tot din pricina obrăzniciei voastre afurisite...

Mă clătinai în noroi și Pyle îmi luă brațul, trăgându-mi-l după umărul lui.

— Așa, acum ți-e mai ușor, nu?

— Ai văzut prea multe filme de război. Noi însă nu suntem doi soldați din infanteria marină și n-ai să capeți nici o decorație.

— Șșt.

Dinspre capătul ogorului se apropiau de noi niște pași. Pușca-mitralieră de pe șosea încetase să mai tragă și nu se auzea altceva decât zgomotul pașilor și foșnetul frunzelor de orez, când respiram. Deodată pașii se opriră. Păreau să fie în fața noastră, la vreo câțiva metri. Am simțit cum mâna lui Pyle mă apasă ușurel pe umăr și ne cufundarăm amândoi în noroi, încet, încet, ca nu cumva tulpinile de orez să foșnească prea tare. Stăm îngenuncheat, cu capul dat pe spate, numai cu gura deasupra apei. Durerea începea să mă chinuie iar și mă gândeam „Dacă leșin acum, mă înec". Întotdeauna mă gândeam cu silă și cu spaimă că m-aș putea îneca vreodată. De ce oare nu-ți poți alege felul în care trebuie să mori? Nu se mai auzea nici un zgomot. Cine știe, poate că, la douăzeci de pași de noi, ei așteptau să foșnească ceva, să tușească sau să strănute cineva. „Doamne, să știi că o să strănut". Dacă m-ar fi lăsat singur, aș fi răspuns numai de viața mea, nu și de-a lui, și dorea și el să trăiască. Mi-am apăsat cu degetele buza de sus, așa cum învățasem să fac când mă jucam de-a v-ați ascunselea, dar strănutul întârzie doar, gata-gata să izbucnească dintr-

o clipă în alta. Tăcuți, ceilalți așteptau în întuneric... și strănutul venea, venea, izbucni...

Dar, exact în secunda în care am strănutat, partizanii au deschis brusc focul, trăgând o salvă pe desupra tulpinilor de orez, așa că strănutul meu s-a lăsat înghițit de clănțănitul aspru al puștilor, asemănător cu cel al unei bormașini găurind o placă de oțel. Am luat o gură de aer și m-am scufundat, ascunzându-mă așa cum te ascunzi instinctiv de ceea ce îndrăgești, cochetând cu moartea, ca o femeie care așteaptă să fie brutalizată de iubitul ei. Tulpinile de orez ne biciuiră creștetul și furtuna trecu. În aceeași clipă am ieșit și noi la suprafață ca să respirăm și am auzit pașii care se îndepărtau, îndreptându-se spre turn.

— Am scăpat, spuse Pyle.

Cu toate că durerea mă tortura, mă întrebam la ce bun: pe mine mă aștepta bătrânețea, postul de redactor-șef, singurătatea, cât despre el, acum o știu, se grăbea să anticipeze. Apoi ne-am apucat să așteptăm. Pe drumul spre Tanyin se aprinse deodată un foc viu. Ardea vesel, ca la o serbare.

— Asta-i mașina mea, am spus.

— E o porcărie, Thomas. Mi-e silă să văd cum se face risipă.

— Probabil că mai era destulă benzină în rezervor cât să-i poată da foc. Ți-e tot atât de frig ca și mie, Pyle?

— Mi-e și mie tot atât de frig.

— Ce-ar fi să ieșim să stăm pe șosea?

— Să mai așteptăm încă vreo jumătate de ceas.

— Dar tu mă ții în spinare...

— Nu-i nimic, pot s-o fac, sunt tânăr. Încercase să vorbească în glumă, dar am simțit vorbele lui tot atât de reci ca și noroiul în care ne aflam. Voisem să-i cer iertare

pentru modul în care vorbisem când mă chinuia durerea, dar acum am început din nou:

— Dacă ești tânăr, cu atât mai bine. Poți să mai aștepți, nu-i așa?

— Nu înțeleg ce vrei să spui, Thomas. Fuseserăm împreună un timp egal cu nopțile unei săptămâni puse laolaltă, dar nu mă înțelegea mai mult decât ar fi înțeles dacă i s-ar fi vorbit în franceză. Am explicat cumva:

— Ai fi făcut mai bine să mă lași singur.

— N-aș mai fi putut da ochii cu Phuong, mi-a răspuns el și numele ei rămase suspendat în aer ca oferta unui bancher.

Am acceptat oferta.

— Așadar ai făcut totul pentru ea.

Ceea ce făcea ca gelozia mea să apară și mai absurdă și mai umilitoare era faptul că trebuia să o exprim în șoaptă și așa nu avea nici un fel de forță, căci gelozia se potrivește cu declamația.

— Crezi că o s-o câștigi cu fapte din astea eroice? Cât de mult greșești! Dac-aș fi mort, ea ar fi a ta.

— Nu asta voiam să spun, mă întrerupse Pyle. Când ești îndrăgostit vrei să joci cinstit. Asta-i tot.

Asta era adevărat, m-am gândit eu, dar nu chiar așa. Când ești îndrăgostit e ca și cum te-ai vedea pe tine însuți cu ochii altcuiva, e ca și cum ai fi îndrăgostit de imaginea ta proprie, falsificată și exagerată. În dragoste nu suntem în stare să fim cinstiți – actul de curaj nu e altceva decât un rol jucat în fața unui public compus din două persoane. Poate că nu mai iubeam, dar de amintit îmi aminteam de toate aceste lucruri.

— Dac-aș fi fost în locul tău, te-aș fi lăsat singur, i-am răspuns eu lui Pyle.

— Nu-i adevărat. Sunt sigur că n-ai fi făcut-o. Şi adăugă, cu o insuportabilă mulţumire de sine:

— Ştiu asta mai bine decât tine.

Furios, am încercat să mă depărtez de el şi să mă ţin cum oi putea pe picioare, dar durerea s-a năpustit asupră-mi, urlând ca un tren într-un tunel, şi a trebuit să mă sprijin de el şi mai apăsat, ca să nu mă cufund în apă. Pyle mă cuprinse cu amândouă braţele de mijloc şi mă ţinu strâns, după aceea începu să mă tragă spre marginea şanţului şi de acolo spre poteca dintre ogoare. Când ajunse, mă întinse deasupra noroiului din marginea şanţului, iar când durerea încetă şi am putut să deschid ochii fără să-mi ţin răsuflarea, am văzut doar desenul complicat al constelaţiilor de pe cer, un desen care-mi era străin şi pe care nu-l puteam desluşi: nu erau stelele de acasă. Faţa lui s-a aplecat deasupra mea, acoperindu-le:

— Eu mă duc spre şosea, Thomas, să găsesc vreo patrulă.

— Ai înnebunit. Or să te împuşte înainte de a şti cine eşti, dacă n-au să te prindă cumva partizanii.

— E singura posibilitate de scăpare. Nu poţi să mai rămâi în apă încă şase ore de-acum înainte.

— Du-mă atunci pe şosea.

— Să-ţi las puşca-mitralieră? mă întrebă el cu îndoială.

— Nu. Dacă vrei s-o faci pe eroul, strecoară-te măcar prin lanurile de orez.

— Ca să treacă patrula înainte să o pot striga?

— Dar tu nu ştii să vorbeşti franţuzeşte.

— O să strig: *Je suiş Fronggais.* N-avea grijă, Thomas. O să fiu foarte prudent.

Până să-i răspund, el se şi depărtase destul de mult ca să nu-i mai pot şopti nimic. Mergea cât putea mai încet,

oprindu-se adesea. II vedam clar în lumina flăcărilor mașinii care ardea, dar nimeni nu trase în el. Curând trecu de mașină și tăcerea se așternu pe urmele lui. Da, era prudent, așa cum fusese și când coborâse pe fluviu, venind la Phat Diem. Avea precauțiile unui erou dintr-o povestire de aventuri pentru copii și era mândru de această precauție ca de-o insignă de cercetaș, fiind pe deplin inconștient de absurditatea și nesiguranța aventurii sale.

Zăceam pe spate și așteptam, încercând să deslușesc dacă nu se aud cumva împușcăturile partizanilor sau ale unei patrule a Legiunii străine. Nu se auzea însă nimic. Avea să treacă probabil un ceas, dacă nu și mai bine, până să ajungă la vreun turn, dacă avea să ajungă vreodată. Am întors capul și am zărit ceea ce mai rămăsese din turn: un morman de lut, de trunchiuri de bambus și de șipci, care se cufundă în întuneric când flăcările mașinii se stinseră treptat. Când mă lăsa durerea mă simțeam mai liniștit, ca într-un fel de armistițiu al nervilor. Îmi venea să cânt. Mă gândeam ce ciudat e că oameni de aceeași meserie ca a mea ar fi rezumat această noapte într-o știre de numai două rânduri. Și chiar era o noapte ca oricare alta. Numai eu eram singurul lucru neobișnuit în această noapte. Chiar în clipa aceea am auzit pe cineva plângând încet. Sunetele veneau dinspre rămășițele turnului. Una dintre santinele era încă în viață.

Mă gândeam: „Bietul băiat, dacă nu ne-am fi poticnit tocmai lângă postul *lui,* ar fi putut să se predea așa cum se predau aproape toți sau ar fi fugit la prima chemare a megafonului. Dar eram și noi acolo, doi albi cu o pușcă-mitralieră, așa că nu au îndrăznit să facă nici o mișcare. Când am plecat era prea târziu”. Eu eram răspunzător pentru acel glas care se tânguia în întuneric; mă lăudasem cu detașarea mea totală și că nu am nimic de-a face cu acest război, dar rănile soldatului fuseseră pricinuite de

mine, ca și cum m-aș fi folosit de pușca-mitralieră ca să fac ceea ce voise Pyle să facă.

M-am străduit să ajung de pe mal pe șosea. Voiam să fiu lângă el. Era singurul lucru pe care-l puteam face: să iau parte la durerea soldatului. Dar durerea care mă chinuia mă țintuia locului. Nu-l mai auzeam. Stăteam nemișcat și nu auzeam altceva decât durerea mea, ce zvâcnea ca o inimă imensă. Îmi țineam răsuflarea și mă rugam Dumnezeului în care nu credeam: „De-aș muri sau leșina o dată! Ajută-mă, Doamne, să mor sau să leșin!” După aceea cred că am leșinat și n-am mai știut nimic. Visam că mi-au înghețat pleoapele și cineva încearcă să mi le desfacă cu o daltă și voiam să-i spun să aibă grijă să nu-mi atingă globii oculari, dar nu puteam vorbi și dalta pătrunse printre pleoape, iar în fața mea era o lanternă care ardea.

— Thomas, am scăpat, spunea Pyle.

Îmi amintesc că-mi spusese aceste cuvinte, dar nu-mi amintesc deloc ce s-a mai întâmplat apoi. Pyle povestea că, după aceea, am arătat cu mâna în altă parte și le-am spus că în turn e un om. I-am trimis să se ducă să-l caute. În orice caz nu pot să fiu de acord cu aprecierea sentimentală pe care a făcut-o Pyle. Mă cunosc prea bine și știu cât de puternic e propriul meu egoism. Nu pot să mă simt bine (și ținta cea mai de seamă a mea e să mă simt bine) dacă văd, aud sau simt că altcuiva i-e rău. Și acest lucru e considerat uneori de către oamenii naivi ca o dovadă de altruism, când tot ce faci e să sacrifici o mică parte de bine – în acest caz, o amânare a îngrijirii rănii mele – de dragul unui bine mult mai mare, liniștirea conștiinței, ceea ce mi-ar fi îngăduit să mă gândesc numai la mine.

Se întoarseră și-mi spuseră să băiatul a murit. Mă simțeam fericit. De altfel, nici nu mai suferam prea mult după injecția cu morfină pe care mi-o făcuseră în picior.

▫ *CAPITOLUL III* ▫

Am urcat încet treptele care duceau spre apartamentul meu din rue Catinat. M-am oprit să mă odihnesc pe palier. Ca întotdeauna, babele stăteau în fața closetului și pălăvrăgeau. Pe fața lor destinul săpase – ca altora în palmă – linii adânci. Când am trecut pe lângă ele, au tăcut. Mă și întrebam ce mi-ar fi putut spune, dacă aș fi înțeles limba lor, despre cele ce se mai întâm-plaseră în timpul cât zăcusem internat, departe, pe drumul spre Tanyin, în spitalul Legiunii străine, îmi pierdusem cheile undeva pe câmp sau în turn, dar îi trimisesem vorbă lui Phuong și ea aflase, desigur, ce se întâmplase, asta dacă mai era acasă. În acest „dacă” era cuprinsă întreaga mea nesiguranță. Nu primisem nici o știre de la ea cât timp fusesem în spital. Nu prea știa să scrie în franceză, iar eu nu știam vietnameza. Am bătut și ușa s-a deschis imediat. Totul părea să fie la fel ca și altădată. Am privito cu atenție când m-a întrebat cum mă simt și când mi-a atins piciorul rănit, oferindu-mi umărul ei să mă sprijin de el ca de o tulpină tânără.

— Ce fericit sunt că m-am întors acasă!

Îmi spuse că i-am lipsit și, desigur, doream să aud așa ceva. Îmi spunea întotdeauna ce voiam să aud, ca un hamal care răspunde la întrebările care i se pun. Se mai întâmplau uneori și accidente și acum așteptam accidentul.

— Cum te-ai mai distrat?

— A, m-am dus foarte des la sora mea. A găsit o slujbă la americani.

— Da, a găsit? Pyle a ajutat-o să găsească?

— Nu Pyle, Joe.

— Cine-i Joe?

— II știi doar. Atașatul economic.

— A, da, Joe.

Pe omul ăsta îl uitai foarte repede. Nici azi nu aș putea spune despre el decât că era un om gras, că avea obrajii rași și pudrați și că râdea zgomotos; încolo nu mai știam nimic, doar că i se spunea Joe. Există asemenea oameni al căror nume e întotdeauna prescurtat astfel.

M-am întins pe pat cu ajutorul lui Phuong.

— Ai văzut vreun film? am întrebat-o eu.

— Se dă unul foarte amuzant, aici la Catinat.

Și imediat începu să-mi povestească amănunțit acțiunea, în timp ce eu mă uitam prin casă, cercetând dacă nu se vede nicăieri vreun plic alb care ar putea fi o telegramă. Atâta vreme cât n-o întrebam, mai puteam crede că a uitat să-mi spună și că, cine știe, mesajul e undeva pe măsuța mașinii de scris sau pe dulap sau poate l-a pus, ca să nu se piardă, în sertarul în care-și ținea eșarfele.

— Dirigintele poștei – cred că era dirigintele poștei, dar se poate să fi fost primarul – îi urmărește și împrumută o scară de la brutar și intră pe fereastră la Corina, dar, ce să vezi, ea era în camera cealaltă cu Francois, dar el nu a auzit-o venind pe madame Bompierre. Ea intră și-l vede în capul scării și crede că...

— Dar cine era madame Bompierre? am întrebat, întorcându-mi capul spre lavoar, unde punea ea câteodată scrisorile, printre flacoanele cu loțiuni.

— Ți-am spus doar. Era mama Corinei și-și căuta un bărbat, fiindcă rămăsese văduvă...

Se așeză pe pat și-și strecură mâna pe sub cămașă.

— Era foarte amuzant.

— Sărută-mă, Phuong.

Nu era deloc cochetă. Făcu imediat ce-i cerusem și continuă să-mi povestească acțiunea filmului pe care-l

văzuse. S-ar fi culcat cu mine tot atât de supusă dacă i-aș fi spus s-o facă. Și-ar fi scos imediat pantalonii, fără nici o ezitare, reluându-și după aceea firul povestirii despre madame Bompierre și despre situația în care se afla dirigintele poștei.

— Am primit vreo telegramă?

— Da.

— De ce nu mi-ai dat-o?

— Ca să nu începi iar să lucrezi. Acuma trebuie să stai culcat și să te odihnești.

— S-ar putea să fie altceva.

Mi-o dădu. Am remarcat că fusese deschisă. Suna așa: „Avem nevoie articol patru sute cuvinte situația după plecare de Lattre domeniul militar și politic”.

— Da. E vorba de lucru. De unde ai știut? De ce-ai deschis-o?

— Credeam că e de la soția ta. Speram să fie vești bune.

— Cine ți-a tradus-o?

— Soră-mea.

— Dacă știrile ar fi fost proaste, m-ai fi părăsit, Phuong?

Își frecă mâna de pieptul meu ca să mă asigure că n-ar fi făcut așa ceva, nedându-și seama că de data aceasta aveam nevoie de vorbe, oricât de neadevărate ar fi fost.

— Nu vrei să fumezi o pipă? *Ai* o scrisoare. Cred că e de la ea.

— Și pe asta ai deschis-o?

— Scrisorile nu ți le deschid. Telegramele sunt publice. Nu le citesc funcționarii de la poștă?

Plicul fusese pus bine, printre eșarfe. Îl scoase cu delicatețe și-l puse pe pat. Am recunoscut scrisul.

— Dacă veștile sunt proaste, ce vei...? Știam însă că veștile nu pot fi decât proaste.

O telegramă ar fi însemnat o clipă de generozitate, o scrisoare nu putea conține altceva decât explicații, justificări... așa că m-am oprit, nefiind deloc cinstit din parte-mi să-i cer promisiuni care nu puteau fi respectate.

— De ce ți-e teamă? mă întrebă Phuong. Mă gândeam: „Mi-e teamă de singurătate, de Clubul Presei, de dormitor, mi-e teamă de Pyle”.

— Dă-mi un brandy cu sifon.

M-am uitat cum începe scrisoarea cu: „Dragă Thomas”, și cum sfârșește – „Cu afecțiune, Helen” -și am așteptat brandy-ul.

— E de la *ea*?

— Da.

Înainte de a începe să citesc, m-am întrebat ce o să-i spun lui Phuong. O s-o mint sau o să-i spun adevărul?

„Dragă Thomas, N-am fost deloc surprinsă când am primit scrisoarea ta și când am aflat că nu ești singur. Doar nu ești tu bărbatul care să rămână prea multă vreme singur, nu-i așa? Se prind femeile de tine cum se prinde praful de haină. Poate că aș nutri mai multă simpatie pentru ceea ce ți se întâmplă dacă n-aș ști că te vei consola foarte repede când ai să te întorci la Londra.

Nu știu dacă ai să mă crezi, dar ceea ce mă face să stau pe gânduri și să nu-ți telegrafiez un simplu «Nu» e gândul la biata fată. Noi suntem mai sensibile ca tine în ceea ce privește consecințele”.

Am dat pe gât o înghițitură de brandy. Nu-mi dădusem seama că jignirile de ordin sexual nu pot fi uitate, oricâți ani ar trece. Din pricină că nu-mi dădusem prea multă osteneală – nu-mi alesesem cuvintele cu grijă –, o făcusem

să sângereze din nou. Cine putea să-i ia în nume de rău că îmi zgândărea, la rândul ei, rănile? Când suntem nefericiți, lovim în alții.

— E prost, nu? mă întrebă Phuong.

— Puțin cam neplăcut. Dar are dreptate. Am continuat să citesc:

„Am crezut întotdeauna că o iubeai pe Anne mai mult decât pe oricine, până ai împachetat totul și ai plecat. Acum te pregătești să părăsești o altă femeie și din scrisoarea ta reiese limpede că, de fapt, nici nu te aștepți la un răspuns «favorabil». «Am făcut tot ce s-a putut», nu gândești așa? Ce-ai face dacă aș răspunde «Da»? Chiar te-ai căsători cu ea? (N-am cum să scriu altfel – nu mi-ai spus cum o cheamă.) Poate că da. Cred că, asemeni nouă, celorlalți, îmbătrânești și tu și n-ai vrea să rămâi singur. Câteodată mă simt și eu foarte singură. Cred că Anne și-a găsit alt bărbat. Dar ai părăsit-o la vreme".

Știa unde să mă lovească. Am mai tras o dușcă. O țâșnitură de sânge – acestea au fost cuvintele care mi-au trecut prin minte.

— Să-ți pregătesc o pipă? mă întrebă Phuong.

— Orice, am zis eu, orice.

„Acesta-i unul din motivele pentru care ar trebui să spun «Nu». (Nu e necesar să mai vorbim și despre motivele religioase, deoarece tu n-ai înțeles și nici n-ai crezut vreodată în asta.) Căsătoria nu te poate împiedica pe tine să părăsești o femeie. Întârzie doar procesul de despărțire și în acest caz ar fi cu atât mai nedrept față de fată, dacă ai trăit cu ea cam tot atât cât ai trăit cu mine. O vei aduce în Anglia, unde se va simți străină și singură. Și, când o vei abandona, va fi îngrozitor de părăsită. Nici nu știu dacă a învățat să se folosească de cuțit și de furculiță. Sunt atât de necruțătoare pentru că mă gândesc mai mult la binele ei și

nu la al tău. Dar, Thomas dragă, mă gândesc și la binele tău”.

Mă simțeam ca și cum aș fi fost bolnav cu adevărat. De multă vreme nu mai primisem nici o scrisoare de la nevastă-mea. O silisem să-mi scrie și-mi dădeam seama din fiecare cuvânt cât de mult suferise. Suferința ei lovea în suferința mea: reveniserăm la vechiul obicei de a ne răni unul pe celălalt. De-ar fi cu putință să iubești fără să fii rău! Fidelitatea nu e totul: o iubisem pe Anne și totuși îi făcusem rău. Însuși actul posesiunii înseamnă să rănești. Suntem prea mărunți la trup și la minte ca să posedăm o altă ființă fără a ne mândri sau să fim posedați fără a fi umiliți. Într-un fel, eram bucuros că nevastă-mea mă lovea din nou – uitasem de durerea ei de prea multă vreme și numai așa puteam plăti pentru asta. Din nefericire, în asemenea întâmplări sunt amestecați întotdeauna și oameni nevinovați, întotdeauna și pretutindeni mai există și un glas care să plângă dintr-un turn. Phuong aprinse lampa.

— Îți dă voie să te căsătorești cu mine?

— Nu știu încă.

— Nu o spune?

— Dacă o spune cumva, o spune foarte încet. Mă gândeam: „Te mândrești că ești *degage,* că ești reporter și nu scrii articole de fond, dar în ce încurcături te bagi între timp... Celălalt fel de a duce războiul e mai nevinovat. Cu un mortier se face mai puțin rău.

„Dacă aș spune, împotriva convingerilor mele cele mai puternice, «Da», ți-ar fi totuși mai bine? îmi scrii că ești rechemat în Anglia și-mi dau seama cât de mult suferi la acest gând și că ai face orice ca să-ți ușurezi situația. Mi te pot imagina căsătorindu-te după un chef prelungit. Prima oară am încercat cu adevărat – și tu și eu – și n-am reușit.

Dar a doua oară, când nici nu mai ești atât de hotărât... îmi scrii că a o pierde pe fata asta ar însemna să termini cu viața. Ai folosit exact aceeași frază și față de mine – ți-aș putea arăta scrisoarea, o mai păstrez încă – și cred că i-ai scris la fel și lui Anne. Mi-ai scris că noi am încercat întotdeauna să ne spunem adevărul unul celuilalt, dar, Thomas, adevărul tău e întotdeauna atât de trecător. La ce bun să-ți mai dau atâtea argumente sau să încerc să te fac să vezi ce-ar fi mai bine? Mi-e mult mai ușor să acționez așa cum crezi tu, în chip irațional – și să-ți scriu pur și simplu: Nu cred în divorț, religia mea mi-l interzice, așa că răspunsul meu, Thomas, este nu... Nu”.

Urma încă o jumătate de pagină pe care n-am mai citit-o, după care încheia: „Cu afecțiune, Helen”. Cred că era vorba despre vreme și despre o bătrână mătușă de-a mea la care țineam mult. N-aveam de ce să mă plâng. Mă așteptasem la un asemenea răspuns. Cuprindea o mulțime de adevăruri. Aș fi vrut doar să nu gândeasca cu voce tare atâta timp, mai ales că gândurile acestea ne răneau deopotrivă, pe ea ca și pe mine.

— Spune„nu”?

I-am răspuns aproape fără nici o ezitare:

— Nu s-a hotărât încă. Mai sunt speranțe. Phuong izbucni în râs.

— Spui „speranțe” cu o figură atât de tristă! Stătea la picioarele mele ca un câine pe mormântul unui cruciat și-mi pregătea pipa, iar eu mă întrebam ce am să-i spun lui Pyle. După patru pipe, m-am simțit mai pregătit să înfrunt viitorul și i-am spus lui Phuong că speranțele erau mari. Soția mea dorea să consulte un avocat. Telegrama putea sosi dintr-o zi într-alta.

— Nu-i nimic. Poți trece pe numele meu ce vrei, m-a liniștit ea și în ce-mi spunea auzeam parcă glasul surorii

sale.

— N-am nici un fel de economii. Nu mă pot măsura cu Pyle.

— Nu te necăji. Cine știe ce se mai poate întâmpla. Sunt soluții și pentru asta. Sora mea spune că poți face o asigurare pe viață.

Mă gândeam de cât realism dă dovadă, mini-malizând importanța banilor și nefăcând declarații de dragoste răsunătoare sau care ar fi putut s-o angajeze. Mă întrebam cum avea să reziste Pyle de-a lungul anilor acestei inimi dure, el, care era un romantic. Dar, desigur, în cazul lui, pe numele ei ar fi fost depusă o sumă frumoasă și duritatea s-ar fi înmuiat ca și mușchii pe care nu-i întrebuințezi, dacă nu ar fi fost nevoie de ea. Cei bogați o scot la capăt și într-un fel și într-altul.

În seara aceea, înainte ca prăvăliile de pe rue Catinat să se fi închis, Phuong își cumpără încă trei eșarfe. Ședea pe pat și le desfășura în fața mea, arătându-mi ce culori vii au, spunând tot felul de nimicuri cu vocea ei cântată. După aceea le împături cu grijă și le aranja alături de o altă duzină de eșarfe, în sertarul ei, ca și cum ar fi pus baza unei modeste averi. Iar eu am încercat nebunește să fac același lucru, scriindu-i chiar în acea seară lui Pyle, sub impulsul clarității și previziunii înșelătoare a opiului. Și iată ce i-am scris – am găsit scrisoarea ieri în cartea lui York Harding *Rolul Apusului.* O citea, probabil, când primise scrisoarea. Poate că o folosise ca semn de carte și după aceea nu-și mai reluase lectura.

„Dragă Pyle”, începusem eu și pentru prima și singura dată fusesem ispitit să scriu „Dragă Alden”, pentru că, la urma urmei, nu era vorba decât de o scrisoare obișnuită, de o oarecare importanță și puțin deosebită de oricare alta de același gen prin minciuna pe care o conținea: „Dragă Pyle,

Am vrut să-ți scriu încă din spital ca să-ți mulțumesc pentru ce-ai făcut pentru mine în noaptea aceea, când m-ai salvat, fără îndoială, de la un sfârșit puțin plăcut. Pot umbla acum din nou cu ajutorul unui baston. Din câte se pare, am căzut cum trebuie și vârsta nu mi-a muiat încă oasele, făcându-le fragile. Trebuie să ne vedem ca să sărbătorim...” (Tocul mi s-a oprit la acest cuvânt și după aceea, asemeni unei furnici care întâlnește un obstacol, l-am ocolit.) „Mai am și altceva de sărbătorit și știu că prilejul te va bucura, deoarece mi-ai spus întotdeauna că amândoi dorim să veghem asupra 171 intereselor lui Phuong. Când m-am întors acasă, am găsit o scrisoare venită din partea soției mele, prin care-mi spune că, într-un fel, e de acord să divorțeze de mine. Așa că nu trebuie să te mai necăjești din pricina lui Phuong”.

Fraza era crudă, dar nu mi-am dat seama de cruzimea ei decât după ce am recitit întreaga scrisoare și atunci era prea târziu ca să mai schimb ceva. Dacă mă apucam să șterg asta, aș fi făcut mai bine să rup scrisoarea cu totul.

— Care eșarfă îți place mai mult? mă întrebă Phuong. Mie îmi place cea galbenă.

— Și mie îmi place cea galbenă. Du-te la hotel și expediază-mi, te rog, scrisoarea asta.

Se uită la adresă.

— Aș putea s-o duc la legație. N-ar mai fi nevoie să o timbrez.

— Aș prefera să o pui la poștă.

După aceea m-am întins pe spate și, cu cugetul împăcat, m-am gândit: „Acum n-o să mă părăsească, cel puțin până la plecare, și – cine știe poate că mâine, după ce voi mai fuma câteva pipe, voi găsi eu un mijloc ca să nu mai plec”.

Viața de toate zilele merge înainte și asta a salvat mințile multor oameni. Așa cum în timpul

bombardamentelor aeriene s-a dovedit că nu poți fi în permanență înspăimântat, tot astfel sub bombardamentul îndeletnicirilor de fiecare zi, al întâlnirilor întâmplătoare, al neliniștilor impersonale, temerile proprii dispăreau ore de-a rândul. Gândurile că a venit aprilie, că trebuie să plec 172 din Indochina, că viitorul îmi apare tulbure fără Phuong erau îndepărtate de telegramele zilnice, de buletinele agenției de presă vietnameze, de boala secretarului meu, un indian pe care-l chema Dominguez (familia lui venise din Goa, prin Bombay) și care asista în locul meu la conferințele de presă mai puțin importante, asculta cu o ureche atentă ce și cum se vorbea sau se bârfea și ducea mesajele mele la telegraf sau la cenzură. Cu ajutorul negustorilor indieni, el organizase mai cu seamă în nord, în Haiphong, Nam Dinh și Hanoi, un serviciu de informații de care mă puteam folosi și care cred că știa mult mai bine decât înaltul Comandament francez unde sunt grupate batalioanele Vietminh-ului din delta Tonkinului.

Și, deoarece nu ne foloseam de informațiile noastre decât când deveneau cunoscute și nu le transmiteam niciodată spionajului francez, Dominguez se bucura de încrederea și prietenia unora dintre agenții Vietminh-ului, ascunși în Saigon-Cholon. Faptul că era un asiatic, în ciuda numelui, îl ajuta în chip evident.

Mi-era drag Dominguez. În timp ce alți oameni își purtau mândria ca pe o boală de piele, la suprafață, sensibili la cea mai mică atingere, mândria lui era ascunsă în adânc și limitată la cele mai neînsemnate manifestări posibile la o ființă omenească. Ceea ce te izbea în contactul zilnic cu el era amabilitatea și modestia, precum și o dragoste absolută de adevăr; ar fi trebuit să fii căsătorit cu el ca să-i poți descoperi mândria. Probabil că adevărul și modestia merg mână în mână, de aceea orgoliul ne face să spunem atâtea minciuni – în meseria mea orgoliul

reporterului, dorința de a scrie un reportaj mai bun decât al altora. Dominguez mă ajuta să nu am aceste 173 griji, să pot rezista tuturor telegramelor care veneau din Anglia și te întrebau de ce nu ai scris despre cutare sau cutare istorie sau despre faptele povestite în reportajele altcuiva și despre care știam prea bine că sunt neadevărate.

De când eram bolnav, îmi dădeam seama cât de mult îi datorez – ce să mai spun, avea grijă până și ca mașina mea să aibă suficientă benzină – și totuși niciodată, măcar cu un cuvânt sau cu o privire, nu se amesteca în viața mea particulară. Era, mi se pare, romano-catolic, dar în afară de nume și de locul în care se născuse nu aveam altă certitudine, deoarece din tot ce aflasem din convorbirile noastre se putea tot atât de bine să-l fi adorat pe Krishna sau să se ducă în pelerinaj anual, încins cu sârmă ghimpată, la peșterile din Bătu. Boala lui însemna însă pentru mine o adevărată salvare, scutindu-mă de a fi măcinat de neliniște. Asistam la conferințe de presă plictisitoare, mă duceam șchiopătând la Continental să mai schimb o vorbă cu colegii mei, dar eram mai puțin priceput ca Dominguez în a deosebi adevărul de minciună, așa că am început să-l vizitez în fiecare seară ca să discutăm despre cele ce auzisem. Câteodată venea și un prieten de-al său, un indian, și se așeza lângă patul de fier îngust al lui Dominguez. Locuința acestuia se afla pe una din ulițele ce se desprindeau din bulevardul Galbeni. Dominguez ședea în pat, cu spatele drept și cu picioarele strânse sub el, așa că-ți făcea impresia că nu ești în vizită la un bolnav, ci mai degrabă că ești primit de vreun rajah sau de vreun preot. Uneori, când avea febră mare, sudoarea îi șiroia pe față, dar nu-și pierdea niciodată firul gândurilor, de parcă trupul altcuiva ar fi fost bolnav. Gazda îi punea întotdeauna 174 lângă pat o cană cu limonada proaspătă, dar niciodată nu l-am văzut ducând-o la gură – poate pentru că asta ar fi

însemnat să admită că îi era *lui* sete și că propriul lui trup era lovit de boală, îmi amintesc mai cu seamă de una din zilele în care l-am vizitat. Renunțasem de mult să-l mai întreb cum se simte, de teamă ca întrebarea mea să nu sune a reproș, și acum mă întreba el întotdeauna, cu multă grijă, cum îmi mai merge cu sănătatea și se scuza că mă face să urc atâtea scări. După aceea îmi spuse:

— Aș vrea să faceți cunoștință cu unul dintre prietenii mei. Vrea să vă spună o istorie care v-ar interesa.

— Da?

— I-am scris numele pe o hârtie, pentru că știu că vă vine greu să țineți minte numele chinezești. Nu trebuie să-l folosim, firește. Are un depozit de fier vechi pe Quai Mytho.

— E o chestiune importantă?

— S-ar putea să fie.

— Cam despre ce e vorba?

— Aș prefera să aflați asta de la el. Poate să pară ciudat, dar n-am înțeles despre ce e vorba.

Sudoarea îi șiroia pe față, dar o lăsa să curgă ca și cum broboanele ar fi fost vii și sfinte, deoarece el – asta venea de la hinduși – n-ar fi primejduit nici viața unei muște. Mă întrebă:

— Ce știți despre prietenul dumneavoastră Pyle?

— Nu prea multe. Drumurile noastre s-au încrucișat o dată și asta-i tot. Nu l-am mai văzut de când cu povestea de la Tanyin.

— Ce slujbă are la Misiune?

— Lucrează în cadrul Misiunii Economice, dar asta servește la acoperirea multor păcate. Văd că-l interesează industria locală – probabil în legătură cu relațiile de afaceri ale vreunui concern american. Nu-mi place că-i pun pe francezi să se bată și între timp ei își fac afacerile.

— L-am auzit ieri vorbind la o recepție pe care a dat-o legația în cinstea unor *congressmen*care vizitează Indochina. II puseseră să-i informeze despre situația de aici.

— Dumnezeu să ajute Congresul. Pyle a venit aici abia de șase luni.

— Vorbea despre vechile puteri coloniale -Anglia și Franța – și despre faptul că niciuna nu se poate aștepta să câștige încrederea asiaticilor, în problema asta, America ar avea mâinile curate.

— Hawaii, Puerto Rico, am zis eu, New Mexico...

— Și atunci cineva i-a pus câteva întrebări-tip despre șansele guvernului de aici de a înfrânge forțele Vietminh-ului, iar el i-a răspuns că numai o A Treia Forță ar putea s-o facă. O A Treia Forță ar fi ferită și de influența comunismului, și de aceea a colonialismului. Vorbea despre o democrație națională; trebuie numai să găsești un conducător și să-l ții departe de vechile puteri coloniale.

— Totul e scos din York Harding, l-am lămurit eu. A citit chestiile astea înainte de a veni aici. Mi-a vorbit despre ele încă din prima săptămână când a sosit și de atunci n-a mai învățat nimic.

— Poate că a găsit conducătorul despre care vorbea, spuse Dominguez.

— Ce importanță ar avea?

— Nu știu. Nu știu ce face el. Dar duceți-vă și vorbiți cu prietenul meu care stă pe Quai Mytho.

M-am dus acasă, în rue Catinat, ca să-i las un bilet lui Phuong și apoi, cum asfințea, m-am dus să hoinăresc prin port. Mesele și scaunele stăteau pe-afară, pe chei, alături de vapoarele mari, de vasele cenușii și de micile bucătării portabile în care focul ardea și mâncarea fierbea în clocot. Pe Boulevard de la Somme, pe sub copaci, frizerii lucrau de

zor, iar ghicitoarele pălăvrăgeau la umbra zidurilor, tot amestecând cărțile lor de joc murdare. În Cholon erai ca într-un oraș în care lucrul părea abia să înceapă și nu să se sfârșească o dată cu lumina zilei. Parcă mergeai printr-un decor de pantomimă: flamurile chinezești lungi și verticale, luminile sclipitoare și grupurile de figuranți te duceau spre culise, unde totul era dintr-o dată cu mult mai întunecat și mai liniștit. Prin astfel de culise am trecut eu, îndreptându-mă spre cheiul unde erau ancorate o grămadă de șampane și unde magaziile căscau la umbră și nu se vedea nici țipenie de om.

Am găsit locul indicat cu greutate și aproape din întâmplare. Poarta era deschisă și prin ea, la lumina unei lămpi vechi, se zăreau formele picassiene ale grămezilor de fier vechi în care se amestecau, unele peste altele, paturi, căzi de baie, scrumiere, carcase de automobile și galoane din epoci trecute în ale căror culori șterse juca lumina. Am coborât pe o cărare îngustă care se deschidea în mijlocul acestor grămezi de fier vechi și am strigat: „Domnule Chou, domnule Chou”. Nu mi-a răspuns nimeni. La capătul scării, niște trepte duceau undeva sus, unde era probabil locuința domnului Chou – fusesem îndreptat, după cât se părea, spre ușa din dos a casei. Dominguez avea, desigur, motivele lui să procedeze astfel. Și treptele erau pline de bucăți de fier de tot felul, care într-o bună zi aveau să fie probabil folosite la ceva în vizuina asta ciudată. Pe palier era o cameră mare în care ședea o întreagă familie, într-o stare asemănătoare cu aceea a unei tabere gata 177 de a fi luată cu asalt în orice clipă: pretutindeni se vedeau împrăștiate cești de ceai sau cutii de carton pline cu lucruri greu de identificat sau valize din fibră, închise și prinse în curele. Pe un pat mare ședeau o bătrână, doi băieți și două fete, pe podea se târa un copilaș, într-un colț stăteau trei femei de vârstă mijlocie îmbrăcate cu pantaloni țărănești vechi și cu

bluze cafenii, iar doi bătrâni în haine de mandarini de mătase albastră jucau mah-jong. Nu dădeau nici cea mai mică atenție venirii mele: jucau repede, identi-ficând piesele după pipăit, iar zgomotul mutării pieselor suna asemeni pietricelelor care sunt răscolite pe plajă când valurile se retrag. Niciunul din ei nu-mi arătă mai multă atenție, numai o pisică sări de pe o cutie de carton, iar un câine jigărit mă adulmecă și se retrase.

— Domnul Chou? am întrebat. Două dintre femeile din cameră clătinară din cap, dar nimeni nu se uită la mine. Una dintre femei clăti o ceșcuță și turnă ceai dintr-un ceainic care era păstrat cald, într-o cutie căptușită cu mătase. M-am așezat la celălalt capăt al patului, aproape de bătrână, și o fată îmi aduse ceașca: era ca și cum aș fi fost adoptat în acea comunitate o dată cu pisica și cu câinele – poate că și ei nimeriseră aici prima oară tot atât de întâmplător ca și mine. Copilașul se târa pe podea și mă trase de șireturi și nimeni nu-l mustră: în Orient copiii nu sunt mustrați. Pe pereți erau atârnate trei calendare comerciale, fiecare din ele cu poza unei fete cu obrajii roșii ca focul, îmbrăcată într-un costum chinezesc. Pe un perete se afla o oglindă mare pe care scria misterios: *Cafe de la Paix* – se vede că ajunsese cu totul întâmplător la fiare vechi. Și eu mă simțeam picat acolo fără să știu de ce.

Am băut încet ceaiul verde și amar, schim-bându-mi ceașca fără toartă dintr-o mână în alta, deoarece fierbințeala lichidului îmi ardea palmele, și m-am întrebat cât o să trebuiască să stau. Am încercat să le vorbesc în franțuzește, căutând să aflu când se va întoarce domnul Chou, dar nu-mi răspunse nimeni – probabil că nu înțeleseseră nimic. Când ceașca se goli, mi-o umplură din nou și continuară fiecare să-și vadă de treburile lui: o femeie călca, una din fete cosea, cei doi băieți își făceau lecțiile, bătrână își contempla picioarele, picioarele acelea

mici și schiloade ale chinezoaicelor, iar câinele o pândea pe pisică, refugiată pe o cutie de carton.

Am început să-mi dau seama cât de greu muncea Dominguez ca să-și asigure modesta lui existență.

Un chinez extrem de slab intră în cameră. Părea să nu ocupe deloc spațiu, era ca o foiță translucidă de învelit biscuiții în cutii. Avea o oarecare grosime pentru că era îmbrăcat într-o pijama în dungi.

— Domnul Chou? am întrebat.

Mă privi cu ochii indiferenți ai fumătorului de opiu. Avea obrajii scofâlciți, mâinile de copil, brațele unei fetite – mulți ani și multe pipe fuseseră necesare ca să-l facă să ajungă la aceste dimensiuni.

I-am spus:

— Prietenul meu, domnul Dominguez, mi-a spus că aveți să-mi arătați ceva. Dumneavoastră *sunteți* domnul Chou?

— A, da, mi-a răspuns el.

Desigur, el era domnul Chou și mă invită politicos, cu un gest al mâinii, să iau loc. Puteam să jur că scopul venirii mele se pierduse undeva prin afumatele circumvoluțiuni ale craniului său.

Nu vreau să beau o ceașcă de ceai? Era foarte onorat de vizita mea. O altă ceașcă fu clătită și pusă, ca un cărbune aprins, în mâinile mele, ca într-o probă de foc a ceaiului. I-am vorbit despre numărul mare al membrilor familiei.

S-a uitat de jur împrejur cu o surpriză domoală, ca și cum n-ar fi văzut-o niciodată până atunci în această lumină. Mama, îmi explică el, soția, sora, unchiul, fratele, copiii și copiii mătușii. Copilașul se rostogolise și ședea întins pe spate, dând din picioare și făcând gălăgie. Mă întrebam cui îi aparținea. Niciunul din ei nu părea să fie atât de tânăr – sau de bătrân – încât să-l fi zămislit.

Am început așa:

— Domnul Dominguez mi-a spus că e vorba de ceva important.

— A, domnul Dominguez! Sper că domnul Dominguez e bine, sănătos.

— A avut friguri.

— E o vreme nesănătoasă acum.

Nu eram deloc convins că-și amintește măcar cine era Dominguez. Începu să tușească și sub bluza de pijama, căreia îi lipseau doi nasturi, pielea întinsă răsună ca o tobă.

— Și dumneavoastră ar trebui să vă duceți la un doctor, am zis eu.

În cameră intrase un nou venit. Nu-i auzisem pașii. Era un om tânăr, îmbrăcat elegant, în haine europene. Îmi spuse în engleză:

— Domnul Chou are numai un plămân.

— Îmi pare rău...

— Fumează o sută cincizeci de pipe pe zi.

— E o cifră...

— Doctorul spune că asta nu-i face bine deloc, dar domnul Chou se simte mult mai bine când fumează.

Am mormăit aprobator, în cunoștință de cauză.

— Dacă-mi dați voie să mă prezint: eu conduc prăvălia domnului Chou.

— Mă numesc Fowler. M-a trimis domnul Dominguez. Îmi spunea că domnul Chou vrea să-mi vorbească.

— Memoria domnului Chou este foarte slăbită. Nu beți o ceașcă de ceai?

— Mulțumesc, am băut trei până acuma.

Convorbirea noastră suna asemeni unor întrebări și răspunsuri dintr-o carte de conversații uzuale.

Directorul domnului Chou luă ceașca din mâna mea și i-o întinse uneia din fete, care, după ce vărsă resturile pe podea, o umplu din nou.

— Nu-i de ajuns de tare, spuse el, luând ceașca și gustând ceaiul, apoi clăti ceașca cu grijă și o umplu dintr-un al doilea ceainic. Acum nu e mult mai bun? mă întrebă.

— Da, mult mai bun.

Domnul Chou își drese glasul, dar numai pentru a expectora prelung într-o scuipătoare de tinichea, împodobită cu flori roz. Copilașul se tăvălea printre resturile de ceai și pisica sări de pe cutia de carton pe o valiză.

— Poate că ar fi mai bine dacă ați vorbi cu mine, îmi spuse bărbatul cel tânăr. Mă numesc Heng.

— Dacă ați vrea să-mi spuneți...

— Să mergem jos în magazie, spuse Heng. E mai multă liniște acolo.

I-am întins mâna domnului Chou, care-i îngădui, privindu-mă uluit, să se odihnească în palmele sale și apoi se uită de jur împrejurul camerei ticsite, ca și cum ar fi încercat să-mi găsească și mie un locșor. În timp ce coboram, sunetul pietricelelor răscolite pe plajă nu se mai auzi.

Domnul Heng îmi spuse:

— Fiți atent. Ultima treaptă lipsește.

Și aprinse o lanternă ca să mă călăuzească.

Eram din nou în mijlocul paturilor și căzilor de baie și domnul Heng mă conduse pe o cărare laterală. După ce am făcut vreo douăzeci de pași, se opri și proiectă lumina lanternei pe o cutiuță rotundă de fier. Mă întrebă:

— Vedeți asta?

— Și ce-i cu ea?

O întoarse și-mi arătă marca fabricii.:

— Diolacton.

— Tot nu-mi spune nimic.

— Am avut aici două din cutiile astea. Au fost ridicate împreună cu alte bucăți de fier vechi de la garajul domnului Phan-Van-Muoi. II cunoașteți?

— Nu, nu cred.

— Nevastă-sa e rudă cu generalul The.

— Totuși nu văd ce...

— Știți ce e asta? mă întrebă domnul Heng, aplecându-se să ridice un obiect lung și concav ca o tulpină de țelină, care lucea a crom în lumina lanternei.

— S-ar putea să fie o țeava de baie.

— E un mulaj, îmi spuse domnul Heng. Era, hotărât lucru, un om care-și făcea din învățatul altora o plictisitoare plăcere. Se opri din nou, ca pentru a-mi sublinia și mai mult neștiința.

— Știți ce înseamnă un mulaj? continuă el.

— Da, desigur, dar nu înțeleg.

— Mulajul acesta a fost făcut în S. U. A. Diolactonul este un produs american. Acum începeți să înțelegeți?

— Să vă spun drept, nu.

— Mulajul are o crăpătură. De aceea a și fost aruncat la fier vechi. Dar nu trebuia să fie aruncat, nici el, nici cutia. A fost o greșeală. Directorul garajului domnului Muoi a venit personal aici. Nu am putut găsi mulajul, dar i-am dat înapoi cealaltă cutie. I-am spus că asta e tot ce-am găsit și mi-a declarat că avea nevoie de ele pentru a păstra chimicale înăuntru. Desigur că nu m-a întrebat direct – asta ar fi fost prea mult –, dar a căutat peste tot. Mai târziu, domnul Muoi s-a dus la Legația americană ca să-l vadă pe domnul Pyle.

— Aveți, după cum se vede, o întreagă rețea de informații. Și totuși încă nu-mi pot da seama despre ce e vorba.

— Eu i-am spus domnului Chou să intre în contact cu domnul Dominguez.

— Vreți să spuneți că ați descoperit un fel de legături între Pyle și general. Dar această legătură e foarte vagă. Și, oricum, nu e material de știri. Toată lumea de pe aici se ocupă cu spionajul.

Domnul Heng lovi cu piciorul în cutia neagră de tinichea și sunetul răsună printre paturile de fier.

— Domnule Fowler, îmi spuse el, sunteți englez. Sunteți neutru. V-ați purtat corect cu noi toți. Ne-ați arătat multă simpatie, de orice parte am fi fost noi.

I-am răspuns:

— Dacă vreți să spuneți că sunteți comunist sau faceți parte din Vietminh, n-aveți nici o grijă. Nu mă mir. Eu nu am opinii politice.

— Dacă se întâmplă ceva neplăcut aici, în Saigon, vina va fi aruncată asupra noastră. Comitetul din care fac parte ar dori ca dumneavoastră să cunoașteți situația în adevărata ei lumină. De aceea v-am arătat aceste lucruri.

— Dar ce e aia Diolacton? Parc-ar fi vorba de lapte condensat.

— Are ceva comun și cu laptele.

Domnul Heng băgă lanterna în interiorul cutiei. Pe fundul ei se zărea o pulbere albă.

— E unul din materialele plastice americane, zise el.

— Am auzit spunându-se că Pyle importă materiale plastice pentru jucării.

Am luat mulajul și m-am uitat la el. Am încercat să ghicesc care-i era forma. Obiectul nu putea să arate așa,

asta era doar imaginea lui văzută în oglindă, întoarsă.

— Nu-i pentru jucării, spuse domnul Heng.

— Parc-ar fi o vergea cilindrică.

— Forma e neobișnuită.

— Nu văd la ce-ar putea folosi.

Domnul Heng își întoarse privirile în altă parte.

— Aș dori să vă amintiți numai ce ați văzut, îmi spuse el, pășind înspre întunericul grămezilor de fier vechi. Poate că într-o bună zi veți avea totate motivele să scrieți despre asta. Dar să nu spuneți că ați văzut cutia aici.

— Și nici mulajul? am întrebat eu.

— Mai ales mulajul.

Nu e deloc ușor să te întâlnești din nou cu cineva care – așa se spune de obicei – ți-a salvat viața. Nu-l văzusem pe Pyle de când fusesem în spitalul Legiunii străine și absența, ca și tăcerea lui, ușor de înțeles (era mult mai încurcat în situații din astea decât mine), mă necăjeau uneori în chip nejustificat. Iar noaptea, când somniferul mă toropea, mi-l închipuiam urcând scările care duceau la mine acasă, bătând în ușă, dormind în patul meu. Fusesem nedrept față de el, așa că la 184 celelalte obligații pe care le aveam se mai adăuga și sentimentul acesta de vină. Și după aceea mai era și povestea cu scrisoarea și sentimentul meu de vinovăție. (Cine știe ce îndepărtați strămoși îmi dăruiseră această stupidă conștiință. Neîndoios, ei nu o aveau în timpurile în care violau și ucideau în lumea lor paleolitică.) Să-l invit pe salvatorul meu la masă, mă întrebam uneori, sau să-i propun să ne întâlnim să bem la bar la Continental? Aveam de rezolvat o problemă socială neobișnuită, depinzând, firește, de prețul pe care-l acorzi vieții. O masă, o sticlă de vin sau un whisky? Toate aceste întrebări m-au chinuit zile de-a rândul, dar însuși Pyle fu acela care rezolvă problema, venind la mine și strigându-mă de după

ușa închisă. Dormeam în după-amiaza aceea fierbinte, istovit de eforturile pe care le făcusem în cursul dimineții ca să merg, așa că nu am auzit bătaia lui în ușă.

— Thomas, Thomas!

Strigătul lui pătrunse în visul meu: mergeam pe un drum lung și pustiu, căutând o cotitură care nu se mai ivea. Drumul se desfășura ca o panglică de mașină de scris, cu o uniformitate care nu s-ar fi schimbat deloc dacă n-ar fi intervenit glasul – întâi și întâi ca un glas care scâncește de durere într-un turn și apoi ca un glas care mi se adresa mie:

— Thomas, Thomas! Am șoptit:

— Pleacă, Pyle! Nu te apropia de mine! Nu vreau să fiu salvat!

— Thomas!

Bătea în ușă, eu însă stăteam nemișcat, ca și cum aș fi fost din nou pe câmpul de orez și el ar fi fost dușmanul. Deodată mi-am dat seama că bătaia în ușă a încetat și că afară cineva vorbea 185 cu voce scăzută și altcineva îi răspundea. Șoaptele sunt periculoase. Nu știam cu cine vorbește. M-am sculat încet din pat și, cu ajutorul bastonului, am ajuns până la ușa celeilalte camere. Mă mișcasem probabil cam în grabă și mă auziseră. Afară se făcu tăcere. Ca și plantele, tăcerea are cârcei: mi se părea că se strecoară pe sub ușă și se desfac în camera în care stăteam. Era o tăcere care nu-mi plăcea, de aceea am căutat să o alung, deschizând larg ușa. Pe coridor o văzui pe Phuong. Pyle ținea mâinile pe umerii ei: păreau să se fi sărutat.

— Intrați, hai intrați, i-am poftit.

— Nu mă auzeai deloc, îmi spuse Pyle.

— Mai întâi și întâi dormeam și apoi nu doream să fiu deranjat. Acuma tot *m-ai* deranjat, așa că intră.

Apoi m-am dresat lui Phuong în franceză:

— Unde l-ai găsit?

— Aici. Pe coridor, îmi răspunse ea. L-am auzit bătând în ușă și am urcat repede ca să-i dechid.

— Șezi, îl invitai pe Pyle. O cafea?

— Nu beau și de altfel nici nu vreau să șed, Thomas.

— Eu însă trebuie să stau jos. Piciorul meu obosește repede. Ai primit scrisoarea mea?

— Da. Aș fi dorit să nu o fi scris.

— De ce?

— Pentru că e plină de minciuni. Am avut încredere în tine, Thomas.

— Nu trebuie să ai încredere în nimeni când e o femeie la mijloc.

— Atunci nici tu să nu mai ai încredere în mine. Am să vin aici când nu vei fi acasă și am să scriu scrisori în plicuri cu adresa bătută la mașină. Cine știe, Thomas, poate că am să capăt și eu minte.

În glasul lui însă tremurau lacrimile și arăta mai tânăr decât arătase vreodată.

— Nu puteai câștiga și fără să minți? mă întrebă el.

— Nu. Asta-i duplicitatea europeană, Pyle. Trebuie să suplinim într-un fel lipsa noastră de posibilități. Trebuie să fi fost totuși tare stângaci. Cum ți-ai dat seama că e vorba de o minciună?

— Prin sora ei. Lucrează acum cu Joe. Am văzut-o chiar de curând. Știe că ai fost rechemat în țară.

— ; Asta era? am zis eu, cu un suspin de ușurare. Phuong știe și ea că am fost rechemat.

— Dar scrisoarea venită de la soția ta? Și pe asta o știe Phuong? Soră-sa a văzut-o.

— Cum?

— Da, a venit ieri aici, când tu ai fost plecat și Phuong i-a arătat-o. Nu o mai poți înșela. Soră-sa știe englezește.

— Așa.

Nu puteam fi supărat pe nimeni. Vinovatul eram eu, asta era limpede. Phuong îi arătase surorii sale scrisoarea nu din neîncredere față de mine, ci ca să se laude, probabil.

— Știai asta încă de aseară? am întrebat-o pe Phuong.

— Da.

— Am observat eu că ești mai liniștită ca de obicei, am zis, atingându-i brațul. Ce furioasă ai fi putut fi! Dar tu ești Phuong – nu te înfurii.

— Trebuia să mă mai gândesc, spuse ea și mi-am amintit că, deșteptându-mă în timpul nopții, îmi făcuse impresia, după respirația ei neregulată, că nu doarme.

Întinsesem brațul spre ea și o întrebasem: *„Le cauchemar?”* Avusese adeseori, în prima perioadă a stabilirii ei pe rue Catinat, tot felul de coșmaruri, dar azi-noapte, când o întrebasem, clătinase din cap. Dormea cu spatele la mine și-mi apropiasem piciorul de al ei – era prima mișcare când voiam să mă culc cu ea. Dar nici atunci nu observasem nimic neobișnuit.

— Poți să-mi explici, Thomas, de ce ai făcut asta?

— Păi, nu vezi și tu? E limpede. Vreau să o păstrez.

— Cu orice risc pentru ea?

— Desigur.

— Asta nu înseamnă că o iubești.

— Poate că nu în felul tău, Pyle.

— Eu vreau să o apăr.

— Eu nu. Nu are nevoie să fie apărată. Eu vreau să fie aici, o vreau în patul meu.

— Împotriva voinței sale?

— Nu va rămâne împotriva voinței sale.

— După povestea asta nu te mai poate iubi. Așa erau ideile lui, simpliste. M-am întors să o privesc. Se dusese în dormitor și netezise macatul pe care dormisem, după aceea își luase una din cărțile ei ilustrate de pe etajeră și se așezase pe pat, ca și cum discuția noastră nu ar fi privito defel. Știam ce carte luase – un album fotografic înfățișând viața reginei. Vedeam chiar, de jos în sus, caleașca cu care regina mergea la Westminster.

— Dragostea e un cuvânt apusean. Îl folosim din motive sentimentale sau pentru a ascunde faptul că suntem obsedați de o singură femeie. Ființele acestea nu au obsesii. Vei suferi foarte mult, Pyle, dacă n-o să fii prudent.

— Dacă n-ar fi chestia asta cu piciorul, te-aș bate.

— Ar trebui să-mi fii recunoscător mie și... surorii lui Phuong, firește. Poți acționa de acum înainte fără nici un scrupul... și tu ești foarte scrupulos în unele privințe, nu-i așa? în afară de cazul în care ar fi vorba de materiale plastice.

— Materiale plastice?

— Sper că știi, cel puțin, ce faci aici. O, da, știu că ai motive serioase, tu ai întotdeauna asemenea motive.

Mă privea încurcat și bănuitor.

— Uneori aș vrea să ai motive mai puțin serioase, dar să înțelegi ceva mai mult din ce se întâmplă cu oamenii. Și asta se potrivește și la ce se petrece în țara ta.

— Vreau să-i asigur o viață onorabilă. Locul ăsta... miroase.

— Arzând mirodenii, alungăm mirosul. Vrei, probabil, să-i oferi un frigider, o mașină proprie, cel mai nou tip de televizor și...

— Și copii, spuse el.

— Niște tineri și veseli cetățeni americani, gata să depună mărturie.

— Tu însă ce vrei să-i oferi? Nu o vei lua cu tine acasă.

— Nu, nu sunt atât de crud. Numai în cazul în care i-aș putea asigura și biletul de întoarcere.

— O s-o ții la tine ca pe o distracție, plăcută la pat, până o să pleci.

— E totuși un om, Pyle. E capabilă să hotărască.

— Pe baza unor fapte măsluite. Și e un copil.

— Nu-i un copil. E mai dură decât vei fi tu vreodată. Ai auzit de lacul care nu poate fi zgâriat? Așa-i Phuong. Poate supraviețui multor oameni ca mine și ca tine. Va îmbătrâni și asta-i tot. Va suferi din pricina nașterilor, de foame, de frig sau de reumatism, dar nu va suferi niciodată, ca noi, din cauza gândurilor, obsesiilor... nu se va zgâria, se va ramoli.

Dar chiar în timp ce vorbeam și o priveam cum întoarce paginile (un grup de familie cu prințesa Anne), știam că născoceam și eu un caracter, tot așa cum născocea și Pyle. Niciodată nu poți cunoaște o altă ființă omenească; tot ce puteam spune e că era tot atât de speriată ca și noi, dar nu avea darul exprimării simtămintelor ei, asta era tot. Și mi-am amintit de acel chinuitor prim an în care încercasem cu atâta pasiune să o înțeleg, când o rugam să-mi spună la ce se gândește și o speriam cu furiile mele nechibzuite când o vedeam tăcând. Chiar și dorința o folosisem ca pe o armă, ca atunci când înfigi sabia în pântecul victimei ca să-și piardă controlul și să înceapă să vorbească.

— Ai vorbit de ajuns, Pyle. Acum știi tot ce e de știut. Te rog să pleci.

— Phuong, o chemă el.

— *Monsieur* Pyle? întrebă ea, privind din înălțimea castelului din Windsor.

Tonul ei politicos sună și comic, dar și liniștitor.

— Te-a înșelat, Phuong.

— *Je ne comprends pas.*

— Pleacă odată, pleacă! îi strigai lui Pyle. Du-te la York Harding al tău, la cea de A Treia Forță a ta, la Rolul Democrației! Du-te și joacă-te mai departe cu materialele plastice.

Mai târziu am fost nevoit să recunosc că îndeplinise punct cu punct tot ce-i spusesem să facă.

• PARTEA A TREIA •

▫ *CAPITOLUL I* ▫

După vreo două săptămâni de la moartea lui Pyle, l-am întâlnit din nou pe Vigot. Mă îndreptam spre Boulevard Charner, când m-am trezit strigat de cineva de la Club. Era Vigot. În acele zile restaurantul era frecventat cu deosebire de către membrii Siguranței franceze, care, sfidându-și într-un fel dușmanii, luau masa și beau numai la parter, deși în general se mânca sus, la adăpost de eventualele grenade ale partizanilor. M-am dus la el la masă și el m-a întrebat dacă beau un *vermouth cassis.*

— Îl punem miză?

— Dacă vrei...

Și am scos zarurile pentru jocul ritual: *Quatre cent vingt-et-un.* Cifrele acestea și vederea zarurilor îmi aduc aminte întotdeauna de anii războiului din Indochina. Oriunde aș fi, când văd doi oameni jucând zaruri, mă întorc iar în gând pe străzile din Hanoi sau din Saigon sau printre casele dărî-mate de explozii din Phat Diem, îi văd din nou pe parașutiștii camuflați ca niște omizi, patrulând de-a lungul canalelor, aud bubuitul mortierelor și văd, poate, un copilaș mort.

— *Sans vaseline,* îmi spuse Vigot, dând patru-doi-unu.

Împinse spre mine ultimul chibrit. Terminologia sexuală a jocului era folosită de către toți membrii Siguranței franceze; poate că fusese inventată de Vigot și fusese preluată de către subalternii săi care nu-l studiaseră însă pe Pascal.

— *Sous-lieutenant.*

Cu fiecare partidă pierdută urcai un grad – se juca până ce unul dintre parteneri devenea căpitan sau maior. Câștigă și a doua partidă și, în timp ce făcea socoteala chibriturilor, îmi spuse:

— Am găsit câinele lui Pyle.

— Da?

— Cred că nu a vrut să plece de lângă trupul stăpânului său. In orice caz, i-au tăiat beregata. Zăcea în mâl, la o distanță de cincizeci de yarzi. Poate că s-a târât până acolo.

— Te mai interesează afacerea asta?

— Trimisul Statelor Unite ne tot sâcâie să-i spunem ce am mai aflat. Slavă Domnului, când e ucis vreun francez nu avem atâta bătaie de cap. Asemenea cazuri nu mai sunt o raritate.

Am jucat apoi pentru împărțirea chibriturilor și abia atunci a început jocul adevărat. De necrezut cât de repede a dat Vigot un patru-doi-unu. Își reduse numărul de chibrituri la trei, iar eu am dat cel mai mic număr de puncte posibil.

— *Nanette,* spuse Vigot, dându-mi două bețe. Când scăpă și de ultimul chibrit, spuse *„Capitaine”* și chemă chelnerul să ne aducă băuturile.

— Te bate oare cineva pe dumneata? l-am întrebat.

— Prea des nu. Vrei să-ți iei revanșa?

— Altă dată. Ce jucător ai putea fi, Vigot! Mai joci și alte jocuri de noroc?

Zâmbi nefericit și nu știu de ce m-am gândit atunci la blonda lui soție, despre care se spunea că-l înșală cu subalternii săi.

— A, desigur! Și joc întotdeauna jocul cel mare.

— Jocul cel mare?

— Să cântărim care ar fi câștigul sau pierderea, spuse el citând: „Dacă am paria că Dumnezeu există, să ținem seama de aceste două posibilități. Dacă câștigi, câștigi totul, dacă pierzi, nu pierzi nimic”.

I-am răspuns și eu tot cu un citat din Pascal singurul de care îmi aminteam:

— „Și acela care alege capul și acela care alege pajura greșește. Amândoi greșesc. Adevărata cale e să nu joci deloc”.

— Da, dar trebuie totuși să joci. Nu-i după cum vrei. Ești târât. Nu-ți respecți propriile dumitale principii, Fowler. Ești *engage,* ca noi toți.

— Nu și în ceea ce privește religia.

— Nu vorbeam despre religie. De fapt, mă gândeam la câinele lui Pyle.

— Iți aduci aminte ce mi-ai spus... despre urmele care pot fi găsite cercetându-i-se ghearele, analizându-se praful și așa mai departe?

— Da, și dumneata mi-ai răspuns că nu ești Maigret sau Lecoq.

— La urma urmei, să știi că nu am făcut un lucru chiar atât de prost, remarcă Vigot. Pyle mergea de obicei cu câinele oriunde se ducea, nu-i așa?

— Mi se pare că da.

— De ce, era chiar atât de scump încât nu voia să-l piardă?

— Dacă l-ar fi lăsat să vagabondeze, n-ar fi fost în siguranță. Oamenii de pe aici mănâncă specia asta de câini, nu-i așa?

Luă zarurile și le puse în buzunar.

— Zarurile mele, Vigot...

— Oh, iartă-mă. Mă gândeam...

— De ce ai spus că sunt *engage*?

— Fowler, spune-mi, când ai văzut câinele lui Pyle pentru ultima oară?

— Știu și eu? N-am o agendă unde să-mi înscriu întâlnirile cu câinii.

— Când trebuie să pleci acasă?

— Nu știu precis. Niciodată nu mi-a plăcut să dau informații poliției. O scutește de multă osteneală.

— Aș vrea... astă-seară... să vin să te văd. La zece? Dacă o să fii singur.

— O s-o trimit pe Phuong la cinema.

— S-au aranjat din nou lucrurile între dumneata și ea?

— Da.

— Ciudat. Aveam impresia că ești... cum să spun... nefericit.

— Desigur că există o mulțime de motive posibile pentru asta, Vigot, am zis, apoi am adăugat cu duritate: Cred c-o știi și tu.

— Eu?

— Da, nici dumneata nu ești un om prea fericit.

— O, eu n-am de ce să mă plâng. „O casă distrusă nu e o casă în care domnește nefericirea".

— Ce-i asta?

— Din nou un citat din Pascal. E un argument în sprijinul nefericirii. „Un copac nu e nefericit".

— Ce te-a făcut să devii polițist, Vigot?

— O mulțime de factori. Nevoia de a-mi câștiga existența, curiozitatea de a afla cât mai multe despre oameni și... da, da, chiar și asta, dragostea pentru Gaboriau.

— Poate că ar fi fost mai bine să te faci preot.

— N-am citit pe atunci autorii pe care ar fi trebuit să-i citesc pentru asta.

— Va să zică mă bănuiești totuși că sunt amestecat?

Se ridică și bău ce mai rămăsese în pahar din vermutul lui.

— Aș vrea să-ți vorbesc, asta-i tot.

După ce s-a întors și a plecat, m-am gândit că mă privise cu compătimire, ca și cum s-ar fi uitat la un condamnat care-și ispășea osânda pe viață și care fusese prins din cauza lui.

Fusesem într-adevăr pedepsit. Când plecase de la mine, Pyle mă condamnase la cine știe câte săptămâni de nesiguranță. De fiecare dată când mă întorceam acasă, mă așteptam ca dezastrul să se fi produs. Câteodată nu o găseam pe Phuong și-mi era imposibil să mă apuc de ceva până nu se întorcea, fiindcă nu eram sigur dacă mai revine. O întrebam unde a fost (încercând să nu-mi trădez neliniștea) și-mi răspundea: la piață, la cumpărături... îmi dădea și dovezi (chiar faptul că era întotdeauna gata să-mi argumenteze ce spune îmi părea în acea vreme nefiresc); alteori fusese la cinema și-mi întindea biletul ca să-mi dovedească, alteori la soră-sa... acolo mi se părea mie că se întâlnește cu Pyle. In zilele acelea mă culcam cu ea cu furie, ca și cum aș fi urât-o, dar ceea ce uram era viitorul. Singurătatea zăcea la mine în pat și noaptea strângeam în brațe singurătatea. Phuong nu se schimbase deloc: gătea, îmi pregătea pipele, își dăruia trupul cu gingășie ca să-mi facă plăcere (de mult încetase asta să mai fie o plăcere) și, așa cum în primele zile dorisem să fiu stăpân pe gândurile ei, acum voiam să ghicesc ce se petrece în mintea ei, dar gândurile îi erau bine ascunse și nu avem cum să le aflu 197 taina. Nu voiam să o întreb nimic, pentru că nu doream să o silesc să mintă (atâta vreme cât nu fusese rostită nici o

minciună sfruntată, puteam pretinde că între noi totul era ca și mai înainte), dar neliniștea mea vorbi singură. Așa se face că am întrebat-o:

— Când l-ai văzut ultima oară pe Pyle? Ezită... sau se gândea cu adevărat când fusese asta.

— Când a fost aici.

Am început – aproape fără să-mi dau seama și să vorbesc de rău tot ce era american. Discutam mereu despre sărăcia literaturii americane, despre scandalurile politice din America, despre cinismul copiilor americani. Parcă Phuong mi-ar fi fost răpită de o națiune și nu de un om. Nimic din ce-ar fi făcut America nu era bine. Cum auzeam de americani, cum mă dezlănțuiam și începeam să-i plictisesc chiar și pe prietenii mei francezi care, oricum, erau de ajuns de dispuși să-mi împărtășească antipatiile. Era ca și cum aș fi fost trădat, dar nu poți să fii trădat de un dușman.

Tot în acea vreme se petrecu și incidentul cu bombele montate pe biciclete. Întorcându-mă de la Imperial Bar ca să dau de pustiu (Phuong era la cinema sau era la sora ei?) am găsit un bilet care fusese vârât sub ușă. Biletul era de la Dominguez. Se scuza că mai e bolnav și mă ruga să fiu a doua zi de dimineață, cam pe la ora zece treizeci, lângă marele magazin de la colțul bulevardului Charner... îmi scria la cererea domnului Chou, dar bănuiam că de fapt domnul Heng avea nevoie de mine acolo.

Întreaga poveste, așa cum se dovedi, nu merita mai mult de un paragraf, și încă unul scris cu umor. N-avea nici o legătură cu greul și întunecatul război din nord, cu acele canale de lângă Phat Diem, pline de leșuri, cu bubuitul mortierelor, cu flăcările orbitoare ale napalmului. Așteptam cam de vreun sfert de ceas lângă un chioșc cu flori, când văzui un camion plin de polițiști că vine, în uruit de frâne și

scârțâit de cauciucuri, din direcția sediului Siguranței franceze spre rue Catinat. Polițiștii săriră din camion și se repeziră spre magazin, ca și cum ar fi șarjat mulțimea, dar obiectul atacului lor se dovedi ar fi nu mulțimea, ci un rastel pentru biciclete, în fața fiecărei clădiri mari din Saigon se aflau asemenea rasteluri – în niciunul din orașele universitare din Apus nu vei găsi atâția posesori de biciclete ca la Saigon. Înainte de a avea timp să-mi pun la punct aparatul de fotografiat, acțiunea aceea inexplicabilă și caraghioasă fusese săvârșită. Polițiștii își făcură drum printre biciclete, luând vreo trei din ele pe care le purtară deasupra capetelor până la bulevard și apoi le aruncară în havuzul din mijlocul străzii. Înainte de a putea sta de vorbă cu vreunul din ei, polițiștii se urcară din nou în camion și o luară în goană spre Boulevard Bonnard.

— Operațiunea *Bicyclette,* spuse cineva lângă mine.

Era domnul Heng.

— Ce-i asta? l-am întrebat. Un exercițiu? Pentru ce?

— Așteptați puțin, m-a îndemnat domnul Heng. Câțiva trecători se apropiară de havuz, din care ieșea afară o roată, ca o geamandură care ar semnaliza vaselor să se îndepărteze de un loc primejdios. Un polițist trecu strada strigând și agitându-și brațele.

— Hai să vedem despre ce-i vorba, i-am zis eu domnului Heng.

— Mai bine nu, mi-a răspuns el, uitându-se la ceas.

Arătătoarele indicau ora unsprezece și patru minute.

— E înainte, am observat.

— Așa merge întotdeauna.

Și în acel moment havuzul sări în aer deasupra pavajului. O bucată din vârful havuzului izbi un geam care se sparse și țăndările țâșniră ca un șuvoi. Nimeni nu fusese

rănit. Ne scuturarăm de apă și de țăndări. Roata unei biciclete zbârnâi, rostogolindu-se pe drum, apoi se împletici și căzu.

— Trebuie să fie exact unsprezece, spuse domnul Heng.

— Dar ce dracu'...?

— Știam eu că o să vă intereseze, îmi spuse domnul Heng. *Speram* să vă intereseze.

— Să mergem să bem ceva.

— Îmi pare rău, dar nu pot. Trebuie să mă întorc la prăvălia domnului Chou. Înainte de a pleca, aș vrea totuși să vă arăt ceva.

Mă conduse la locul de parcare a bicicletelor. Dezlegându-și bicicleta, mi-o și arătă.

— E un Raleigh, i-am zis.

— Nu, uitați-vă la pompă. Nu vă amintește de nimic?

Îmi zâmbi încurajator și plecă, dar se mai întoarse o dată și-mi făcu semn cu mâna, pedalând spre Cholon și spre magazia de fier vechi. Am înțeles ce a vrut să-mi spună când m-am dus la Siguranța franceză să cer informații. Mulajul pe care-l văzusem în magazia lui era modelat ca o jumătate de secțiune dintr-o pompă de bicicletă, în ziua aceea, în tot Saigonul, inofensive pompe de bicicletă se dovediră a fi bombe cu materiale plastice și explodară la ora unsprezece, în afară de locurile în care poliția, acționând pe baza unor 200 informații pe care le bănuiam a veni din partea domnului Heng, fusese în stare să prevină exploziile. Era vorba de ceva cu totul neînsemnat – zece explozii, șase oameni ușor răniți și Dumnezeu știe câte biciclete distruse. Colegii mei – cu excepția corespondentului de la *Extreme Orient,* care calificase fapta drept o „infamie” – știau că ar putea căpăta loc pentru această știre numai în cazul în care ar fi redat-o într-o formă umoristică. „Bombele de pe biciclete” se dovedi

totuși un titlu bun. Toți corespondenții aruncară vina asupra comuniștilor. Am fost singurul dintre ei care a scris că explozia bombelor fusese o demonstrație a generalului The, dar reportajul meu a fost modificat la redacție. Din punct de vedere gazetăresc, generalul nu însemna nimic. N-avea rost să cheltuiești spațiu ca să-l denunți. Am trimis, prin Dominguez, un mesaj domnului Heng în care-mi exprimam regretul... încercasem tot ce-mi fusese cu putință. Domnul Heng îmi trimise verbal un răspuns politicos. Mi s-a părut că el – sau comitetul lui vietminh-ez – fusese prea sensibil: nimeni nu le reproșa în mod serios comuniștilor afacerea asta. Într-adevăr, dacă s-ar fi putut face așa ceva, povestea asta le-ar fi dăruit o reputație de oameni care știu de glumă.

— Ce-o să mai născocească acum? se întrebau oamenii la reuniuni, și absurditatea întregii afaceri îmi apărea a fi simbolizată de către roata aceea de bicicletă care o pornise razna prin mijlocul bulevardului.

Nu i-am pomenit niciodată lui Pyle ce auzisem despre legăturile sale cu generalul The. Îl lăsam să se joace pașnic cu materialele lui plastice: preocuparea aceasta îl ținea departe de Phuong. În același timp însă, fiindcă se întâmpla să fie 201 aproape de mine, m-am dus într-o seară, când nu aveam nimic mai bun de făcut, să vizitez garajul lui Muoi.

Era un garaj mic și murdar – nu prea deosebit de magazia de fier vechi –, situat pe Boulevard de la Somme. Un automobil părăsit zăcea în mijlocul unei camere. Capota îi era deschisă, căscată ca botul vreunui animal preistoric dintr-un muzeu de provincie pe care nu-l vizitează nimeni. Cred că nu mai știa nimeni că se afla acolo. Podeaua era acoperită de bucăți de fier și de cutii vechi. Vietnamezilor nu le place să arunce la gunoi nimic, tot așa cum bucătarul chinez, care împarte o rață astfel încât să-i ajungă să gătească șapte feluri din ea, nu va renunța nici măcar la o

gheară. Mă întrebam chiar cum fusese posibilă această risipă de neînchipuit: aruncarea cutiilor goale și a mulajului greșit. Probabil că unul dintre angajații domnului Muoi le furase ca să mai câștige câțiva piaștri sau fusese mituit de către priceputul domn Heng.

În garaj nu părea să fie nimeni, așa că am intrat. M-am gândit că oamenii de aici se ascundeau probabil de teama poliției. Era posibil ca domnul Heng să aibă unele legături cu Siguranța, dar – chiar și așa – părea puțin probabil ca poliția să intervină. Din punctul lor de vedere, era mai bine să lase lumea să creadă că bombele fuseseră puse de comuniști.

În afară de automobil și de fierul vechi împrăștiat pe pardoseala de ciment, nu era nimic de văzut. Era greu să-ți închipui cum s-ar fi putut fabrica bombele în garaj. Nu prea aveam nici o idee cam cum se poate transforma pulberea din cutie în material plastic, dar desigur că procesul era prea complicat ca să poată fi efectuat aici, unde până și cele două pompe de benzină din stradă păreau să fie în suferință din cauza neîngrijirii. Stăteam la intrare și priveam înspre stradă. Sub copacii din centrul bulevardului, frizerii lucrau de zor: într-o bucată de oglindă agățată de trunchiul unui copac sclipea, orbindu-te, o rază de soare. O fată cu pălărie țuguiată trecu cu pași grăbiți, purtând pe umeri o cobiliță cu două coșuri. Ghicitoarele care pălăvrăgeau rezemate de zidul magazinului Simon Freres găsiră un client, un bătrân cu o barbă rară ca a lui Ho-Și-Min, care privea nepăsător cum sunt amestecate și întoarse cărțile de joc soioase. Ce viitor i se prezisese oare încât să merite un piastru? în Boulevard de la Somme se trăia în aer liber: toată lumea de aici îl cunoștea pe domnul Muoi, dar poliția nu avea nici o cheie cu care să le poată desfereca neîncrederea. Acesta era nivelul la care totul se știe, dar sub acest nivel nu puteai coborî cum puteai coborî în stradă. Îmi aduceam aminte de

bătrânele care pălăvrăgeau pe palierul nostru, în fața closetului comun. Și ele auzeau totul, eu însă nu știam ce știu ele.

M-am întors în garaj și am intrat într-un mic birou din fund. Am găsit, ca peste tot, obișnuitul calendar comercial chinezesc și un birou plin de lucruri – liste de prețuri, o sticluță de gumă arabică, o mașină de calculat, câteva agrafe, un ceainic și trei ceșcuțe, o grămadă de creioane neascuțite și o carte poștală ilustrată, rămasă neîntrebuințată, cu imaginea turnului Eiffel, care nu știu cum se rătăcise pe-acolo. York Harding putea scrie tot felul de lucruri abstracte despre cea de A Treia Forță, dar asta era totul – până la urmă, *asta* era. În peretele din fund se vedea o ușă. Era închisă, dar cheia era aruncată pe birou, lângă creioane. Am descuiat ușa și am intrat.

Mă aflam într-o magazie micuță, cam de mărimea garajului. Înăuntru era o mașină care, la prima vedere, arăta ca o cușcă făcută din vergele și sârme, cu numeroase prăjini menite parcă a folosi unor păsări mari, fără aripi. Iți făcea impresia că totul e cârpit cu zdrențe, dar zdrențele fuseseră folosite probabil la curățatul mașinii, când domnul Muoi și ajutoarele sale fuseseră chemate undeva. Am găsit numele fabricantului – cineva din Lyon și un număr de brevet – care breveta ce? Când am dat drumul la curent, mașina aceea prăpădită a prins a se mișca, vergelele se învârteau într-un anume fel... Mașinăria era ca un om bătrân care-și adună ultimele lui puteri, pompând, bătând... și totuși aveam în fața mea o presă care trebuia să fi fost de aceeași vârstă cu *nickelodeon-ul,* dar mă gândeam că în țara asta unde nimic nu se pierde și în care te poți aștepta ca orice să-și găsească obștescul sfârșit (mi-am adus aminte că văzusem aici străvechiul film *Marele jaf al trenului,* într-un cinematograf periferic din Nam Dinh, amuzând încă lumea) și presa aceasta mai putea fi încă întrebuințată.

Am examinat mașina mai de aproape: ici și colo se vedeau urme de praf alb. Diolactonul, iată-l, având ceva comun cu laptele. Nici pomeneală de vreo cutie sau de vreun mulaj. M-am întors la birou și de aici în garaj. Îmi venea să mângâi vechiul automobil: mai avea multă vreme de așteptat, dar poate, cine știe, într-o bună zi... Domnul Muoi și ajutoarele lui erau probabil la vremea asta undeva prin ogoarele de orez, pe drumul care ducea spre muntele sfânt, acolo unde generalul The își avea cartierul general. Când, ridicând glasul, am strigat „Monsieur Muoi!”, mi-am închipuit că eram departe, nu aici în garaj 204 și nici pe bulevard și nici lângă acești frizeri, ci undeva pe acele câmpii în care mă adăpostisem pe drumul dinspre Tanyin.

— Monsieur Muoi!

Puteam vedea un om care își întoarce capul printre tulpinile de orez.

Cum mă întorceam acasă, trecând pe palier, le-am auzit pe bătrânele mele vecine cum spo-rovăiesc ca niște vrăbii gureșe, dar nu mi-am dat seama ce spun, așa cum nu înțelegeam nici graiul păsărilor. Phuong nu era acasă... Am găsit un bilet prin care-mi spunea că e la soră-sa. M-am întins pe pat – oboseam încă foarte repede – și am adormit. Când m-am trezit, cadranul luminos al ceasului arăta ora unu și douăzeci și cinci. Am întors capul, așteptându-mă să o văd pe Phuong adormită alături de mine. Dar perna era neatinsă. Probabil schimbase cearșaful în ziua aceea – se mai simțea încă răcoarea rufei proaspăt spălate. M-am sculat și am tras sertarul scrinului în care-și ținea eșarfele... nu mai erau acolo. M-am dus la raftul cu cărți... Viața familiei regale cu ilustrații nu mai era nici ea. Își luase zestrea cu ea.

În clipa în care ești lovit, durerea este mai mică. Ea a început abia cam pe la trei dimineața, când am încercat să-

mi imaginez cum avea să se desfășoare viața pe care o mai aveam de trăit și când mi-am rememorat diverse scene ca să le pot uita. Amintirile fericite sunt cele mai rele, așa că am încercat să-mi amintesc de clipele nefericite. Aveam o oarecare practică. Mai trăisem și altă dată momente din acestea. Știam că voi putea face ceea ce trebuia să fac, dar eram cu atâția ani mai bătrân... Simțeam că am prea puțină energie ca să mai reconstruiesc ceva.

M-am dus la legația americană și am întrebat de Pyle. Ca să intri, trebuia să completezi un formular și să-l dai unui polițist militar. Îmi spuse:

— N-ați indicat scopul vizitei.

— Știe el despre ce e vorba.

— Ați aranjat atunci cu el?

— Dacă vrei dumneata așa, da, am aranjat.

— Controlul vi se pare stupid, dar trebuie să fim foarte atenți. Vin uneori pe-aici țipi foarte ciudați.

— Am auzit.

Polițistul își mută guma de mestecat din gură de pe o parte pe alta și intră în lift. Așteptam. Habar n-aveam ce o să-i spun lui Pyle. Era o scenă pe care nu mi-o închipuisem niciodată până atunci. Polițistul se întoarse. Spuse printre dinți:

— Puteți urca. Camera 12 A. Primul etaj. Cum am deschis ușa, am văzut că Pyle nu era acolo. Joe ședea după biroul lui de atașat economic. Cum s-o mai fi numit afară de Joe, nu mi-am amintit nici atunci. De după o măsuță pentru mașina de scris mă privea cu atenție sora lui Phuong. Ceea ce mi se părea că deslușesc în ochii aceia cafenii și răi era, desigur, o lucire de triumf.

— Intră, Tom, intră, mă pofti Joe zgomotos. Mă bucur că te văd. Cum îți mai merge cu piciorul? Nu prea avem

cinstea să te vedem mai des pe la noi. Ia-ți un scaun. Spune-mi ce părere ai despre felul în care se desfășoară ofensiva? L-am văzut pe Granger aseară la Continental. A plecat în nord, din nou. E tare băiatul ăsta. Unde se întâmplă ceva, hop și Granger. O țigară? Servește-te.

O cunoști pe domnișoara Hei? Nu pot ține minte toate numele astea... e cam prea greu pentru un om bătrân ca mine. Îi spun „Hei, tu” și-i place așa. Fără nici o rigiditate colonialistă. Ce se mai vorbește prin oraș? Tom, voi trebuie să știți totul. Mi-a părut rău când am auzit ce-ai pățit cu piciorul. Alden mi-a spus...

— Unde-i Pyle?

— A, în dimineața asta Alden nu-i la birou. Cred că-i acasă. Are o mulțime de lucru acasă.

— Las' că știu eu ce face acasă. -^Băiatul ăsta e tare. Ce spuneai?

— Că știu cel puțin unul din lucrurile pe care le face acasă.

— Nu înțeleg ce vrei să spui, Tom. Mă știi doar, eu-s Joe cel greoi. Așa am fost. Așa am să rămân.

— Se culcă cu fata mea – cu sora dactilografei.

— Nu înțeleg ce vrei să spui.

— Întreab-o pe dactilografă. Ea a aranjat totul. Pyle mi-a luat fata.

— Ascultă-mă, Fowler, credeam că ai venit aici cu o treabă anume. La noi nu se fac scene la birou, știi asta?

— Am venit să-l văd pe Pyle, am impresia însă că se ascunde.

— Fowler, cred că ar trebui să fii ultimul om care să spui așa ceva. După ce-a făcut Alden pentru tine...

— Da, știu, desigur. Mi-a salvat viața, nu-i așa? Dar niciodată nu i-am cerut să o facă!

— Punându-se în mare pericol pe el însuși. Băiatul ăsta e foarte curajos. Are vână.

— Ce-mi pasă mie de vâna lui? Acuma e vorba despre cu totul alte părți ale corpului.

— Fowler, nu poți face asemenea aluzii de față cu o doamnă.

— Doamna și cu mine ne cunoaștem foarte bine. De la mine n-a reușit să obțină nimic, a obținut în schimb de la Pyle tot ce-a vrut. Bine. Știu că mă port urât și am să continuu să mă port urât. În asemenea situații oamenii se poartă urât.

— Avem foarte mult de lucru. Trebuie să fac un raport despre producția de cauciuc...

— N-avea nici o grijă, plec imediat... Dar să-i spui lui Pyle, dacă telefonează, că am fost pe-aici. Aș socoti că e politicos să-mi întoarcă vizita.

I-am spus apoi surorii lui Phuong:

— Sper să fi legalizat târgul în fața notarului public, a Consulatului american și a Bisericii lui Hristos Savantul.

Am ieșit pe coridor. În fața mea se vedea o ușă pe care scria „Bărbați”. Am intrat, am închis ușa și, cu capul rezemat de peretele rece, am plâns. Până atunci nu plânsesem niciodată. Dar până și toaletele lor erau prevăzute cu aer condiționat, așa că aerul uscat îmi usca lacrimile așa cum îți usucă saliva în gură și sămânța în trup.

Am lăsat totul în seama secretarului meu, Dominguez, și am plecat în nord. La Haiphong aveam câțiva prieteni în escadrila de aviație *Gascogne* și-mi puteam petrece vremea fie bând în barul de pe aeroport, fie jucând popice pe o alee prunduită. Oficial, însemna că mă aflu chiar pe front: puteam rivaliza în curaj cu Granger, dar pentru ziarul meu asta nu avea mai multă valoare decât excursia pe care o

făcusem la Phat Diem. Dar când scrii despre război, respectul față de tine însuți cere să-i împărtășești măcar, așa, ocazional, riscurile.

Nu era prea ușor, fie chiar și pentru un răstimp mai limitat, deoarece se primise ordin din Hanoi să nu mi se dea voie să-i însoțesc pe aviatori decât în raidurile orizontale – raiduri tot atât de sigure în acest război ca și călătoriile cu autobuzul, fiindcă se zbura dincolo de plafonul de bătaie al mitralierelor grele. Eram la adăpost de orice primejdie, în afară de cazul în care pilotul ar fi greșit sau am fi avut vreo pană la motor. Plecam la oră fixă și ne întorceam la oră fixă; încărcătura de bombe zbura în diagonală spre pământ, norii de fum urcau în trombă la intersecțiile drumurilor sau pe unde era vreun pod și apoi ne întorceam la ora aperitivului și jucam popice pe aleea prunduită.

Într-o dimineață, pe când mă aflam la popota din oraș și beam brandy cu sifon împreună cu un tânăr ofițer care-și mărturisise dorința pasionată de a vedea Southend Pier, sosiră niște ordine de plecare în misiune.

— Vrei să vii cu noi?

Voiam. Chiar și un raid orizontal însemna o posibilitate de a-ți mai omorî vremea și de a nu te mai gândi. În drum spre aeroport, ofițerul mi-a zis:

— E vorba de un raid vertical.

— Credeam că e interzis să...

— Atâta vreme cât nu scrii nimic despre asta... O să vezi un colț de țară, pe lângă frontiera chineză, pe care nu l-ai mai văzut până acum. E aproape de Lai Chau.

— Știam că pe acolo e liniște și că francezii sunt stăpâni pe situație.

— Așa a fost. Am recucerit regiunea acum două zile. Parașutiștii au plecat doar de câteva ore. Trebuie să

împiedicăm Vietminh-ul să ridice capul până ce ai noștri au să recucerească postul. Asta înseamnă picaj și mitralieri. Nu avem decât două avioane pentru afacerea asta... unu-i la treabă. Ai mai zburat în picaj până acuma?

— Nu.

— Nu-i prea agreabil dacă nu ești obișnuit. Escadrila *Gascogne* avea câteva bombardiere mici, de tipul B-26. Francezii le numiseră „prostituatele", deoarece, din cauza anvergurii lor reduse, nu aveau un mijloc vizibil de sprijin în aer. M-am ghemuit pe o șa de metal de mărimea aceleia de bicicletă, cu genunchii proptiți în spatele navigatorului. Am zburat deasupra Fluviului Roșu, urcând încet, încet. La ora aceea Fluviul Roșu era cu adevărat roșu. Parcă ne întorseserăm cu ani și ani în urmă și-l vedeam cu ochii geografului care-l numise așa pentru prima oară, la acea oră când strălucirea purpurie a soarelui se reflecta în unde, de la un mal la celălalt. Apoi ne-am îndreptat, zburând la o înălțime de 9.000 de picioare, spre Fluviul Negru, cu adevărat negru și acoperit de o umbră întunecată, care nu lăsa lumina să se reflecte prea mult. Uriașa panoramă maiestuoasă a defileului, a stâncilor și a junglei se rotea și se ridica drept în fața noastră. O întreagă escadrilă s-ar fi putut pierde în imensitatea acestor întinderi verzi-cenușii, fără să lase altă urmă decât aceea a câtorva bănuți de aur, risipiți într-un câmp de grâne. Departe, înaintea noastră, se zărea un avion nu mai mare decât o muscă.

Am trecut peste râu, ne-am învârtit de două ori deasupra turnului și a satului înconjurat de zone largi de verdeață și apoi am țâșnit în văzduh, sus, sus de tot. Pilotul – pe care-l chema Trouin s-a întors spre mine și mi-a făcut semn cu ochiul: pe volanul lui erau butoanele care controlau tirul mitralierei și camera bombelor. Când ne-am îndreptat poziția pentru a coborî în picaj, mi s-a făcut un gol în stomac, așa cum ți se întâmplă întotdeauna când

încerci o nouă experiență... primul dans, primul dineu, prima iubire. Mi-a amintit de mersul în *montagne russe* la expoziția din Wembley, când ajungeai sus pe culme și nu mai puteai coborî sau pleca – erai prins acolo în capcana propriei tale experiențe. Am apucat să zăresc pe cadran, înainte de a coborî, altitudinea: 3.000 de metri. Nu mai vedeam nimic, nu mai eram altceva decât simțuri. M-am trezit azvârlit în spatele navigatorului; mi se părea că mă apasă pe piept o greutate enormă. Nu mi-am dat seama când au fost lansate bombele. Am auzit după aceea mitraliera țăcănind și carlinga s-a umplut cu miros de cordită. Ne-am ridicat și greutatea care mă apăsa pe piept pieri, în schimb stomacul îmi cădea parcă în jos, învârtindu-se, atras spre pământul pe care-l părăsisem. Timp de patruzeci de secunde nu mai existaseră nici Pyle și nici singurătatea. Am urcat, descriind un arc imens și prin ferestruica din dreapta am zărit norii de fum care se ridicau spre mine. Înaintea celui de-al doilea picaj m-a cuprins teama – teama că mă voi umili, că voi vomita peste navigator, teama că plămânii meu îmbătrâniți nu vor mai rezista presiunii. După al zecelea picaj, nu mai simțeam altceva decât că eram iritat – povestea durase prea mult, era vremea să ne întoarcem acasă. Și iar ne-am înălțat în afara bătăii mitralierelor, am cotit și fumul s-a ridicat iar în văzduh. Satul era înconjurat de munți. De fiecare dată trebuia să luăm același drum și să revenim în același loc pentru a ne lăsa în picaj. Și, pe când coboram în picaj pentru a paisprezecea oară, acum – că mă eliberasem cu totul de teama de a mă umili – mă gândeam: „N-ar avea decât să fixeze o mitralieră în poziție și să tragă...”. Ne-am ridicat din nou în văzduh, în siguranță... cei de jos probabil că nu aveau nici măcar o pușcă. Cele patruzeci de minute de patrulare îmi păruseră fără sfârșit, dar mă eliberaseră de neplăcerea de a gândi. Soarele asfințea când ne-am întors,

ora geografului trecuse: Fluviul Negru nu mai era negru, iar Fluviul Roșu era numai auriu.

Am coborât din nou spre râu, depărtându-ne de pădurile cu copaci răsuciți și rari, trecând razant peste întinderile părăsite ale ogoarelor de orez și năpustindu-ne spre o șampană care aluneca pe apele galben-aurii. Mitraliera țăcăni o sigură dată și șampana se făcu fărâme, într-o țâșnitură de scântei. Nici n-am așteptat să ne vedem victimele luptând pentru a supraviețui, ci am urcat și ne-am îndreptat spre casă. M-am gândit din nou, cum mă gândeam când văzusem copilul mort la Phat Diem: „Urăsc războiul”. Fusese ceva atât de profund neplăcut în întâm-plătoarea și subita noastră alegere a prăzii trecuserăm din întâmplare tocmai pe acolo, fusese necesară doar o singură rafală, nimeni nu trăsese în noi și plecaserăm iar nesupărați, adăugind cota noastră numărului morților de pe această lume. Mi-am pus casca, deoarece căpitanul Trouin voia să-mi vorbească. Îmi spuse:

— O să facem un mic ocol. Apusul soarelui e minunat în munții ăștia calcaroși. Nu se poate să scapi așa ceva, a adăugat el cu amabilitate, ca o gazdă care-și arată domeniul și frumusețile lui, așa că zburarăm pe o distanță de o sută de mile de-a lungul asfințitului de soare din Baie d'Along. Gânditor, capul cu cască al marțianului se uita în jos, la poienile aurii, pierdute printre vârfurile și tancurile de piatră poroasă, iar rana pricinuită de crimă încetă să mai sângereze.

Căpitanul Trouin stărui să mă însoțească în noaptea aceea la taverna de opiu, deși nu fuma. Ii plăcea mirosul opiului, spunea el, îi plăceau clipele de liniște de la sfârșitul zilei, dar în meseria lui destinderea nu putea merge mai departe. Erau acolo ofițeri care fumau, dar din armatele terestre; el trebuia să doarmă în fiecare noapte. Ședeam într-o boxă strimtă, dintr-un șir de boxe înșirate de-a

lungul pereților ca într-un dormitor de internat. Proprietarul casei, un chinez, îmi pregătea pipele. Nu mai fumasem de când mă părăsise Phuong. In boxa din fața mea, o metisă cu picioare lungi și frumoase se odihnea după ce fumase și citea o revistă pentru femei, întorcând filele lucioase, iar în boxa alăturată doi chinezi de vârstă mijlocie tratau niște afaceri, sorbind ceai. Lângă ei așteptau pipele. L-am întrebat:

— Șampana aceea – de aseară – ce rău putea face oare?

Trouin îmi răspunse:

— Cine știe? Avem ordin ca în acea parte a fluviului să tragem în orice vas.

Mi-am fumat prima pipă. Încercam să nu mă mai gândesc deloc la pipele pe care le fumam acasă. Trouin îmi spunea:

— Raidul de azi nu a fost cel mai rău lucru pe care-l poate face un tip ca mine... Deasupra satului puteau să ne doboare. Riscul nostru era tot atât de mare ca și al lor. De ceea ce-mi este însă silă e bombardamentul cu napalm. De la 3.000 de picioare, în deplină siguranță (schiță cu mâna un gest de neputință)... Din aer vezi cum ia pădurea 213 foc. Dumnezeu știe ce ai putea vedea de pe pământ.

Nenorociții ăia sunt arși de vii, flăcările îi stropesc ca și apa. Sunt pătrunși de foc ca de umezeală. Și deodată izbucni furios, împotriva unei lumi pe care nu o înțelegea:

— Să știi însă că eu nu lupt într-un război colonial. Crezi că aș putea face asta pentru plantatorii din Terre Rouge? Aș prefera să fiu trimis mai degrabă în fața Curții Marțiale. Noi ne batem în toate războaiele voastre, dar vina o lăsați să cadă asupra noastră.

— Dar șampana aceea?

— Da, și șampana aceea. Mă privea cum întindeam brațul să iau a doua pipă.

— Te invidiez pentru mijloacele de evaziune pe care le ai la îndemână.

— Dar nu știi de ce aș vrea să scap? Nu de război. Nu mă interesează. Nu sunt amestecat cu nimic în treaba asta.

— Vei fi într-o bună zi.

— Nu eu.

— De ce șchiopătezi încă?

— Ar fi putut trage în mine, dar n-au făcut-o. Au aruncat în aer un turn de pază. Trebuie să te ferești de echipele de dărâmare. Chiar și în piața Picadilly.

— Într-o bună zi se va întâmpla ceva. Vei fi nevoit să te situezi de o parte sau alta.

— Nu, mă voi întoarce în Anglia.

— Dar ce-i cu fotografia pe care mi-ai arătat-o cândva?

— Eh, am rupt-o. M-a părăsit.

— Îmi pare rău.

— Asta-i viața. Îi părăsești pe alții și deodată îți vine și ție rândul să fii părăsit. Aproape că-mi vine să cred în dreptate.

— Eu cred. Când am bombardat pentru prima oară cu napalm un sat, m-am gândit: „Iată, ăsta-i satul în care m-am născut. Uite, aici locuiește domnul Dubois, vechiul prieten al tatălui meu. Iar brutarul – îl îndrăgisem pe brutar când eram copil – aleargă acolo, jos, în flăcările pe care le-am abătut asupra satului”. Cei din Vichy nu-și bombardau propria lor țară. M-am simțit mai ticălos ca ei.

— Cu toate astea, continuai să faci aceeași treabă.

— Da, asta te-apucă numai când lucrezi cu bombe de napalm. În restul timpului mă gândesc că apăr Europa. Să știi însă că și ceilalți comit fapte monstruoase. Când au fost izgoniți din Hanoi, în 1946, au lăsat în urmă cadavre mutilate în chip îngrozitor... ale celor bănuiți că au

colaborat cu noi. Era o fată la morgă... nu-i tăiaseră numai sânii, ci-i mutilaseră și iubitul, și-i umpluseră...

— Vezi, de asta nu vreau să m-amestec.

— Bine, dar asta nu e o problemă de rațiune sau de dreptate. Cu toții luăm o poziție oarecare într-un moment, când suntem mișcați, și după aceea nu mai putem scăpa. Războiul și Dragostea întotdeauna au fost puse în balanță.

Privi trist spre boxa în care metisa se lungise, cufundată în marea și trecătoarea ei pace, și-mi spuse:

— Nici eu nu m-aș fi amestecat altfel. Trăiește însă pe-aici o fată care a fost împinsă de părinții ei în mijlocul acestor fapte... Care va fi viitorul ei când portul acesta va fi pierdut? Franța e patria ei numai pe jumătate...

— Va fi pierdut?

— Ești ziarist. Știi mai bine ca mine că nu putem câștiga. Știi că șoseaua spre Hanoi e tăiată și minată în fiecare noapte. Știi că pe câmpul de luptă piere în fiecare an o întreagă promoție de la St. Cyr. Am fost aproape înfrânți în 1950. De Lattre ne-a mai acordat încă doi ani de grație, asta e tot. Noi însă suntem niște simpli executanți – trebuie să continuăm lupta până când politicienii ne vor spune să încetăm. Cine știe, poate că se vor aduna și vor cădea de acord asupra acelorași condiții de pace pe care le-ar fi putut stabili încă de la început și vor face ca acești ani de război să nu fi avut nici un rost. Fața lui urâtă și ochii care-mi aruncaseră o privire încurajatoare înainte de a coborî în picaj se acoperiseră acuma cu o mască de brutalitate profesională, asemenea unei măști de Crăciun prin găurile căreia te privesc jucăuș ochii unui copil.

— Nu poți înțelege toate astea, Fowler, nu faci parte din tagma noastră.

— Mai sunt și alte lucruri în viața unui om care o pot face fără sens.

Îmi puse mâna pe genunchi cu un gest stângaci, protector, ca și cum ar fi fost mai bătrân decât mine.

— Ia-o acasă. E mai bună decât o pipă.

— De unde știi că o să vină?

— M-am culcat cu ea, eu și locotenentul Perrin. Cinci sute de piaștri.

— E scumpă.

— Ar accepta și trei sute, dar în aceste împrejurări cine mai stă să se târguiască?

Sfatul lui nu se dovedi însă a fi prea bun. Acțiunile pe care le poate înfăptui trupul omenesc sunt totuși limitate, iar trupul meu era înțepenit de amintiri. Trupul pe care l-am mân-gâiat în noaptea aceea era probabil mai frumos decât acela cu care eram obișnuit, dar nu numai frumusețea ne poate atrage. Folosea același 216 parfum, dar, chiar în clipa când m-am apropiat de ea, viziunea femeii pe care o pierdusem se dovedi mai prezentă decât trupul de lângă mine. M-am tras deoparte și m-am întors pe spate. Mă părăsise orice dorință.

— Îmi pare rău, i-am zis fetei, mințind-o, nu știu ce mi se întâmplă.

Cu multă blândețe și cu o totală lipsă de înțelegere, mă consolă:

— Nu te necăji. Se întâmplă adesea, din cauza opiului.

— Da, i-am răspuns eu, e din cauza opiului. Și tare-aș fi vrut să fie așa.

▫ *CAPITOLUL II* ▫

Ciudată a fost și această primă întoarcere a mea la Saigon, când nimeni nu mă aștepta. Aș fi vrut să-i dau șoferului mașinii pe care o luasem la aeroport orice altă adresă decât rue Catinat. M-am întrebat: „Durerea mi-e oare mai mică decât atunci când am plecat?” și am încercat să mă conving că e așa. Când am ajuns pe palier, am văzut că ușa e deschisă și o speranță necugetată a făcut să mi se taie răsuflarea. M-am îndreptat cu pași foarte înceți spre ușă. Până ajungeam acolo mai puteam spera. Am auzit apoi scârțâitul unui scaun și, când am ajuns la ușă, am zărit niște pantofi, dar nu erau niște pantofi de damă. Am intrat repede înăuntru și l-am văzut pe Pyle, care se ridică greoi din scaunul pe care obișnuia să șadă Phuong.

— Salutare, Thomas, zise el.

— Salutare, Pyle. Cum ai intrat?

— L-am întâlnit pe Dominguez. Îți aducea corespondența. L-am rugat să mă lase să rămân aici.

— A uitat cumva Phuong ceva?

— O, nu, dar mi-a spus Joe că ai fost la legație. Mă gândeam că aici ne va fi mai la îndemână să stăm de vorbă.

— Despre ce?

Făcu un gest rătăcit, ca un elev pus să vorbească la școală cu oamenii mari și care nu-și găsește cuvintele.

— Ai fost plecat?

— Da. Și tu?

— Și eu am călătorit prin țară.

— Tot de materiale plastice te ții. Rânji cu un aer nefericit și-mi spuse:

— Scrisorile tale sunt acolo.

Mi-am dat seama dintr-o privire că nu era nimic care să mă fi interesat acuma: o scrisoare de la biroul nostru din Londra și alte câteva care păreau a fi note de plată, apoi o scrisoare de la bancă.

L-am întrebat:

— Ce face Phuong?

Fața i se lumină dintr-o dată, ca la o jucărie electrică, una care răspunde la un anumit sunet.

— O, foarte bine! zise și imediat își încleșta buzele, ca și cum ar fi mers prea departe.

— Șezi, Pyle. Iartă-mă o clipă, vreau să văd ce e cu scrisoarea aceasta. E de la redacție.

Cât de nepotrivit poate interveni un lucru neașteptat! Redactorul-șef îmi scria că primise ultima mea scrisoare și că, ținând seama de situația tulbure care s-a creat în Indochina prin moartea generalului de Lattre și prin retragerea din Hoa Binh, era de acord cu sugestia pe care i-o făcusem. Numise provizoriu alt șef al rubricii externe și era de acord să mai rămân un an în Indochina. „O să-ți păstrăm locul”, mă asigura el, cu totală lipsă de înțelegere. Credea că-mi păsa de slujbă și de ziar. Ședeam în fața lui Pyle și reciteam scrisoarea, care venise prea târziu. Pentru o clipă încercasem acea senzație de bucurie care te pătrunde când te trezești și uiți pentru o clipă de tot ce-a fost înainte.

— Vești proaste?

— Nu.

Îmi spuneam că acum nu mai are, oricum, nici o importanță: o amânare de un an nu se poate măsura cu o căsătorie.

— Te-ai căsătorit? l-am întrebat eu.

— Nu.

Roșise – roșea foarte repede.

— De fapt, cred că am să capăt un concediu special, a adăugat imediat. Și atunci o să ne putem căsători la mine acasă, așa cum se cuvine.

— Când se face acasă e mai potrivit?

— La drept vorbind, mă gândeam ca să... e greu să-ți explic asta tocmai ție, Thomas, tu care ești atât de îngrozitor de cinic... să le arăt alor mei că-i respect. Tatăl și mama ar fi de față și ea ar intra în felul ăsta în familie. E important, ținând seama de trecut.

— De trecut?

— Știi ce vreau să spun. N-aș vrea să fie însemnată cu un stigmat acolo, acasă.

— Ai s-o lași acasă?

— Cred că da. Mama mea e o femeie adorabilă. O s-o ia cu ea, o s-o prezinte, știi cum vine asta, o să se obișnuiască. O s-o ajute să-și pregătească un cămin.

Nu știam dacă să mă necăjesc sau nu pentru ce avea să i se întâmple lui Phuong. Dorise atât de mult să vadă zgârie-norii și Statuia Libertății, dar își dădea seama atât de puțin ce însemna asta: domnul și doamna profesor Pyle, cluburile feminine. Or s-o învețe și canastă? Mă gândeam la ea așa cum o văzusem în acea primă seară la Grande Monde, în rochia ei albă, mișcându-se atât de delicat, cu grația celor optsprezece ani ai săi, și apoi m-am gândit cum o văzusem acum o lună, târguindu-se la măcelar, pe Boulevard de 220 la Somme. Aveau să-i placă băcăniile mici, curate și strălucitoare din Noua Anglie, în care până și țelina se vinde împachetată în celofan? Poate că da. Nu puteam ști. Și, ciudat, iată, m-am pomenit spunându-i lui Pyle ce mi-ar fi spus el acum o lună:

— Fii atent cu ea, Pyle. Nu o lua prea repede. Și ea poate să fie jignită, ca și mine, ca și tine.

— Desigur, Thomas, desigur.

— Pare atât de delicată și de fragilă... Seamănă atât de puțin cu femeile noastre, dar să nu te gândești la ea... chiar ca la o podoabă.

— E ciudat, Thomas, cât de deosebite pot să fie lucrurile până la urmă. Mă temeam de această convorbire. Credeam că ai să fii grosolan.

— Am avut timp să mă gândesc cât am fost în nord. Era acolo o femeie... poate că am văzut ce-ai văzut și tu la bordelul acela. E bine că Phuong e cu tine. Într-o zi, aș fi plecat și aș fi lăsat-o cu vreunul ca Granger. O damă.

— Așadar rămânem prieteni, nu-i așa, Thomas?

— Desigur. Numai că n-aș vrea să o mai văd pe Phuong. Și așa a rămas prea mult din ea în jurul meu. Trebuie să-mi găsesc altă casă... când o să am timp.

Își trase picioarele încolăcite în jurul scaunului și se ridică.

— Sunt atât de bucuros, Thomas. Nici nu-ți pot spune cât sunt de bucuros. Ți-am mai spus-o și altă dată, știu, dar aș fi dorit cu adevărat să nu fi fost tu.

— Eu sunt însă bucuros că ești tu, Pyle.

Convorbirea nu se desfășurase așa cum prevăzusem: dincolo de intențiile mele, undeva, la un nivel mai profund, trebuie să se fi format adevăratul plan de acțiune. În tot timpul în care inocența lui mă înfuriase, un judecător dinlăuntrul 221 conștiinței mele cântărise lucrurile în favoarea lui, comparase închipuirile lui, ideile lui necoapte formate după operele lui York Harding – cu cinismul meu. Da, eu aveam dreptate în ceea ce privește faptele, dar oare el nu avea dreptate să fie tânăr și să greșească și nu era oare un om mai potrivit decât mine pentru o fată care să-și petreacă viața cu el?

Ne-am strâns mâna cu răceală, dar nu știu ce teamă pe jumătate conștientă m-a făcut să-l urmez și să strig după el din capul scării. Probabil că la acele tribunale inferioare la care se iau adevăratele noastre hotărâri se află și un profet, nu numai un judecător.

— Pyle, să nu ai prea mare încredere în York Harding.

— York?

De pe primul palier, Pyle mă privea uimit.

— Noi suntem vechi colonialiști, Pyle, dar am învățat să cunoaștem puțin realitatea. Am învățat să nu ne jucăm cu focul. Forța asta A Treia... e o ficțiune scoasă dintr-o carte, asta e. Generalul The e un bandit care dispune de câteva mii de soldați, dar nu reprezintă o democrație națională.

Parcă mă privea printr-o vizetă dindărătul unei uși, ca să vadă cine e afară, și acuma, lăsând capacul să cadă, îl lăsase pe nepoftit închis afară. Nu-i vedeam ochii.

— Nu înțeleg ce vrei să spui, Thomas.

— Povestea aia cu bombele montate pe biciclete. A fost o glumă bună, chiar dacă un om a rămas fără un picior. Dar, Pyle, nu poți să ai încredere în oameni ca The. Ei nu vor salva Orientul de comunism. Noi îi știm ce fel de oameni sunt.

— Noi?

— Vechii coloniști.

— Credeam că nu ești de nici o parte.

— Nu sunt, Pyle, dar dacă totuși cineva de la voi trebuie să facă o asemenea treabă, lasă-l pe Joe s-o facă. Pleacă acasă cu Phuong. Uită de A Treia Forță.

— Poți să fii sigur că am să țin seama de sfatul pe care mi l-ai dat, Thomas, spuse el, de formă. O să ne mai vedem.

— Cred că da.

Săptămânile treceau, dar nu-mi găsisem încă o nouă locuință. Și nu din pricină că nu aveam vreme să caut. Criza anuală a războiului trecuse iar. In nord vremea umedă și fierbinte revenise. Francezii fuseseră scoși din Hoa Binh, campania culesului de orez se terminase în Tonkin, la fel și campania opiului în Laos. Dominguez putea să se ocupe și singur de tot ce se petrecea în sud. În cele din urmă, m-am dus într-o zi să văd un apartament situat într-o așa-zisă clădire modernă (în stilul Expoziției de la Paris din anul 1934?), aflată tocmai la celălalt capăt al străzii Catinat, dincolo de Hotel Continental. Era locuința din Saigon a unui plantator de cauciuc, care acum se întorcea acasă. Voia să o vândă, cu mobilă și cu tot ce se afla în ea. Pe pereți erau atârnate numeroase gravuri provenite de la diverse saloane organizate la Paris între anii 1880 și 1900. In mai toate se putea vedea câte o femeie cu sâni enormi și o coafură extraordinară, precum și niște draperii care lăsau descoperite niște fese mari, frumos despicate, dar ascundeau tocmai câmpul de luptă. În baie, plantatorul fusese mai îndrăzneț și atârnase pe pereți reproduceri din Felicien Rops.

— Vă plac artele? l-am întrebat și el îmi zâmbi, sclifosindu-se, ca și cum am fi fost doi conspiratori.

Era gras, avea o mustață mică, neagră, și părul rar.

— Tablourile mele cele mai de preț sunt la Paris.

În salon era o scrumieră de dimensiuni nemaipomenit de mari, înfățișând trupul unei femei goale cu un vas pe cap. Împrăștiate peste tot, se remarcau diverse bibelouri înfățișând fete goale care strângeau în brațe tigri, dar și unul foarte ciudat, reprezentând o fată despuiată până la brâu, mergând cu bicicleta. În dormitor, în fața patului enorm, se afla o pictură în ulei: două fete care dormeau îmbrățișate. L-am întrebat care e prețul apartamentului

fără colecția de obiecte de artă, dar nu se arăta deloc dispus să le vândă separat.

— Nu sunteți colecționar de artă? m-a întrebat el.

— Cum să vă spun? Nu prea...

— Am și cărți, pe care le las, deși voiam să le iau cu mine în Franța.

Descuie o bibliotecă cu uși de sticlă și-mi arătă cărțile: ediții scumpe, ilustrate, din *Aphrodite* și *Nana,* apoi *La Garqonne* și mai multe volume de Paul de Kock. Eram ispitit să-l întreb dacă se vinde și el însuși o dată cu colecțiile fiindcă și el era datat; făcea parte dintr-o anumită epocă. Mi-a și zis:

— Când ești singur la tropice, colecțiile astea îți țin tovărășie.

M-am gândit la Phuong, tocmai pentru că nu o mai simțeam în preajmă. Așa-i întotdeauna când ești în pustiu – tăcerea îți țiuie-n urechi.

— Nu știu dacă ziarul îmi va da voie să cumpăr o colecție de artă.

— N-o să fie trecută pe chitanță, fiți fără grijă.

M-am bucurat că Pyle nu-l cunoscuse pe plantator: omul acesta i-ar fi putut furniza trăsăturile imaginarului personaj denumit de Pyle „vechiul colonialist”, de ajuns de dezgustător și așa. Când am ieșit, era aproape unsprezece și jumătate. Am coborât până la Pavilion ca să beau un pahar de bere la gheață. Pavilion era un local frecventat de europence și americance și eram sigur că acolo n-o s-o întâlnesc pe Phuong. Da, știam foarte precis unde poate fi la ora aceea... Nu era ființa care să-și schimbe obiceiurile și de aceea, venind de la plantator, traversasem strada pentru a evita lăptăria în care la acea oră își lua ciocolata cu malț. Două tinere americance ședeau la masa învecinată, curate și elegante cu toată arșița de-afară, și mâncau delicat, cu

lingurița, înghețată. Pe umărul stâng al fiecăreia atârna o poșetă de același model, cu insigne de alamă reprezentând un vultur. Și picioarele lor erau asemănătoare, lungi și subțiri, ca și nasurile de altfel, ușor cârne. Își mâncau înghețata cu un aer concentrat, de parc-ar fi făcut o experiență în laboratorul colegiului. M-am întrebat dacă nu sunt cumva colege cu Pyle: erau drăguțe și voiam să le trimit și pe ele acasă. Și-au terminat înghețata și una dintre ele s-a uitat la ceas.

— Ar trebui să plecăm, spuse ea, ca să ajungem la timp.

M-am întrebat așa, într-o doară, cam ce întâlnire or fi având.

— Warren spunea să nu întârziem după ora unsprezece și douăzeci și cinci.

— Oricum am întârziat.

— Ar fi incitant să mai stăm. Habar n-am ce o să se întâmple. Tu știi?

— Prea precis nu, dar Warren spunea că e mai bine să nu rămânem.

— Crezi că e vorba de vreo demonstrație?

— Am văzut atâtea demonstrații, spuse una din ele cu glasul plictisit al unui turist care s-a săturat să tot viziteze mereu alte biserici.

Înainte de a pleca, ea privi de jur împrejur și oglinzile îi reflectară din toate unghiurile profilul puțin pistruiat. Rămăseserăm doar eu și o franțuzoaică dolofană, cam trecută, care se farda inutil, dar cu o deosebită grijă. Cele două fete aproape că nici n-aveau nevoie să se fardeze – ar fi fost de ajuns să-și dea cu ruj pe buze și să se pieptene. O clipă, privirea fetei se opri asupra mea. Nu semăna deloc cu privirea unei femei, ci mai degrabă cu cea a unui bărbat: foarte precisă, având în vedere parcă o anumită desfășurare a lucrurilor. Apoi se întoarse repede către prietena sa:

— Să mergem...

Le-am privit cum merg una lângă cealaltă pe strada înecată în soare. Era imposibil să ți le închipui pradă unor pasiuni nelalocul lor. Nu le puteam vedea zvârcolindu-se în așternuturi mototolite sau acoperite de sudoarea împerecherii. Își luau oare deodorantele cu ele în pat? O clipă m-am surprins că le invidiez pentru lumea lor sterilizată, atât de deosebită de cea în care trăiam... și care dintr-o dată, în chip inexplicabil, se fărâmă în țăndări. Două dintre oglinzile de pe pereți se repeziră spre mine, dar la mijlocul drumului căzură la pământ. Franțuzoaica dolofană stătea în genunchi în mijlocul unei grămezi de mese și scaune sfărâmate. Pudriera ei zăcea deschisă și intactă pe genunchii mei și, ceea ce era de ajuns de ciudat, eu însumi eram exact în același loc în care fusesem și înainte, deși masa mea se făcuse praf și ajunsese în mormanul de sfărâmături îngrămădit în jurul franțuzoaicei. Se auzea un 226 fâșâit ciudat, de parcă aș fi fost într-o grădină, semănând cu susurul egal al unui izvor. Privind spre bar, am văzut rânduri-rânduri de sticle sparte din care curgeau izvorașe multicolore – *porto* roșu, *cointreau* portocaliu, *chartreuse* verde, *pastis* galben întunecat – de-a lungul pardoselii. Franțuzoaica se ridicase și-și căuta calmă pudriera. I-am dat-o și-mi mulțumi foarte politicos, așa cum stătea pe podea. Eu mi-am dat seama că nu o auzisem prea bine. Explozia fusese atât de apropiată, încât timpanele mele, din cauza presiunii, nu-și reveniseră încă la normal.

Mă gândeam aproape cu bucurie: „O altă glumă cu mase plastice. Oare ce crede domnul Heng că o să scriu acum?” Când am ajuns însă în Place Garnier, mi-am dat seama după norii groși de fum că nu fusese deloc o glumă. Fumul venea de la automobilele care ardeau în locul rezervat pentru parcare din fața Teatrului Național. Pe toată suprafața

pieței se zăreau risipite piese de motoare, volane sau roți, iar pe trotuarul dinspre grădinile ornamentale se zbătea un om ale cărui picioare fuseseră smulse de explozie. Lumea se îmbulzea dinspre rue Catinat și dinspre Boulevard Bonnard. Și dintr-o dată îmi răsunară în urechile până atunci înfundate sirenele automobilelor poliției, clopotul ambulanțelor și cel al mașinilor de stins incendiile. Pentru o clipă uitasem că Phuong trebuia să fi fost în lăptăria de peste drum de piață. Fumul acoperea totul. Nu se putea vedea nimic prin el.

Am intrat în piață și am oprit un polițist. Formaseră un cordon ca să împiedice mulțimea să se adune înjur și începuseră să apară brancardele.

L-am implorat pe polițistul din fața mea:

— Lasă-mă să traversez. Un prieten...

— Stai acolo! mi-a zis polițistul. Fiecare dintre noi are prieteni pe-aici.

Se dădu la o parte ca să-i facă loc să treacă unui preot. Am încercat să-l urmez, dar polițistul m-a împins înapoi.

I-am zis atunci:

— Fac parte din presă.

Dar în zadar m-am căutat prin buzunare să-mi găsesc permisul. Nu era. Plecasem oare în ziua aceea fără să-l iau?

— Spune-mi măcar ce s-a întâmplat cu lăptăria de peste drum, am insistat eu.

Fumul se risipea și am încercat să văd ceva, dar mulțimea care se adunase îmi împiedica vederea. Polițistul mi-a spus ceva, dar nu l-am auzit:

— Ce-ai spus? Mi-a repetat:

— Nu știu. Stai locului! Nu vezi că împiedici trecerea brancardierilor?

Pierdusem oare portofelul la Pavilion? M-am întors cu intenția de a mă duce acolo, când m-am ciocnit de Pyle.

— Thomas! exclamă el.

— Pyle, pentru numele lui Dumnezeu, unde ți-e permisul de trecere de la legație? Trebuie să traversăm! Phuong e la lăptărie.

— Nu, nu-i acolo.

— Ascultă-mă, Pyle, e acolo! întotdeauna se duce acolo pe la unsprezece și treizeci. Trebuie s-o găsim.

— Nu-i acolo, Thomas.

— De unde știi? Unde ți-e permisul?

— Am avertizat-o să nu se ducă.

M-am întors spre polițist cu gândul să-l dau deoparte și să traversez piața în fugă. Ar fi putut trage, dar ce importanță avea? Dar chiar atunci cuvintele „Am avertizat-o” răsunară limpede în mintea mea. L-am apucat pe Pyle de braț.

— Ai avertizat-o? l-am întrebat atunci. Ce înțelegi tu prin cuvintele acestea, „am avertizat-o”?

— I-am spus că în dimineața asta să nu se ducă pe-acolo.

Piesele izolate începeau să se unească în mintea mea.

— Și Warren? Și el le-a avertizat pe fetele acelea?

— Nu înțeleg.

— 7 Printre americani nu trebuia să fie victime, nu-i așa?

Un automobil-ambulanță se îndrepta dinspre rue Catinat spre piață, iar polițistul care mă oprise se dădu la o parte ca să-i lase trecerea liberă. Polițistul de lângă el era prins într-o discuție. L-am împins pe Pyle înaintea mea și am intrat în piață, fără să mai putem fi opriți.

Ne-am trezit deodată în mijlocul unei mulțimi care jelea. Poliția putea opri pe alții să intre în piață, dar în fața

supraviețuitorilor și a primilor veniți fusese neputincioasă. Doctorii erau prea ocupați ca să se mai uite și la morți, așa că aceștia fuseseră lăsați în seama stăpânilor lor, deoarece poți fi stăpânul unui mort, tot așa cum poți fi stăpânul unui scaun. O femeie ședea de-a dreptul pe pământ, ținând în poale ce-i mai rămăsese din copilul ei, și-l acoperise cuviincios cu pălăria ei țărănească de paie. Ședea liniștită și tăcută și, într-adevăr, ceea ce mă izbea cel mai mult în piață era tăcerea. Mă simțeam ca într-o biserică pe care o vizitasem în timpul slujbei religioase. Singurele sunete care se auzeau veneau de la cei care oficiau serviciul divin. Ici și colo, câțiva europeni plângeau și se jeleau și apoi tăceau din nou, ca și cum s-ar fi rușinat de simplitatea, 229 răbdarea și cumințenia Orientului. Torsul fără picioare dinspre marginea grădinilor se mai zbătea încă, asemeni unui pui căruia i-a fost tăiat capul. După bluza omului, se părea că e un conducător de trishaw. Pyle spuse:

— E îngrozitor. Apoi privi spre băltoaca în care intrase cu pantofii și mă întrebă cu un glas slab:

— Ce-i asta?

— Sânge, i-am răspuns. N-ai mai văzut niciodată așa ceva?

Îmi spuse:

— Trebuie să-mi lustruiesc pantofii înainte de a mă duce la ministru.

Cred că nici nu-și dădea seama ce spune. Pentru prima dată i se întâmpla și lui să vadă ce-i un război adevărat. Ajunsese la Phat Diem așa, într-o exaltare băiețească și, oricum, în ochii lui soldații nu aveau nici cea mai mică importanță.

— Vezi ce poate face Diolactonul în alte mâini? Apăsându-l cu mâna pe umeri, l-am obligat să privească de jur împrejur.

— La ora asta piața era plină de femei și copii, e ora cumpărăturilor. De ce, dintre toate orele, ați ales-o tocmai pe asta?

Vorbi cu glasul slab:

— Pe aici trebuia să treacă parada.

— Și sperai să dobori câțiva colonei. Parada a fost amânată încă de ieri, Pyle.

— Nu știam.

— Nu știai. L-am împins într-o băltoacă de sânge, lăsată de o brancardă în urma ei, și i-am spus:

— Ar trebui să fii mai bine informat.

— Am lipsit din oraș, îmi zise el, și se uită din nou la pantofi. *Ei* ar fi trebuit să amâne totul.

— Și să se lipsească de această distracție? Crezi oare că generalul The ar fi renunțat la această demonstrație? Păi, asta-i mai bună decât orice paradă. Femei și copii uciși – asta înseamnă știri într-un război, nu soldații. Asta o să ajungă la cunoștința ziarelor din întreaga lume. L-ai făcut celebru pe generalul The așa cum se cuvenea, Pyle. Ai reușit acuma s-o scoți la capăt și cu A Treia Forță, și cu Democrația Națională. Du-te acasă și povestește-i lui Phuong ce faptă eroică ai săvârșit... Nu mai trebuie să te necăjești de soarta câtorva duzini dintre compatrioții ei.

Un preot mic și gras trecu în fugă, purtând ceva pe o tavă acoperită cu un șervețel. Pyle tăcuse, iar eu nu mai aveam ce să-i mai spus. Ce-i drept, îi spusesem destule. Fața îi era albă și trasă și părea că e gata să leșine. Mă gândeam: „La ce bun? Va rămâne întotdeauna un inocent, nu-i poți certa pe inocenți, ei sunt întotdeauna fără prihană. Inocența se aseamănă cu nebunia”.

Și l-am auzit:

— The n-ar fi făcut asta. Sunt sigur că n-ar fi făcut-o. Cineva l-a indus în eroare. Comuniștii...

Era cu neputință de ajuns la mintea lui, blindată cum era în bune intenții și ignoranță. L-am lăsat acolo, în piață, și m-am îndreptat prin rue Catinat spre catedrala aceea oribilă și roză care stătea proțăpită în drum. Lumea începuse să se adune. Îi consola, probabil, faptul că se puteau ruga morților pentru cei morți.

Spre deosebire de ei însă, eu aveam pentru ce mulțumi Domnului. Nu era oare Phuong în viață? Nu fusese Phuong „avertizată”? îmi aminteam însă mereu de ciotul acela fără picioare din piață, de copilul din poala țărancei. Ei nu fuseseră avertizați. Ei nu erau îndeajuns de importanți. Și dacă parada ar fi avut loc, ei nu ar fi fost 231 acolo, din curiozitate, să vadă soldații, să-i audă pe cei care aveau să vorbească, să arunce flori? O bombă de două sute de livre nu face discriminări. Cit de mulți colonei morți pot justifica moartea unui copil sau a unui conducător de trishaw când vrei să constitui un Front Democratic Național? Am oprit un trishaw cu motor și i-am spus conducătorului să mă ducă spre Quai Mytho.

T

• PARTEA A PATRA •

▫ *CAPITOLUL I* ▫

Îi dădusem niște bani lui Phuong ca să se ducă la cinema împreună cu sora sa. Eram astfel sigur că n-o să mă deranjeze. M-am dus să iau masa în oraș cu Dominguez și la ora zece fix, când veni Vigot, eram acasă și-l așteptam. Se scuză că nu poate să bea – era foarte obosit și, dacă s-ar apuca de băut, ar trebui să se ducă să se culce. Avusese o zi foarte grea.

— Crimă și moarte subită?

— Nu. Furturi mărunte. Și câteva sinucideri. Oamenilor le place să parieze și, când au pierdut totul, se sinucid. Nu m-aș fi făcut polițist dacă aș fi știut cât de multă vreme trebuie să-mi pierd la morgă. Nu-mi place mirosul de amoniac. Dar, la urma urmei, ce-ar fi să beau o bere?

— Îmi pare rău, dar n-am frigider.

— Ei, nu-i ca la morgă. Atunci dă-mi un pic de whisky englezesc.

Mi-am amintit de noaptea în care coborâsem cu el la morgă și scosese din frigider trupul lui Pyle, ca pe o tavă cu cuburi de gheață.

— Așadar nu mai pleci acasă? mă întrebă el.

— Ai verificat deja?

— Da.

I-am întins paharul cu whisky, ca să-și poată da seama cât de calm sunt.

— Vigot, aș vrea să-mi spui de ce crezi că am fost amestecat în moartea lui Pyle? Crezi că am vreun motiv? Că o voiam înapoi pe Phuong?

Sau îți închipui cumva că m-am răzbunat din cauză că o pierdusem?

— Nu. Nu sunt atât de prost. Nu iei cartea dușmanului tău ca amintire. Iat-o pe raftul dumitale. *Rolul Apusului.* Cine-i York Harding ăsta?

— E omul pe care-l cauți, Vigot. El l-a ucis pe Pyle... de la distanță.

— Nu înțeleg.

— E un fel de gazetar de tip superior – li se spune corespondenți diplomatici. Descoperă o idee și după aceea falsifică orice situație ca să se potrivească cu această idee. Pyle a venit aici cu capul plin de ideile lui York Harding. Acesta a fost o dată pe aici, a stat doar o săptămână, în drumul lui de la Bangkok spre Tokyo. Pyle a făcut greșeala de a-i pune ideea în practică. Harding a scris despre A Treia Forță. Pyle a creat o asemenea forță – un nenorocit de tâlhar cu o armată de două mii de oameni și cu o pereche de tigri îmblânziți. S-a amestecat.

— Dumneata nu te amesteci niciodată, nu-i așa?

— Am încercat să nu mă amestec.

— Dar ai dat greș, nu-i așa, Fowler?

Din nu știu ce motive, în minte mi-a răsărit imaginea căpitanului Trouin și a acelei nopți din taverna de opiu din Haiphong. Parcă toate s-ar fi petrecut cu ani în urmă. Ce-mi spunea el atunci? Ceva despre faptul că, mai devreme sau mai târziu, sub impusul unei emoții, cu toții ne amestecăm.

I-am spus:

— Ai fi fost bun de preot, Vigot. Nu știu ce calități ai că faci oamenii să ți se spovedească foarte ușor... dacă au ceva de mărturisit.

— N-am cerut nimănui să mi se spovedească.

— Dar ai ascultat spovedaniile altora.

— Din când în când.

— Probabil din pricină că, asemeni preotului, treaba dumitale este să nu fii uimit, ci să-ți manifești simpatia față de cel ce se spovedește. „Monsieur Flic”, ți se adresează acesta, „stai să-ți explic exact de ce am ciocănit-o pe bătrâna doamnă pe scăfârlie”. „Bine, Gustave, hai, spune-mi pe îndelete cum s-a întâmplat”.

— Ai o imaginație cam ciudată. Nu cumva bei, Fowler?

— Criminalul ar face desigur o mare prostie dacă ar bea cu polițistul.

— N-am spus niciodată că ești un criminal.

— Dar să presupunem că băutura m-a făcut și pe mine să fiu gata de mărturisiri. În profesia dumitale nu există secretul spovedaniei.

— Secretul e rareori important pentru un om care se spovedește, chiar dacă o face în fața unui preot. Dar motivele lui sunt cu totul altele.

— Ca să se elibereze?

— Nu întotdeauna. Uneori vrea să vadă mai limpede cum e în realitate. Alteori e obosit de atâtea dezamăgiri. Nu ești un criminal, Fowler, dar aș vrea să știu de ce m-ai mințit. Te-ai văzut cu Pyle în noaptea în care a murit.

— De unde ai scos-o și pe asta?

— Pentru moment, nu cred că l-ai ucis. Nu cred că ai folosit pentru așa ceva o baionetă ruginită.

— Ruginită?

— Așa rezultă din autopsia cadavrului. Ți-am spus însă că nu asta i-a cauzat moartea. Mâlul de la Dakow.

Îmi întinse paharul ca să-i torn whisky.

— Să vedem. La șase și zece ai fost la Continental să bei ceva.

— Da.

— Și la șase patruzeci vorbeai cu un alt gazetar în poartă la Majestic?

— Da, cu Wilkins. Ți-am mai spus o dată toate astea, Vigot. În noaptea aceea.

— Da. De atunci am verificat spusele dumitale. E extraordinar cum ții minte dumneata asemenea lucruri mărunte.

— Sunt reporter, Vigot.

— Probabil că datele pe care mi le-ai dat nu sunt dintre cele mai exacte, dar nimeni nu ți-ar putea reproșa nimic – și cine ar avea dreptul s-o facă? – că ai fost un sfert de ceas aici și zece minute dincolo. N-aveai nici un motiv să crezi că ar avea vreo importanță. Și, într-adevăr, cât de suspect ar fi fost dacă datele acestea ar fi fost foarte exacte.

— Nu au fost așa?

— Nu chiar. Cu Wilkins ai vorbit la șapte și cinci?

— După zece minute.

— Desigur. Așa cum am spus. Și era exact șase când ai ajuns la Continental.

— Ceasul meu merge întotdeauna puțin înainte. Cât e acuma?

— Opt și zece.

— La mine e opt și optsprezece. Uite! Nu se obosi să se uite la ceas.

— Așadar ai vorbit cu Wilkins timp de douăzeci și cinci de minute, după ceasul dumitale. Asta chiar e o greșeală, nu-i așa?

— Poate că am recalculat în gând timpul pe care mi l-am petrecut cu el. Poate că mi-am reglat ceasul în ziua aceea. Mi se întâmplă uneori.

— Ce mă interesează – îmi spuse Vigot – (vrei să-mi mai pui nițel sifon, e puțin cam prea tare) e să nu te superi

chiar de tot pe mine. Nu prea-i frumos să te supun chiar unui interogatoriu.

— Mi se pare interesant. Parc-ar fi o poveste cu detectivi. Și, la urma urmei, știi bine că nu l-am ucis pe Pyle, ai și spus-o.

Vigot preciza:

— Știu că nu ai fost de față la uciderea lui.

— Nu înțeleg ce speri să dovedești arătând că am fost zece minute aici și cinci minute dincolo.

— Rămâne un oarecare gol, un mic gol în folosirea timpului.

— Folosit în ce scop?

— Ca Pyle să vină să te vadă.

— Și de ce ții atât de mult să dovedești asta?

— Din cauza câinelui, mi-a răspuns Vigot.

— Și noroiul de pe ghearele lui?

— Nu era noroi, era ciment. Vezi, în noaptea aceea, urmându-l pe Pyle, câinele a călcat undeva pe ciment ud. Mi-am amintit că aici, la parter, lucrează niște zidari – lucrează și acuma. Am trecut pe lângă ei când am intrat. În țara asta se lucrează multe ore pe zi.

— Mă întreb la cât de multe case ori fi lucrând zidarii acuma... și în câte o fi cimentul umed. Și-a adus aminte vreunul din ei de câine?

— Desigur că i-am întrebat. Dar, chiar dacă și-ar fi amintit, tot nu mi-ar fi spus. Eu reprezint poliția.

Tăcu și, sprijinindu-se pe spătarul scaunului, se uită la paharul pe care-l ținea în mână. Am avut impresia că-i venise în minte o asociație oarecare de idei și că era acum undeva departe. O muscă mergea pe podul palmei sale, dar n-o alungă – așa cum ar fi procedat și Dominguez. Îmi făcea

impresia unei forțe imobile și profunde. Știu eu – poate că se ruga.

Eu m-am ridicat și, dând la o parte draperia, am intrat în dormitor. Nu voiam nimic de acolo. Voiam doar să mă îndepărtez o clipă de tăcerea care ședea pe scaun. Cărțile ilustrate ale lui Phuong erau din nou la locul lor, pe raft. Printre borcanele și preparatele cosmetice îmi pusese o telegramă – vreun mesaj de la birou, de la Londra. N-aveam chef să o deschid. Totul era la fel cum fusese înainte de venirea lui Pyle. Camerele nu se schimbă, podoabele stau acolo unde le aranjezi; numai inimile decad...

M-am întors în odaia de primire. Vigot își ducea paharul la gură. I-am spus:

— N-am nimic de zis, chiar nimic.

— Atunci voi pleca. Cred că n-o să te mai deranjez.

Ajuns în prag, se întoarse, ca și cum n-ar fi vrut să renunțe la orice speranță – speranța lui sau a mea...

— Ciudat mi se pare faptul că te-ai dus să vezi un asemenea film în noaptea aceea. N-aș fi crezut că-ți plac dramele de epocă. Ce era? *Robin Hood!*

— Cred că *Scaramouche.* Trebuia să fac ceva ca să-mi treacă timpul. Voiam să mă distrez.

— Să te distrezi?

— Avem cu toții necazurile noastre, Vigot, i-am explicat eu precaut.

După ce plecă, a trebuit să mai aștept încă un ceas până să vină Phuong, ca să am pe cineva în preajmă. Era ciudat cât de mult mă tulburase vizita lui Vigot. Mi se părea că un poet îmi adusese opera să i-o apreciez, iar eu o distrusesem din cauza nepăsării mele. Eram un om lipsit de vreo vocație anume – gazetăria nu se poate considera în chip serios ca o vocație –, dar eram în stare să apreciez vocația altora.

Acum că Vigot plecase ca să-și închidă dosarul necompletat, aș fi vrut să am curajul să-l chem înapoi și să-i spun:

— Ai dreptate. L-am văzut pe Pyle în noaptea în care a murit.

▫ *CAPITOLUL II* ▫

În drum spre Quai Mytho, am văzut câteva ambulanțe care treceau în viteză dinspre Cholon spre Place Garnier. Îți puteai da seama cât de departe ajunsese știrea după expresia oamenilor de pe stradă. La început, cei ce vedeau că vin din direcția pieței îmi aruncau priviri întrebătoare și curioase. Dar, când am intrat în Cholon, lăsasem deja în urmă știrea, viața se desfășura într-un ritm normal, agitat și neîntrerupt. Nimeni nu știa încă nimic.

Am găsit depozitul domnului Chou și am intrat în locuința sa. Nimic nu se schimbase de la ultima mea vizită. Pisica și câinele se mutau din loc în loc, tolănindu-se când pe podea, când pe cutiile de carton, când pe cufăr, ca o pereche de nebuni de pe tabla de șah, care nu se întâlnesc niciodată. Copilul se târa pe jos, iar cei doi bătrâni jucau întruna mah-jong. Tinerii însă lipseau. Cum am intrat pe ușă, una dintre femei a început să toarne ceai într-o ceașcă. Bătrâna zăcea în pat și-și privea picioarele.

— Domnul Heng? am întrebat eu.

Apoi am clătinat din cap în semn că nu vreau să beau ceai. Nu eram deloc dispus să încep a sorbi din acea băutură amară.

— *II faut absolument que je voie M. Heng.* Mi s-a părut că-mi va fi imposibil să-i fac să înțeleagă urgența cererii mele, dar refuzul meu net de a bea ceai pricinuise totuși o oarecare neliniște. Sau poate că, asemeni lui Pyle, aveam pete de sânge pe pantofi. Oricum va fi fost, după o scurtă ezitare, una dintre femei mă conduse afară și apoi în jos pe scări și după aceea de-a lungul a două străzi pline de lume, de zarvă și de flamuri de mătase, lăsându-mă singur în fața a ceea ce s-ar fi numit în țara lui Pyle „o întreprindere de

pompe funebre”, plină de urne în care sunt păstrate osemintele chinezilor morți.

— Cu domnul Heng, i-am zis unui bătrân chinez care stătea în ușă. Cu domnul Heng, am repetat. Nimerisem într-un loc foarte potrivit pentru acea zi care începuse cu colecția erotică a plantatorului și continuase cu oamenii uciși în piață. Cineva dintr-o cameră dinlăuntru strigă ceva și chinezul se dădu la o parte ca să mă lase să intru, însuși domnul Heng mă întâmpină cu cordialitate și mă conduse într-o cameră plină cu scaune de lemn negru, sculptat, pe care le găseai în orice anticameră chinezească, nefolosite și cu totul neprimitoare. Am bănuit că de data asta fuseseră totuși folosite, deoarece pe masă se mai aflau cinci ceșcuțe de ceai, iar două dintre ele erau încă pline.

— V-am întrerupt dintr-o convorbire, m-am scuzat eu.

— O chestiune de afaceri, spuse domnul Heng evaziv, ceva fără importanță. Sunt întotdeauna încântat să vă văd, Mr. Fowler.

— Vin din Place Garnier.

— Bănuiam că asta trebuie să fie.

— Ați auzit...

— Mi s-a telefonat. S-a considerat că e mai bine să plec pentru câtva timp de la domnul Chou. Poliția va fi foarte activă astăzi.

— Dar nu sunteți amestecat cu nimic.

— Treaba poliției e să găsească un vinovat.

— Tot Pyle a fost.

— Știu.

— A fost ceva îngrozitor.

— Generalul The nu prea cunoaște măsura.

— Și masele plastice nu sunt deloc potrivite pentru băiatul acela din Boston. Cine-i șeful lui Pyle, domnule

Heng?

— Am impresia că domnul Pyle e chiar propriul său stăpân.

— Din ce organizație face parte, O. S. S.?

— Inițialele acestea sau altele, n-are prea mare importanță.

— Ce se poate face, Heng? Trebuie să fie oprit.

— Puteți scrie care-i adevărul. Sau nu puteți?

— Generalul The nu mai e un personaj interesant pentru ziarul meu. Pe ei îi interesează poporul vostru, Heng.

— Mr. Fowler, vreți cu adevărat ca Mr. Pyle să fie oprit?

— Dacă l-ai fi văzut, Heng... Stătea acolo și spunea că totul e o greșală regretabilă, că urma să aibă loc o paradă. Spunea că trebuie să-și curețe pantofii înainte de a se duce la ministru.

— Ați putea, fără îndoială, să povestiți poliției ceea ce știți.

— Nici pe ei nu-i interesează The. Și crezi că or să îndrăznească să se atingă de un american? Are imunitate diplomatică. E absolvent al Universității din Harvard. Ministrul ține la Pyle. Heng, era o femeie acolo și copilul ei... îl acoperise cu pălăria ei de paie. Asta nu poate să-mi iasă din minte. Și în Phat Diem era un alt copil.

— Fiți calm, Mr. Fowler, încercați să fiți calm.

— Cine știe ce o să mai facă încă, Heng?

— Sunteți hotărât să ne ajutați, Mr. Fowler?

— El greșește și oamenii trebuie să moară din cauza asta. Aș fi vrut ca oamenii voștri să-l fi prins pe fluviu, când plecase de la Nam Dinh. Alta ar fi fost soarta multor vieți omenești.

— Sunt de acord cu dumneavoastră, Mr. Fowler. Trebuia să fie împiedicat. Aș vrea să vă fac o sugestie.

Cineva din camera cealaltă tuși delicat, apoi scuipă zgomotos. Heng îmi spuse:

— Ce-ar fi dacă l-ați invita astă-seară la masă, la Vieux Moulin? între opt treizeci și nouă treizeci?

— Și la ce-ar... folosi asta?

— Am putea vorbi cu el pe drum.

— Și dacă e ocupat?

— Poate că ar fi mai bine să-l invitați la dumneavoastră... la șase treizeci. Atunci va fi liber și va veni cu siguranță. Dacă poate lua masa cu dumneavoastră, veniți cu o carte în mână la fereastră, ca și cum ați dori să vedeți mai bine.

— De ce la Vieux Moulin?

— E aproape de podul spre Dakow... Cred că pe-acolo vom găsi un loc unde să putem vorbi în liniște.

— Ce vreți să faceți?

— Mr. Fowler, de fapt nu doriți să știți asta. Vă promit însă că vom acționa cât mai prevenitor cu putință.

Prietenii nevăzuți ai lui Heng se mișcau dincolo de perete asemeni unor șoareci.

— Veți face asta pentru noi, Mr. Fowler?

— Nu știu, nu știu.

— Mai devreme sau mai târziu trebuie să iei o poziție, spuse Heng, iar eu mi-am amintit de căpitanul Trouin vorbind în taverna de opiu. Asta dacă vrei să rămâi om.

I-am lăsat un bilet lui Pyle la legație, chemându-l la mine, și apoi m-am dus la Continental să beau ceva. Totul fusese curățat, iar pompierii spălaseră piața cu furtunul. Nu știam atunci câtă importanță urmau să capete timpul și locul în care mă aflam.

La un moment dat, m-am gândit chiar să rămân la Continental toată noaptea și să nu mă mai duc la întâlnire.

După aceea m-am gândit că poate voi reuși, înspăimântându-l și spunându-i ce primejdie îl așteaptă – în măsura în care era vorba de vreo primejdie –, să-l determin pe Pyle să nu mai întreprindă nimic. Și așa mi-am terminat berea și m-am dus acasă, iar când am ajuns acasă am început să nădăjduiesc că Pyle nu va veni. Am încercat să citesc, dar nu aveam în rafturi nimic care să-mi țină atenția încordată. Aș fi fumat, dar nu era nimeni care să-mi pregătească pipa. Fără să vreau, am început să trag cu urechea dacă nu se aud cumva pași. În cele din urmă, i-am auzit. Cineva bătea în ușă. Am deschis, dar era Dominguez.

— Ce dorești, Dominguez? l-am întrebat.

M-a privit cu un aer de surprindere pe față:

— Ce doresc? a zis și s-a uitat la ceas. La vremea asta vin de obicei la dumneavoastră. Sunt ceva știri de transmis?

— Iartă-mă... Am uitat. N-am nimic de transmis.

— Nici ca urmare la explozia bombei din piață?

N-ar trebui scris ceva?

— Te rog, Dominguez, să aranjezi dumneata ceva. Nu știu ce se petrece cu mine. Poate că, fiind la fața locului, am fost oarecum șocat. Nu pot să mă gândesc la lucrul ăsta în termenii în care aș scrie o știre.

Am strivit un țânțar care-mi bâzâia în urechi și am observat că Dominguez a tresărit instinctiv când a auzit plesnitura.

— Nu te necăji, Dominguez, nu l-am nimerit, i-am zis.

Zâmbi jalnic. N-avea cum să-și justifice sila asta de a lua viața oricărei ființe, oricât de măruntă ar fi fost ea, deși era creștin – unul dintre aceia care învățaseră de la Nero cum să transforme trupurile omenești în torțe.

— Pot să vă ajut cu ceva? mă întrebă el. Dominguez nu bea, nu mânca mâncăruri cu carne, nu omora. L-am invidiat

pentru blândețea lui spirituală.

— Nu, Dominguez. Aș vrea să rămân singur în seara asta.

L-am privit pe fereastră cum se îndepărta, traversând rue Catinat. Un conducător de trishaw se oprise pe trotuarul din fața casei mele, tocmai lângă fereastră. Dominguez vru să plece cu el, dar omul clătină din cap: nu mergea. Poate că aștepta un client care coborâse la vreo prăvălie. De obicei conducătorii de trishaw nu stăteau acolo. Când m-am uitat la ceas, am observat cu surprindere că nu așteptam de mai mult de zece 246 minute și, când Pyle a bătut la ușă, mi-am dat seama că nici nu-i auzisem pașii.

— Intră!

Dar, ca de obicei, primul fu câinele lui cel negru.

— M-am bucurat că mi-ai lăsat biletul acela, Thomas. Azi-dimineață credeam că ești peste măsură de furios pe mine.

— Poate că și eram. Nu aveam în fața ochilor o priveliște prea agreabilă.

— Știi atât de multe acuma, încât n-ar fi rău să-ți mai spun încă ceva. Azi după-amiază l-am văzut pe generalul The.

— L-ai văzut? E în Saigon? O fi venit să-și dea seama ce ispravă a făcut cu bomba.

— Iți spun asta în chip confidențial. L-am muștruluit rău.

Vorbea de parcă ar fi fost căpitanul unei echipe sportive școlare, care l-a surprins pe unul dintre băieți că nu-și face antrenamentul. Cu toate acestea, l-am întrebat cu oarecare speranță.

— Și l-ai dat cumva dracului?

— I-am spus că, în cazul în care va mai face vreo demonstrație necontrolată, n-o să mai avem nimic în comun cu el!

— Dar n-ai rupt-o complet cu el, Pyle? Am dat nerăbdător deoparte câinele care mă adulmeca pe la glezne.

— Nu pot. (Jos, Duke!) La urma urmei, e singura speranță pe care o avem. Dacă ar prelua puterea cu ajutorul nostru, am putea să ne bazăm pe el...

— Cât de mulți oameni trebuie să moară până o să-ți dai seama...

Dar acesta era un argument lipsit de orice șansă.

— Să-mi dau seama de ce, Thomas?

— Că nu există recunoștință în materie de politică.

— Cel puțin n-or să ne urască, așa cum îi urăsc pe francezi.

— Ești sigur? Uneori nutrim față de dușmanii noștri un fel de dragoste, iar alteori ne urâm prietenii.

— Vorbești ca un european, Thomas. Oamenii ăștia nu-s deloc complicați.

— Asta-i tot ce-ai învățat în câteva luni? Acuma ai să spui că sunt niște copii.

— Păi... într-un fel...

— Găsește-mi, te rog, Pyle, un copil fără complicații. Când suntem tineri suntem o junglă de complicații. Devenim mai simpli pe măsură ce îmbătrânim.

Dar la ce bun să-i mai fi vorbit? Atât în argumentele mele, cât și în ale lui stăruia irealitatea. Devenisem un gazetar de articole de fond înainte de a fi fost efectiv așa ceva. M-am ridicat și m-am dus la raftul cu cărți.

— Ce cauți, Thomas?

— O pagină dintr-o carte pe care-mi place s-o citesc. Nu iei masa cu mine, Pyle?

— Aș vrea, Thomas. Sunt atât de bucuros că nu mai ești furios! Știu că nu ești de acord cu mine, dar putem avea păreri diferite și să rămânem prieteni, nu-i așa?

— Nu știu. Nu cred.

— La urma urmei, Phuong a fost ceva mai important decât asta.

— Crezi cu adevărat, Pyle?

— Păi cum, nu e ea cel mai important lucru? Pentru mine. Și pentru tine, Thomas.

— Pentru mine nu mai e.

— Știu că ai avut azi un șoc teribil. Dar ai să vezi, Thomas, că într-o săptămână ai să uiți totul. Vom avea grijă de rude.

— Vom?

— Da. Am telegrafiat la Washington. Vom căpăta autorizația de a folosi unele din fondurile noastre.

L-am întrerupt:

— Atunci ne vedem la Vieux Moulin? între nouă și nouă treizeci?

— Unde vrei tu, Thomas.

M-am îndreptat spre fereastră. Soarele coborâse dincolo de acoperișuri. Conducătorul de trishaw își aștepta clientul care nu mai venea. L-am privit și el și-a ridicat fața spre mine.

— Aștepți pe cineva, Thomas?

— Nu. Căutam numai ceva.

Pentru a-mi ascunde intențiile, am citit cu glas tare, ținând cartea în lumina care se stingea:

„Alerg cu mașina pe străzi și de nimic nu-mi pasă. Oamenii privesc uimiți și se-ntreabă cine-oi fi de-acasă Și, de-oi călca vreo târfă, mai știi? Oricât de grav ar fi, am de

unde plăti. Ce plăcut e să ai bani, hei-ho! Ce plăcut e să ai bani”.

— E un poem cam ciudat, spuse Pyle cu o nuanță de dezaprobare în glas.

— Autorul e un poet format în veacul al nouăsprezecelea. N-au fost prea mulți ca el.

M-am uitat din nou jos, pe stradă. Conducătorul trishaw-ului plecase.

— Nu mai ai nimic de băut? mă întrebă Pyle.

— Nu, dar mă gândeam că tu nu...

— Probabil că am început să mă schimb, spuse Pyle. Sub influența ta. Cred, Thomas, că mă influențezi în bine.

Am adus sticla și paharele. Mai întâi am uitat unul și după aceea a trebuit să mă întorc ca să iau apă. Tot ce făceam în seara aceea mergea greu.

Pyle îmi spuse:

— Știi, familia mea e o familie grozavă, dar poate că e și puțin cam severă. Trăim întruna din acele case vechi de pe Chestnut Street, cum urci dealul, pe partea dreaptă. Maică-mea colecționează obiecte de sticlă, iar tata – când nu studiază eroziunea falezelor – se ocupă cu cercetarea tuturor manuscriselor lui Darwin și a copiilor care-i stau la îndemână. După cum vezi, amândoi trăiesc în trecut. Poate că din cauza asta York a avut asupră-mi o atât de mare influență. Mi s-a părut că-mi deschide calea către viața modernă, viața de azi. Tatăl meu e un izolaționist.

— Cred că tatăl tău mi-ar plăcea, i-am răspuns. Și eu sunt izolaționist.

Pentru un ins tăcut cum era Pyle de obicei, în seara aceea avea o poftă de vorbă grozavă. Nu auzeam tot ce-mi spune, pentru că gândurile mi-erau în altă parte. Încercam să mă conving că domnul Heng avea la dispoziție și alte

mijloace decât acela rudimentar și evident. Dar într-un război ca acesta nu aveai timpul să șovăi. Te folosești de armele care-ți stau la îndemână: francezii de bombe cu napalm, domnul Heng de pistol sau cuțit. Mi-am spus, dar prea târziu, că nu eram făcut să fiu judecător – îl voi lăsa să vorbească și după aceea îl voi avertiza. Putea să-și petreacă noaptea la mine. N-o să îndrăznească ei să vină și-aici.

Cred că vorbea despre bătrâna lui doică:

— A însemnat pentru mine mai mult chiar decât mama mea. Și ce plăcinte grozave făcea! L-am întrerupt:

— Din noaptea aceea... porți la tine revolverul?

— Nu. Avem ordin de la legație să...

— Dar tu ai o misiune specială.

— Nu mi-ar fi de nici un folos. Dacă ar vrea să mă curețe, ar putea oricând. Sunt chior de-a binelea. La colegiu mă porecliseră Liliacul, fiindcă în întuneric văd tot atât de bine ca și un liliac. O dată, când ne hărțuiam în jurul...

Iar o luase razna. M-am întors la fereastră.

Lângă trotuarul din față aștepta un conducător de trishaw, cred însă că era altul. Poate își aștepta cu adevărat clientul. M-am gândit că Pyle ar fi fost în cea mai deplină siguranță la legație. Planurile trebuie să fi fost deja făcute de când dădusem semnalul cuvenit, pentru diseară, dar pentru ceva mai târziu, și ele trebuie să fi prevăzut ceva care avea legătură și cu podul de la Dakow. Nu puteam înțelege de ce și cum anume. Fără îndoială că nu era chiar atât de nebun încât să treacă peste pod după apusul soarelui, și apoi de partea noastră podul era întotdeauna păzit de polițiști înarmați.

— Văd că numai eu vorbesc, spuse Pyle. Nu știu cum se face dar în seara asta este ceva...

— Vorbește, te rog. Sunt cam taciturn și atâta tot. Poate că ar fi mai bine să renunțăm la masa aia.

— Nu, te rog, nu. M-am simțit departe de tine de când... știi...

— De când mi-ai salvat viața, l-am completat eu, fără să-mi pot ascunde durerea acestei răni pe care singur mi-o pricinuisem.

— Nu asta voiam să spun. Totuși, Doamne, cum am vorbit noi în noaptea aceea? Ca și cum avea să fie ultima noastră noapte. Atunci am aflat o mulțime de lucruri despre tine, Thomas. Nu sunt deloc de acord cu poziția ta. Poate pentru 251 tine ea e justă – dorești să nu te amesteci. Oricum, ți-ai păstrat-o și ai rămas tot neutru chiar și după ce ți-ai frânt piciorul.

— Vine întotdeauna însă și un moment când te schimbi. Într-o clipă de emoție.

— Tu nu ai trecut încă prin asta. Și mă îndoiesc că vrei trece vreodată. Nici eu nu mă voi schimba niciodată... Numai moartea m-ar putea schimba, adăugă el zâmbind.

— Nici măcar dimineața de azi? Nici asta nu poate schimba opiniile unui om?

— Așa se întâmplă în război. A fost păcat, dar nu poți lovi întotdeauna în ținta Fixată. Oricum, au murit pentru o cauză dreaptă.

— Ai fi spus la fel dacă ar fi murit și bătrâna ta doică, cea care-ți făcea niște plăcinte grozave?

Nici nu-mi luă în considerare acest argument ieftin.

— Într-un fel, se poate spune că ei au murit pentru Democrație, mi-a argumentat el.

— Nu știu cum s-ar putea traduce asta în vietnameză.

M-am simțit dintr-o dată foarte obosit. Voiam să plece cât mai repede și să moară. Abia atunci aș fi știut să-mi

reiau viața de la început... de acolo de unde rămăsese înainte ca el să fi venit aici.

— Nu prea mă iei în serios, Thomas, așa mi se pare, mi-a reproșat el cu veselia aceea băiețească pe care părea să o fi păstrat special pentru această noapte dintre toate nopțile. Știi ce? Phuong e la cinema. Ce-ar fi să ne petrecem toată seara împreună? Acum n-am nimic de făcut.

Parcă-l învăța cineva cum să-și aleagă cuvintele, în așa fel încât să nu mai lase nici o scuză posibilă. Apoi a continuat:

— De ce să nu mergem la Chalet? N-am mai fost acolo din noaptea aceea. Mâncarea e tot atât de bună ca și la Vieux Moulin și, de altfel, și muzica.

— N-aș vrea să-mi mai amintesc de noaptea aceea.

— Iartă-mă, Thomas. Mă port câteodată ca un dobitoc. Ce spui de o masă chinezească în Cholon?

— Ca să fie mai bună, trebuie s-o comanzi dinainte. Ți-e teamă de Vieux Moulin, Pyle? E bine împrejmuit cu sârmă ghimpată și poliția patrulează întotdeauna pe pod. Și doar nu ești nebun ca să treci peste podul de la Dakow?

— Nu de asta. Mă gândeam cât de plăcut ar fi fost să ne petrecem acolo toată seara.

Se mișcă și-mi răsturnă paharul, care se făcu fărâme pe podea.

— Noroc, spuse el mecanic. Iartă-mă, Thomas. Eu am început să adun cioburile și să le pun într-o scrumieră.

— Ce zici, Thomas?

Cioburile îmi aminteau de sticlele care se spărseseră în barul Pavilion.

— Am avertizat-o pe Phuong că o să ies probabil cu tine.

Cât de rău fusese ales cuvântul „avertizat”. Am ridicat ultimul ciob de pe jos.

— Am o întâlnire cu cineva la Majestic, i-am răspuns, și n-o să te pot vedea înainte de nouă.

— Bine, atunci va trebui să mă întorc la birou. Numai că mi-e teamă să nu fiu reținut de cine știe ce.

Nu era nici un pericol de a i se mai acorda această singură șansă.

— Nu te necăji dacă trebuie să întârzii, i-am spus. Dacă ești reținut, caută-mă mai târziu acasă.

Mă voi întoarce la ora zece dacă n-o să poți veni la masă și o să te aștept aici.

— O să te înștiințez...

— Nu e nevoie. Vino la Vieux Moulin, sau aici.

Lăsam dreptul de a hotărî în mâinile cuiva în care nu credeam. Dacă voia, putea interveni: o telegramă găsită pe birou, un mesaj din partea ministrului. Dacă nu aveai măcar puterea de a schimba viitorul nici nu existai.

— Acum pleacă, Pyle. Mai am o mulțime de treburi.

M-am simțit cuprins de o ciudată sfârșeală când l-am auzit că se îndepărtează, urmat de târșâitul labelor câinelui său.

Când am plecat, am găsit un trishaw abia pe Quai d'Ormay. Am coborât la Majestic și am rămas o vreme să privesc bombardierele americane. Soarele asfințise și oamenii lucrau la lumina reflectorului. Nu voiam să-mi creez un alibi, dar îi spusesem lui Pyle că mă voi duce la Majestic și simțeam o silă inexplicabilă să spun mai multe minciuni decât era nevoie.

— Bună, Fowler.

— Bună.

— Cum îți mai merge cu piciorul?

— Acum e-n regulă.

— Ți-ai scris articolul?

— L-am pus pe Dominguez să-l scrie.

— Dar mi s-a spus că ai fost la fața locului.

— Da, am fost. Dar nu prea au mult spațiu acuma. N-au nevoie de un articol prea mare.

— Ehei, s-au dus acele vremuri frumoase, spuse Wilkins. Trebuia să fi trăit pe vremea lui Russel și a vechiului *Times.* Telegramele erau trimise cu balonul.

— Puteai scrie o coloană măcar despre asta. Un hotel de lux, bombardiere, lăsarea întunericului. Astăzi însă nu se mai lasă niciodată întunericul când fiecare cuvânt costă atâția piaștri.

De undeva de sus se auziră hohote de râs. Cineva sparse un pahar, cum făcuse și Pyle. Zgomotele căzură peste noi asemeni unor țurțuri de gheață.

— Lumina strălucea pe fața femeilor frumoase și a vitejilor bărbați, cită cu malițiozitate Wilkins. Ce intenții ai? Te duci undeva să mănânci?

— Da, am să mă duc la Vieux Moulin.

— Îți urez să te distrezi bine. O să fie și Granger. Ar trebui să se anunțe seri speciale cu Granger. Pentru cei cărora le place un fond sonor zgomotos.

I-am spus bună seara și am intrat la cinematograful din apropiere. Errol Flynn sau Tyrone Power (nu pot să-i deosebesc când sunt îmbrăcați ca niște acrobați) se cățăra pe o funie, sărea de pe balcon și călărea fără șa, în zori, într-o revărsare de culori. Salva o fată, își omora dușmanul și viața lui era apărată ca prin farmec. Era ceea ce se numește un film pentru tineret, dar vederea lui Oedip ieșind din palatul de la Teba cu orbitele ochilor sângerând i-ar fi pregătit cu mult mai bine pentru viața de azi. Nu exista o viață apărată de farmece. Norocul fusese de partea lui Pyle la Phat Diem și pe șoseaua de la Tanyin, dar norocul nu ținuse prea mult și peste două ore avea să vadă că nici o

vrajă nu e de folos. Lângă mine, un soldat francez ședea cu mâna în poala unei fete și-l invidiam pentru simplitatea fericirii sau 255 nefericirii sale, nu știu cum o fi fost. Am ieșit înainte ca filmul să se termine, am luat un trishaw și m-am dus la Vieux Moulin.

Restaurantul era înconjurat de sârmă, ca să fie la adăpost de exploziile grenadelor, și doi polițiști patrulau la marginea podului. Patronul, care se îngrășase singur de la mâncarea lui gătită ca în Bourgogne, îmi făcu loc să trec. In aerul greu și fierbinte al serii mirosea a friptură de clapon și a unt topit.

— Cinați cu împreună cu domnul Granjair?

— Nu.

— O masă pentru o singură persoană? Abia atunci m-am gândit pentru prima oară la viitor și la întrebările cărora aveam, poate, să le răspund.

— Pentru o persoană, i-am răspuns patronului, și mi s-a părut că aș fi spus cu glas tare că Pyle a murit.

În sala mare, grupul lui Granger ocupa o masă mare în fund. Patronul îmi făcu loc la o masă mai aproape de sârma ghimpată. La ferestre nu mai erau geamuri, de teama cioburilor de sticlă. Ii cunoșteam pe unii dintre oamenii cu care chefuia Granger, așa că i-am salutat înainte de a mă așeza. Granger întoarse capul. Nu-l mai văzusem de câteva luni decât o dată... din noaptea în care Pyle se îndrăgostise. Cine știe ce remarcă jignitoare pe care o făcusem atunci pătrunsese prin ceața lui alcoolică, fiindcă ședea cu o față posomorită în capul mesei, în timp ce doamna Desprez, soția unui ofițer însărcinat cu relațiile publice, și căpitanul Duparc, de la serviciul relațiilor cu presa, îmi răspunseră dând din cap. Mai erau la masă un bărbat masiv, hotelier, mi se 1. Pronunțare franțuzească a numelui Granger. 256 pare, în Pnom Penh, o tânără franțuzoaică pe oare n-o mai

văzusem până atunci și alte două sau trei figuri pe care le întâlneam numai prin baruri. Păreau a fi un grup de ajuns de liniștit.

Comandai *xmpastis,* deoarece voiam să-i dau timp lui Pyle să vină. Planurile pot da greș și, atâta vreme cât nu începusem să mănânc, aveam impresia că mai pot spera. Și apoi am început să mă întreb ce sper. Ca omul din O. S. S. – sau cum s-o fi mai chemat banda din care făcea parte – să aibă noroc? Ca bombele cu explozibil plastic și generalul The să-și continue nesupărați acțiunile? Sau speram cumva, tocmai eu, că se va produce un miracol, o metodă de a discuta inventată de domnul Heng și care să nu fie pur și simplu moartea? Ce simplu ar fi fost dacă am fi fost uciși amândoi pe șoseaua dinspre Tanyin! Am așteptat, cu acel pastis în față, încă vreo douăzeci de minute. Apoi am comandat masa. Curând avea să fie nouă și jumătate – acum nu mai putea veni.

Împotriva voinței mele, ciuleam urechea să aud. Dar ce? Un strigăt, o împușcătură? Vreo mișcare a poliției pe-afară? în orice caz, probabil că nu aveam să aud nimic, deoarece oamenii de la masa lui Granger se încălziseră. Hotelierul, care avea o voce plăcută, dar necultivată, începu să cânte și, când dopul unei sticle de șampanie sări în aer, ceilalți îi urmară exemplul. Granger însă nu cânta. Ședea și mă privea cu ochi răi. Mă întrebam dacă n-o să ne luăm cumva la bătaie; nu prea eram un adversar potrivit pentru el.

Cântau o romanță sentimentală și eu aveam în față claponul *ă la duc Charles* pe care-l comandasem fără să am nici cea mai mică poftă de mâncare, gândindu-mă, pentru prima dată de când știam că nu pățise nimic, la Phuong. Îmi părea 257 rău pentru clapon. Atunci mi-am amintit ce spunea Pyle atunci, pe șosea, când ne așteptam să fim atacați de Vietminh: „E tot atât de proaspătă ca și o floare”. I-am răspuns în gând, dezinvolt: „Sărmana floare”. Nu va

mai vedea niciodată Noua Anglie și nu va mai cunoaște secretele canastei. Poate că nu avea să știe niciodată ce-i aceea siguranța. Ce drept aveam să o consider mai puțin importantă decât cadavrele din piață? Suferința nu crește prin multiplicare – o singură făptură poate îndura întreaga suferință umană. Judecasem ca un ziarist, ținând seama numai de cantitate, și-mi trădasem propriile mele principii: devenisem tot atât de *engage* ca și Pyle. M-am gândit că, de-acum înainte, luarea oricărei hotărâri nu va mai fi un lucru atât de simplu ca până acum. M-am uitat la ceas – era aproape zece fără un sfert. Poate că până la urmă fusese reținut și poate că un anume „cineva”, în care el credea, acționase în favoarea lui și acum Pyle ședea la birou, la legație, agitându-se să descifreze o telegramă. Curând avea să bocănească pe scările care duceau la mine, în rue Catinat. „Dacă va fi așa, îi voi spune totul”.

Granger se ridică deodată de la masă și se îndreptă spre mine. Un scaun îi stătea în drum. Se împiedică de el și se apucă de marginea mesei.

— Fowler, hai cu mine afară.

Eu am lăsat banii pe masă și l-am urmat. Nu eram dispus să mă bat, dar în clipa aceea n-aș fi spus nimic chiar dacă m-ar fi bătut măr. Sunt atât de puține căi prin care ne putem liniști sentimentul de vinovăție!

S-a rezemat de parapetul podului. Polițiștii îl priveau din depărtare, iar Granger zise:

— Aș vrea să-ți vorbesc, Fowler.

M-am apropiat suficient ca să mă poată lovi și am așteptat. Nu se clintea. Stătea ca o statuie, înfățișând tot ceea ce credeam că urăsc în America – era tot atât de prost croit ca și Statuia Libertății și tot atât de lipsit de sens. Îmi spuse:

— Crezi că m-am făcut? Greșești.

— Ce s-a întâmplat, Granger?

— Trebuie să-ți vorbesc, Fowler. Nu vreau să mai stau astă-seară cu franțujii ăia. Nu te simpatizez, dar oricum, vorbești englezește. Un fel de engleză.

— Se rezemă de parapet, îndesat și diform. În bezna serii, părea asemeni unui continent neexplorat.

— Ce vrei?

— Nu-mi plac englezii, spuse Granger. Nu știu de ce ține Pyle la tine. Poate pentru că-i din Boston. Eu sunt însă din Pittsburgh și sunt mândru de asta.

— De ce n-ai fi?

— Ăsta ești tu.

Încerca, fără să reușească, să-și bată joc de accentul meu.

— Toți vorbiți atât de moale. Și sunteți atât de afurisit de încrezuți. Credeți că știți totul.

— Noapte bună, Granger. Mă duc. Am o întâlnire.

— Nu pleca, Fowler. N-ai deloc inimă? Nu pot să stau de vorbă cu franțujii ăia.

— Ești beat.

— Am băut două pahare de șampanie, asta-i tot. Nu te-ai fi îmbătat și tu în locul meu? Trebuie să plec în nord.

— Și ce, e rău?

— A, nu ți-am spus încă? Am primit azi-dimineață o telegramă de la soția mea.

— Da, și?

— Băiețașul meu s-a îmbolnăvit de poliomielită. E grav.

— Îmi pare rău.

— N-ai de ce. Nu-i fiul tău.

— Nu poți pleca acasă cu avionul?

— Nu. Vor să le scriu nu știu ce poveste afurisită despre o operație de curățire de lângă Hanoi – și Conolly e bolnav. (Conolly era secretarul lui.)

— Îmi pare rău, Granger. Aș vrea să te pot ajuta cu ceva.

— Astă-seară e ziua lui de naștere. Împlinește opt ani la zece și jumătate, după ora noastră. Iată de ce am făcut un chef cu șampanie înainte de a afla vreo veste. Trebuia să spun asta cuiva, Fowler, și nu puteam să le-o spun franțujilor ăia.

— Dar azi se pot face multe lucruri pentru tratarea poliomielitei.

— Nu m-aș supăra dacă ar rămâne infirm, Fowler. Nu. Numai să trăiască. Eu n-aș putea face nimic dacă aș fi infirm. El însă e un copil inteligent. Știi ce făceam când blestematul ăla cânta? Mă rugam. Mă gândeam că, dacă Dumnezeu vrea să ia viața cuiva, s-o ia pe a mea.

— Așadar, crezi în Dumnezeu?

— Aș vrea să cred, spuse Granger.

Își trecu mâna peste față ca și cum l-ar fi durut capul, în realitate însă voia să nu se vadă că-și șterge lacrimile.

— În locul tău m-aș îmbăta.

— Nu, trebuie să fiu treaz. N-aș vrea să mă gândesc după aceea că m-am îmbătat ca un porc în noaptea în care mi-a murit băiatul. Soția mea nu se poate îmbăta, așa că...

— Nu poți scrie la ziar?

— Conolly nu-i chiar bolnav. S-a dus după o damă la Singapore. Trebuie să scriu și pentru el. Ar fi concediat dacă s-ar ști.

Se mișcă greoi.

— Iartă-mă dacă te-am reținut, Fowler. Trebuia să vorbesc cu cineva. Și acum o să mă întorc ca să încep toasturile. Ciudat e că ai fost aici tocmai tu, care mă urăști.

— Trimit eu articolul în locul tău. Aș putea pretinde că sunt Conolly.

— N-o să-i poți imita accentul.

— Nu-mi displaci, Granger. Ce orb am putut fi până acum...

— Eh, tu și cu mine eram ca pisica cu câinele. Îți mulțumesc în orice caz pentru simpatia pe care mi-o arăți.

Mă deosebeam chiar atât de mult de Pyle? Trebuia și eu să mă bag în toate încurcăturile astea înainte de a ști ce înseamnă durerea? Granger intrase în restaurant. Se auzeau glasurile celor de la masă, care-l salutau zgomotos. Eu am găsit un trishaw și m-am dus acasă. La mine nu era nimeni. Am coborât apoi în stradă, fără să mai am vreo nădejde că o să vină cineva, și acolo am dat de Phuong.

▫ CAPITOLUL III ▫

— Pe tine voia să te vadă domnul Vigot? mă întrebă Phuong.

— Da, a plecat acum un sfert de ceas. A fost bun filmul?

Se și aplecase să pregătească tava și acum aprindea lampa.

— A fost foarte trist, dar avea culori frumoase. Ce-a vrut domnul Vigot?

— Voia să-mi pună câteva întrebări.

— Despre ce?

— Despre diverse lucruri. Nu cred că o să mă mai plictisească de acum înainte.

— Cel mai mult îmi plac filmele cu sfârșit fericit, îmi spuse Phuong. Vrei să fumezi?

— Da.

M-am lungit în pat iar Phuong începu să mânuiască acul. Am auzit-o zicându-mi:

— I-au tăiat capul fetei.

— Ce lucru ciudat!

— Acțiunea se petrece în timpul Revoluției franceze.

— A! Un film istoric. Acum înțeleg.

— Cu toate astea, era foarte trist.

— Nu știu cum se face, dar nu mă prea interesează soarta oamenilor din istorie.

— Și iubitul ei... s-a întors în mansarda lui și era nefericit și a scris un cântec... știi, era poet, și foarte curând toți oamenii care-i tăiaseră capul fetei cântau acest cântec. Era Marsilieza.

— Istoria nu pare să fi fost respectată prea mult.

— Stătea acolo, la marginea mulțimii, în timp ce toți cântau, și avea un aer foarte amărât și, când zâmbea, știai că era și mai amărât și că se gândea la ea. Am plâns o mulțime. Și soră-mea a plâns.

— E foarte emotivă.

— Era și bărbatul acela îngrozitor, Granger. Era beat și râdea întruna. Dar nu era distractiv. Era trist.

— Nu pot să-i fac nici un reproș. Avea ce să sărbătorească. Fiul lui e în afară de orice pericol. Am auzit ieri știrea la Continental. Și mie îmi plac sfârșiturile fericite.

După ce am fumat două pipe, m-am întins pe pat, cu capul pe perna de piele și cu mâna în poala lui Phuong.

— Ești fericită?

— Desigur, mi-a zis ea, nepăsătoare. Nu meritam un răspuns mai respectuos.

— E la fel ca acum un an, am mințit eu.

— Da.

— Nu ți-am mai cumpărat o eșarfă de multă vreme. Nu te duci mâine să faci cumpărături?

— E zi de sărbătoare.

— A, da, uitasem.

— N-ai deschis telegrama care a venit, să vezi despre ce e vorba? a întrebat Phuong.

— Nu, și asta am uitat. Astă-seară nu vreau să mă gândesc la lucru. Și oricum, e prea târziu ca să mai fac ceva. Mai povestește-mi cum era filmul.

— Ei bine, iubitul ei încearcă să o scoată din închisoare. Ea încearcă să evadeze, travestită în haine bărbătești. Își pune pe cap o șapcă, așa cum purtau temnicerii, dar, când să iasă pe poartă părul îi alunecă de sub șapcă și toți încep să strige *„Une aristocrate, une aristocrate”*. Asta a fost o

greșeală. Trebuia să o lasă să scape. Și atunci ar fi avut amândoi mulți bani de pe urma cântecului acela și ar fi plecat în străinătate, în America... sau în Anglia; adăugă ea, gândindu-se ce iscusită fusese.

— Să citesc mai degrabă telegrama. Să nădăjduim, cu ajutorul Domnului, că nu va trebui să plec mâine în nord. Aș vrea să rămân cu tine, acasă.

Luă telegrama dintre borcanele de cremă și mi-o dădu. Eu am deschis-o și am citit următoarele: „M-am gândit în legătură cu scrisoarea ta stop acționez irațional așa cum ai sperat stop i-am spus avocatului să intenteze acțiune de divorț părăsire de domiciliu stop Dumnezeu să te binecuvânteze cu dragoste Helen”.

— Trebuie să pleci?

— Nu, nu trebuie să plec. Să-ți citesc și ție telegrama. Iată sfârșitul fericit pe care-l așteptai.

Sări jos din pat.

— Dar e minunat! Trebuie să mă duc să-i spun surorii mele. O să fie foarte fericită. Am să-i spun: „Știi cu cine ai de-a face? Cu noua doamnă Fowler”.

În fața mea, pe raftul de cărți, stătea *Rolul Apusului* de parc-ar fi fost un portret... al unui tânăr cu părul tuns soldățește și cu un câine negru la picioare. Acum nu mai putea face nimic rău. Am întrebat-o pe Phuong.

— Îți lipsește mult?

— Cine?

— Pyle.

Ciudat că și acum, chiar față de ea, îmi era imposibil să-i spun pe numele mic.

— Pot să plec? Te rog... Sora mea va fi atât de emoționată...

— I-ai spus o dată numele în somn.

— Nu-mi amintesc niciodată ce visez.

— Erau atât de multe lucruri pe care le puteați vedea împreună. Era tânăr.

— Nici tu nu ești bătrân.

— Zgârie-norii... Empire State Building... Spuse cu o ușoară ezitare:

— Vreau să văd Cheddar Gorge.

— Nu-i ca Grand Canyon, i-am zis, împin-gând-o jos din pat. Îmi pare rău, Phuong.

— Pentru ce să-ți pară rău? Telegrama asta e ceva minunat. Sora mea...

— Da, du-te și spune-i surorii tale ce s-a întâmplat. Dar mai întâi sărută-mă.

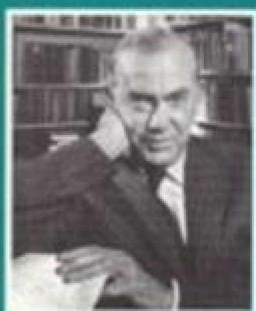
Buzele ei febrile îmi atinseră ușor obrazul. Apoi plecă.

M-am gândit la ziua în care Pyle stătuse lângă mine la Continental, privind la chioșcul de răcoritoare de peste drum. De când murise, totul se îndreptase în viața mea, dar aș fi vrut tare mult să am pe cineva căruia să-i pot spune cât de rău îmi pare.

GRAHAM GREENE

AMERICANUL LINIȘTIT

Graham Greene a fost unic în genul său. El va fi citit și apreciat drept cronicarul cel mai de seamă al conștiinței și neliniștilor ființei umane din secolul XX.

William GOLDING

Tradiție din 1989

ISBN 978-606-33-2673-8

9 786063 326738

BIBLIOTECA POLIROM

PROZĂ XX

***Americanul liniştit*, celebrul roman al lui Graham Greene, a fost ecranizat în 2002 de regizorul Phillip Noyce, cu Michael Caine (nominalizat la Oscar în 2003), Brendan Fraser şi Do Thi Hai Yen în rolurile principale.**

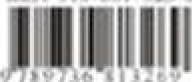
„Graham Greene a fost unic în genul său. El va fi citit şi apreciat drept cronicarul cel mai de seamă al conştiinţei şi neliniştilor fiinţei umane din secolul XX."
William Golding

„Nimeni altcineva n-a mai scris vreo carte despre Vietnam comparabilă cu ***Americanul liniştit*** al lui Graham Greene."
Harper's

„***Americanul liniştit*** reprezintă demistificarea epocii moderne – un demers foarte complicat din moment ce romanul zugrăveşte imaginea morţii pentru a exprima încrederea în viaţă."
Maria Couto

„Încă mă obsedează imaginea clară a copilului mort, zăcînd chircit în şanţ alături de cadavrul mamei sale. Rănile provocate de gloanţe se disting cu atîta precizie, încît moartea lor mă răvăşeşte mult mai tare decît trupurile masacrate care umpleau şanţurile din jur."
Graham Greene

EDITURA POLIROM
ISBN 973-681-326-6

www.polirom.ro